

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Ajaloo ja arheoloogia instituut
Arhiivinduse osakond

Marilyn Mägi

**Abielulahutuste põhjused Viljandi-Pärnu Rahukogu
lahutustoimikutes 1923-1940**

Magistritöö

Juhendaja: professor Aigi Rahi-Tamm

Tartu 2022

Sisukord

<i>Sissejuhatus</i>	3
1. Ülevaade lahtusalasest seadusandlusest ja statistikast	12
1.1. Seadusemuudatused teistes riikides 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses	12
1.2. Eesti perekonnaõigus	18
1.2.1. Balti eraseadus	19
1.2.2. Abieluseadus	20
1.2.3. Perekonnaseisu seadus	29
1.3. Lühülevaade lahtusstatistikast	31
1.3.1. Lahutusstatistika Euroopa riikides Suurbritannia ja Rootsi näitel	32
1.3.2. Eesti perekonnastatistika.....	36
2. Lahutuspõhjused 1920.-1930. aastatel Viljandi ringkonnakohtu materjalide näitel	39
2.1. Abielurikkumine	40
2.2. Füüsiline ja seksuaalne vägivald	42
2.3. Vaimne vägivald ja verbaalsed konfliktid	50
2.4. Majanduslikud põhjused	54
2.5. Alkoholism	59
2.6. Hülgamine	61
2.7. Tervislikud põhjused	64
2.8. Kokkuleppimatus, vabatahtlikkus ja muudel põhjustel lahuselamine	68
<i>Kokkuvõte</i>	73
<i>Summary</i>	80
<i>Kasutatud allikad ja kirjandus</i>	85
<i>Lisad</i>	92
Lisa 1. Abielulahutusi käsitlevad tabelid	92
Lisa 2. Abielu seadus. Riigi Teataja 1922, 138, 88.	94

Sissejuhatus

Soovi läheduse, armastuse ja tähenduslike suhete vastu võib pidada inimese põhiolemuse osaks. Ajastute ja kultuuride üleselt on enamusele üksikisikutest avanenud võimalus lähedasteks sotsiaalseteks suheteks perekonnaringis, perekonna loomise eeldus on traditsiooniliselt olnud aga abielu. Lisaks järeltulijate saamise ja sotsiaalsete vajaduste täitmise funktsioonile on abielule omistatud ühiskonnale alustalaks olemise tähtsust: 1961. aastal avaldatud teoses „Eesti perekond aegade voolus“ sõnastati, et eestlaste seas on pere olnud väikseimaks ühiskondlikuks üksuseks ning „võimas perekonnatunnetus“ on ajalooliselt andnud abiellumiseaktile peresuhete loomisel keskse tähtsuse. Rahvapärимuse kohaselt hõlmas perekond ka selle maisest elust lahkunud liikmeid¹ ning nõnda sai abielu mõista kui lahutamatu üksust, mis põhines truudusel ja mille sai praktiliselt lõpetada vaid ühe osapoole surm. Truuduse nõue ja lahutamatus kui abielu algpõhimõtted laienesid Euroopale tervikuna.²

Kuigi inim- ja peresuhetega ja sealhulgas abieludega käivad paratamatult ka kaasas konfliktid, sobimatus ja mõistmatus, ei olnud kuni 20. sajandini sisuliselt võimalik probleemseid abielusid lahutada. Esimesed võimalused abielu lahutada tekkisid Euroopas tekkima küll juba uusajal, kuid suuremal määral hakkasid lahutusküsimus liberaliseeruma alles 20. sajandil ja maailmasõdade vahelisel perioodil, rajades teed 1960.-70. aastatel alanud demograafilistele muutustele ning tänapäevase abiellumis- ja lahutuskäitumise väljakujunemisele.

Käesolev magistritöö keskendub Eesti lahutusõigusele- ja põhjustele ajavahemikul 1923-1940. Uuritava perioodi piiritlevad ajaliselt 1922. aastal vastu võetud abieluseadus, mis jõustus ja rakendus 1. mail 1923. aastal, ja 1940. aastal alanud Nõukogude okupatsioon. Geograafiliselt on töö uurimismaterjal piiratud Viljandi- ja Pärnumaaga: autori bakalaureusetöö käsitles seltsitegevust Viljandimaal Eesti iseseisvusperioodil, mis pani aluse piirkondliku konteksti tundmisele, mis koos sealse lahutuskäitumise analüüsiga võimaldab panustada regiooni paremasse sotsiaalajaloolisse tundmaõppimisse. Et lahutuse ajendeid ja tingimusi on varem uuritud Tartu-Võru rahukogu

---

¹ **Märt Raud**, *Eesti perekond aegade voolus* (Stockholm: EMP, 1961), lk 18-20.

² **Roderick Phillips**, *Putting Asunder: A History of Divorce in Western Society* (New York: Cambridge University Press, 1988), lk 1-2.

materjalide näitel, pakub käesolev töö täiendust ja võrdlusmaterjali juba olemasolevatele andmetele.³

Historiograafia

Perekonna ja abielu ajalugu on käesoleval sajandil jõudnud üha rohkemate uurimistöde fookusesse. Indiviidide omavaheliste suhete ning sotsiaalsete võrgustike uurimine on üks kaasaegse ajalooteaduse suundi ning olemuselt interdistsiplinaarne, hõlmates lisaks demograafia, sotsioloogia, psühholoogia ja mitmete teiste teadusharude meetodeid.

Et abiellumis- ja lahutuskäitumine on seotud laiemate demograafiliste protsessidega, seisab töö üks oluline lähtekoht rahvastikuteaduses. Eesti rahvastikuloole varasemas ajaloos pühendus oma uurimisteedes ajaloolane Heldur Palli.⁴ 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi demograafilisi suundumusi on uurinud rahvastikuteadlased Ene-Margit Tiit, Kalev Katus, Allan Puur ja Asta Põldma, kelle töö tulemusena on ilmunud mitmeid terviklikke Eesti rahvastikuarengut puudutavaid käsitlusi.⁵ Sündimust ning emadus- ja naisküsimust demograafia kontekstis on Eesti teadlastest uurinud ka Mark Gortfelder.⁶

Eestis ei ole praeguseks abielulahutusi terviklikult veel käsitletud, küll on aga lahutuskäitumise ajaloolist arengut Lääne ühiskonnas analüüsitud teistes riikides. Üheks terviklikumaks lahutusküsimust käsitlevaks teoseks on 1988. aastal ilmunud „Putting Asunder: A History of Divorce in Western Society”⁷ ning kolm aastat hiljem välja tulnud lühendatud versioon „Untying the Knot: Divorce in Western Society”,⁸ mille autor Roderick Phillips on põhjalikumalt uurinud Prantsusmaa⁹ ja Uus-Meremaa lahutusajalugu.¹⁰ Esimese maailmasõja mõjusid pere- ja lahutuskäitumisele erinevates Euroopa riikides käsitletakse Sandra Brée ja Saskia Hini 2019. aastal

---

³ **Kristel Tammik**, *Abielulahutused Eestis 1921-1936*. Magistritöö. (Tartu: Tartu Ülikool, 2014).

⁴ Nt: **Heldur Palli**, *Ajaloolise demograafia probleeme Eestis* (Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut, 1973). **Heldur Palli**, *Eesti rahvastiku ajaloo lühiülevaade* (Tallinn: Sisekaitseakadeemia, 1998) jt.

⁵ **Ene-Margit Tiit**, *Eesti rahvastik: viis põlvkonda ja kümme loendust* (Tallinn: Statistikaamet, 2011). **Ene-Margit Tiit**, *Eesti rahvastiku 100 aastat* (Tallinn: Post Factum, 2018). **Kärt Jänes-Kapp, Kalev Katus, Allan Puur, Asta Põldma**, *Demograafiast ja rahvastikuarengu seaduspärasustest* (Tallinn: Koolibri, 2005).

⁶ Nt: **Mark Gortfelder, Allan Puur**, “Demograafiline nüüdisajastumine Eestis: 1850–1899 sündinud naiste emaduslugude analüüs”, *Tuna. Ajalookultuuri ajakiri*, 1, (2019), lk 19-38.

⁷ **Roderick Phillips**, *Putting Asunder: A History of Divorce in Western Society* (New York: Cambridge University Press, 1988).

⁸ **Roderick Phillips**, *Untying the Knot: Divorce in Western Society* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991).

⁹ **Roderick Phillips**, *Family Breakdown in Late-Eighteenth-Century France: Divorces in Rouen, 1792-1803* (Oxford: Clarendon Press, 1980).

¹⁰ **Roderick Phillips**, *Divorce in New Zealand* (Auckland: Oxford University Press, 1981).

ilmunud teoses.¹¹ Lahutuskäitumise arengut ja põhjuseid eelkõige sotsiaalmajanduslikust perspektiivist lähtuvalt on uuritud mitmetes Euroopa riikides, sealhulgas Rootsis,¹² Suurbritannias¹³ ja Hollandis.¹⁴

Et lahutamise üks eeldus on seda võimaldav seadusandlus, on töös oma koht ka õiguslastel uurimustel. 2005. aastal Suurbritannias ilmunud „Family Law in the Twentieth Century: A History” pakub sissevaadet lahutusõiguse laienemisse lähiajaloo.¹⁵ Abieluküsimust õigusajaloo kontekstis on lähiriikidest uuritud Soomes.¹⁶ Eestis on eraõigust, mis hõlmab ka abikaasadevaheliste suhete reguleerimist, uurinud Katrin Kiirend-Pruuli¹⁷ ja Marju Luts-Sootak,¹⁸ sooküsimuse käsitlemist seadustes ja kohtupraktikas Marelle Leppik.¹⁹

Lisaks eelpool loetletud distsipliinidele toetab abiellumis- ja lahutuskäitumise uurimist ka meditsiin. Uuritaval perioodil kehtinud tervishoiualased arusaamad, levinumad tervisealased probleemid, meditsiini pakutavad võimalused või nende puudumine võisid mõjutada nii abielu sõlmimist kui ka selle lahutamist. Eestis on meditsiiniajaloo uurimisega tegelenud enim Ken Kalling, kellelt on ilmunud kaks üldkäsitlust – „Meditsiini ajalugu“²⁰ ning „Eesti meditsiini 100 aastat“²¹ – ja arvukalt artikleid muuhulgas karskusliikumise, eugeenika ja rahvatervishoiu teemadel.²² Viljatust ning selle mõju lähisuhetele on Suurbritannias uurinud Gayle Davis ja Tracey

---

¹¹ **Sandra Brée, Saskia Hin**, *The Impact of World War I on Marriages, Divorces, and Gender Relations in Europe* (New York: Routledge, 2019).

¹² **Glenn Sandström**, „Socio-economic Determinants of Divorce in Early Twentieth-Century Sweden“, *The History of the Family*, 3 (2011), lk 292-307. **Glenn Sandström, Per Simonsson**, „Ready, Willing, and Able to Divorce: An Economic and Cultural History of Divorce in Twentieth-Century Sweden“, *Journal of Family History*, 2 (2011), lk 210-229. **Glenn Sandström, Maria Stanfors**, „Growing More Equal and Growing Apart? Socioeconomic Status and the Rise of Divorce in Sweden”, *Lund Papers in Economic Demography*, 4 (2020), lk 1-44.

¹³ Nt: **Norman H. Carrier, Giselda Rowntree**, „The resort to divorce in England and Wales, 1858–1957”, *Population Studies*, 11, 3 (1958), lk 188-233.

¹⁴ Nt: **Tineke Fokkema, Aart C. Liefbroer**, „Employment and divorce among Dutch women born between 1903-1937“, *The History of the Family*, 4 (2004), lk 425-442.

¹⁵ **Stephen Cretney**, *Family Law in the Twentieth Century: A History*. (Oxford: Oxford University Press, 2005).

¹⁶ **Pylkkänen, Anu**, „Abielu ajaloost. Sugukondade lepingust kahe inimese tehinguni“, *Soome õigusajaloo põhijooned*, koostanud Pia Letto-Vanamo (Tartu: Fonter Iuris, 1993), lk 79-88.

¹⁷ **Katrin Kiirend-Pruuli**, „Abikaasade isiklike suhete õiguslik korraldus Eesti esimesel iseseisvusperioodil: tee kaheliikmelise parlamendi suunas“, *Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat*, (2017), lk 205-231.

¹⁸ **Marju Luts-Sootak**, „Balti Eraseaduse (1864/65) koht ja kohatus Euroopa kodifikatsioonide peres“, *Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat*, (2016), lk 56-72.

¹⁹ **Marelle Leppik**, „Soolise võrdõiguslikkuse küsimus Eesti Vabariigi põhiseadustes ja riigikohtu praktikas 1920–1940“, *Ajalooline Ajakiri*, 2/3, (2017), lk 341-362.

²⁰ **Ken Kalling**, *Meditsiini ajalugu* (Tartu: Tartu Ülikool, peremeditsiini ja rahvatervishoiu instituut, 2017).

²¹ **Ken Kalling**, *Eesti meditsiini 100 aastat* (Tallinn: Post Factum, 2018).

²² **Ken Kalling**, „Eestlase kvaliteet sõjaeelses vabariigis“, *Vikerkaar*, 9 (2020), lk 84-94. **Ken Kalling**, „Karskustöö sünnitab eugeenikaliikumise“, *Mäetagused*, 36 (2007), lk 59-78. **Ken Kalling**, „Naiste emantsipatsioon on üks rassi surma peapõhjustest“. Naisküsimuse biologiseeritud käsitlemise näiteid Eestist”, *Tartu Ülikooli Ajaloo Küsimusi*, 35

Loughan.²³ Samuti ei saa abielusuhteid analüüsida, pööramata tähelepanu seksuaalsusele kui ühele lähisuhte alustalale. Üheks põhjalikumaks käsitluseks on 2011. aastal ilmunud kuueosaline seeria „A Cultural History of Sexuality“, millest käesolevas töös on kasutatud viimast, kuuendat osa.²⁴ Samuti on seksuaalsuse ajalugu uurinud Harry G. Cocks, Matt Houlbrook²⁵ ning Anna Clark.²⁶

Üha enam on hakatud ajaloolist abiellumis- ja lahutamiskäitumist uurima ka bakalaureuse- ja magistritöödes. Käesoleva töö kontekstis on eriti olulised kaks magistritööd, mis kaitsti 2014. ja 2019. aastal. Neist esimene, Kristel Tammiku magistritöö „Abielulahutused Eestis 1921-1936“ annab ülevaate nimetatud perioodi lahutusstatistikast tervikuna ning uurib lahutamise ajendeid ja tingimusi Tartu-Võru rahukogus 1930. aastal jõustunud lahutusotsuste näitel.²⁷ Marit Joosti 2019. aastal Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas kaitstud magistritöö „Perevägivald lahuselu ja abielulahutuse alusena Riigikohtu tsiviilosakonna praktikas 1920-1930“ keskendub aga keeruliste ja vägivaldsete abielude lahutusmenetlustele Riigikohtus.²⁸ Sellest lähtuvalt on Tartu Ülikoolis uuritud nii üldiseid lahutustrende kui ka üksikuid spetsiifilisi lahutusjuhtumeid kõrgeima kohtu kontekstis. Esimese maailmasõja ja Vabadussõja mõjusid rahvastikuprotsessidele on bakalaureuseastmes uurinud Eliis Truuman,²⁹ 19. sajandi moraaliküsimusi muuhulgas abielusuhete raames Ainar Õunpuu.³⁰ Et abielu- ja lahutuskäitumise teisenemine oli üldises seoses sugudevaheliste suhete muutumisega I maailmasõja järel, sobivad uurimisseisu illustreerima ka naisküsimumust ning soorolle käsitlevad uurimistööd.³¹

(2006), lk 7-22. **Ken Kalling**, „Karskusliikumine ja arstiteadus sõjaeelses Eestis“, *Eesti Arst*, 8, 91 (2012), lk 415-422. **Ken Kalling**, „Kultuurrahvaste mentaliteet peab saama enam kollektivistlikumaks“ (Dr Juhan Vilmsi sõnad ja teod), *Tartu Ülikooli Ajaloo Küsimusi*, 43 (2015), lk 84-112.

²³ **Gayle Davis, Tracey Loughran**, *The Palgrave Handbook of Infertility in History* (London: Springer Nature, 2017).

²⁴ **Gert Hekma**, *A Cultural History of Sexuality in the Modern Age* (London: Bloomsbury, 2014).

²⁵ **H. G. Cocks, Matt Houlbrook**, *Palgrave Advances in the Modern History of Sexuality*. (Basingstoke ; New York: Palgrave Macmillan, 2006).

²⁶ **Anna Clark**, *Desire: A History of European Sexuality* (New York: Routledge, 2019).

²⁷ **Kristel Tammik**, *Abielulahutused Eestis 1921-1936*. Magistritöö. (Tartu: Tartu Ülikool, 2014).

²⁸ **Marit Joost**, *Perevägivald lahuselu ja abielulahutuse alusena Riigikohtu tsiviilosakonna praktikas 1920-1930*. Magistritöö. (Tartu: Tartu Ülikool, 2019).

²⁹ **Eliis Truuman**, *Esimese maailmasõja ja Vabadussõja mõju Hanila, Karuse ja Varbla kihelkondade rahvastikuprotsessidele (luteri ja õigeusu kirikumeetrikate põhjal)*. Bakalaureusetöö. (Tartu: Tartu Ülikool, 2016).

³⁰ **Ainar Õunpuu**, *Moraaliküsimused Kihelkonna kihelkonnas aastatel 1860-1889 vallakohtu materjalide põhjal*. Bakalaureusetöö. (Tartu: Tartu Ülikool, 2017).

³¹ **Inger-Helene Värat**, *Emantsipeeruva naise kuvand ajakirjas Kratt aastatel 1925-1940*. Bakalaureusetöö. (Tartu: Tartu Ülikool, 2021). **Kai Reinfeldt**, *Naise emantsipatsiooni küsimus Eestis 1920. aastatel Postimehe ja Päevalehe põhjal*. Bakalaureusetöö. (Tartu: Tartu Ülikool, 2013).

Töö eesmärk ja meetod

Magistritöö eesmärk on anda ülevaade Euroopas ja Eestis toimunud abielualastest ühiskondlikest ja õiguslikest muudatustest kahe maailmasõja vahelisel perioodil ning analüüsida nendest lähtuvalt abielulahutuste põhjuseid Eestis ajavahemikul 1923-1940. Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud viis peamist uurimisküsimust.

1. Millised olid peamised lahutusõiguslikud arengud 20. sajandi alguse Euroopas?
2. Kuidas reguleeris seadusandlus abielusiseseid suhteid ja lahutust iseseisvas Eestis?
3. Miks sooviti abielusid lahutada ning milliseid abielusiseseid probleeme need põhjused väljendasid?
4. Kas ja kuidas erinesid esitatud lahutuspõhjused meeste ja naiste seas?
5. Kas ja kuidas kajastusid esitatud lahutuspõhjustes Esimese maailmasõja ja Vabadussõja mõjud ning laiemad sotsiaalsed, majanduslikud ja tervishoiualased probleemid?

Kahele esimesele püstitatud uurimisküsimusele saab vastata historiograafias loetletud kirjanduse ning tollase perioodika abil, analüüsides lisaks 1922. aasta abieluseadust, 1926. aasta perekonnaseadust ja neid selgitavaid või hindavaid käsitlusi. Lahutuspõhjuste ning nende tähenduste välja selgitamisele lähenetakse töös kvalitatiivselt ja sisuliselt. Lahutustoimikute põhjal on valminud uurimisprotsessi toetav tabel, kus on välja toodud iga toimiku leidandmed, lahutajate nimed, lahutuse algatamise aasta, abiellumise aasta, abielu kestvus, lahutuspõhjuste sisuline kokkuvõte ning sisust lähtuvad märksõnad. Esinenud märksõnade ja 1922. abieluseaduse kõrvutamisel joonistusid välja/kujunesid lahutuspõhjuste kategooriad: abielurikkumine; vaimne vägivald ja verbaalsed konfliktid; füüsiline ja seksuaalne vägivald; majanduslikud põhjused; alkoholism; hülgamine; vabatahtlikkus, kokkuleppimatus ning lahuselu.

Kategooriate nimetused on antud uurimistöös arusaadavuse huvides moderniseeritud. Kategooriate nimetuste valik lähtus selguse ja arusaadavuse põhimõttest ning eesmärgist anda tänasele lugejale sarnaseid põhjuseid edasi võimalikul üheseltmõistetavalt. Termineid „abielurikkumine“, „hülgamine“ ja „kokkuleppimatus“ on samal kujul kasutatud ka allikmaterjalis ning et need annavad konkreetsete põhjuste olemust edasi praeguse aja kontekstis, on need jäetud samaks. Ülejäänud kategooriad – „füüsiline ja seksuaalne vägivald“, „vaimne vägivald ja verbaalsed konfliktid“, „majanduslikud põhjused“, „alkoholism“, „tervislikud põhjused“,

„vabatahtlikkus“ ja „lahuselu“ – võtavad katusmõistetena kokku paljud erinevad nähtused ja probleemid, mida toimikutes lahutus põhjustena esitati.

Eelpool loetletud kategooriate raames uuriti konkreetset sõnavara, millega lahutussoovi põhjendati, ning hinnati, milliseid abielusiseseid probleeme, käitumismustreid ja tegusid nendega kirjeldati. Kategooriaid ja spetsiifilist sõnavara analüüsiti ka sugude lõikes, eesmärgiga selgitada välja, milliseid põhjuseid lahutamiseks nimetati süüdistaja soost lähtuvalt ning kuidas olid need seotud üldiste arusaamadega mehe ja naise pere- ja ühiskondlike rollidega. Kirjeldatud metodoloogilisi valikuid saab põhjendada autori huviga mõtestada lahutuste kaudu abieludes esinenud murekohti ja konflikte üldiselt ning selgitada välja, mida tollal elanud inimesed üleüldse abieluprobleemidena mõistsid ja oluliseks pidasid.

Allikad

Töö arhiivialikalise baasi moodustavad Viljandi-Pärnu Rahukogu abielulahutuste kohtutoimikud ERA.2121.1.925–ERA.2121.1.1267. Kuigi 1935. aastal muudeti kohtuasutuse nimi Viljandi Ringkonnakohtuks, on töös selguse huvides kasutatud pikemalt kehtinud Viljandi-Pärnu Rahukogu nimetust. Abielulahutused kuulusid tsiviilasjade hulka ning lisaks lahutustele menetles rahukogu ka abielu tühistamisi, abielulubade taotlemist, abieluvara lahutamisi, elukohta tagasikutsumisi, laste õigustesse puutuvat, vanemaõiguste äravõtmist, teadmata äraolijaks määramist ning alimentide ja ülalpidamisraha nõudeid ehk eriilmelisi pere- ja lähisuhetega seonduvaid küsimusi.

Allikate valik moodustub 340 lahutustoimikust, mis on abielulahutuste allsarjast 17%. Uuritud toimikute hulk on piisav ning magistritöö mahule vastav. Allikate valikus on juhuslikkuse saavutamiseks lähtutud alfabeetilisest põhimõttest: lahutajate perekonnanimed ei anna infot ei lahutusavalduse sisu ega põhjuste kohta, mistõttu saab valikut pidada juhuslikuks. Allikaid analüüsidest ilmnest, et viimane 25% (85 toimikut) läbitöötatud toimikutest ei lisanud enam uusi põhimõttelisi tulemusi, mistõttu võib valikut pidada representatiivseks ning sisuanalüüsi jaoks sobivaks hulgaks.

Nagu öeldud, tugineb uurimus peamiselt abielulahutuse kohtutoimikutele. Indiviidide ja nendevaheliste suhete uurimise jaoks on kohtumaterjalid kõnekad allikad, pakkudes sissevaadet üksikisiku elu sellistele tahkudele, mis teistes dokumendiliikides või kirjanduses ilmned ei pruugi.

Et kohtumaterjalides käsitletakse üldiselt inimese elu negatiivsemaid sündmusi, on need igati sobilikud ka abieluprobleemide uurimiseks.

Abielulahutusi käsitlevad kohtutoimikud olid sisult erinevad, kuid jälgisid vormilisi standardeid. Toimiku maht sõltus konkreetse lahutusjuhtumi keerukusest ja kohtuprotsessi kestvusest: kui konsensuslikud lahutussoovid võisid realiseeruda mõne nädalaga ning saada väljundi paarilehelises toimikus, siis materjalide hulgas oli ka kompleksseid juhtumeid, mille lahendamine võttis aega kuni aasta ning mille toimiku maht võis ulatuda üle saja lehe. 19 korral esines materjalis korduvaid juhtumeid, kus esimest korda polnud menetlus lõppenud üht või mõlemat partnerit rahuldava tulemusega ning sellest lähtuvalt algatati mõne aja pärast uus lahutussoov; nõnda võis ühe abielupaari kohta olla ka mitu kohtutoimikut.

Esimene ja käesoleva töö kontekstis olulisim dokument oli lahutustoimiku alguses olev lahutusavaldus, mis kandis enamasti pealkirja „Palve“ või „Nõudmine“. Eksisteeris ka täiendatud pealkirju, näiteks „Nõudepalve“ või „Ühine palve“. Enamasti tähistati „palvega“ partnerite konsensuslikku lahutussoovi ja „nõudmisega“ ühe partneri algatatud lahutust, kuid tegu ei olnud reeglina. Avaldus sisaldas abielus olijate nimesid ja abiellumisaja- ning koha infot, lahutussoovi üldsõnalist või detailsemat põhjendust ning süüdistuste korral tunnistajate nimesid, keda vajadusel kohtusse kutsuda. Avaldusele oli lisatud perekonnaseisu- või abielutunnistus. Juhul kui avalduse oli esitanud üks abikaasadest, järgnes sellele tavaliselt partneri selgitus või vastunõudmine, kus esitati omapoolne seisukoht ning soovi korral isiklike tunnistajate andmed. Tunnistajate olemasolul järgnesid esmastele avaldustele neile kutsete saatmine ja tunnistuste andmine kohtuistungil, mille protokollid olid toimiku lõikes kõige mahukamad: võis juhtuda, et ühte kaasusesse kaasati kümmekond tunnistajat, kelle sõnavõttud kohtusekretär üles kirjutas. Juhtumi lõpetas resolutsioon ehk otsus, kus tehti teatavaks kohtuniku seisukoht ja menetluse tulemus, mille järel lahutus jõustus või harvematel kordadel nõudmine tagasi lükati. Juhul kui abikaasade palve lahutada oli ühine, võis menetlus piirduda avalduse ning otsusega. Juhtumite puhul, kus ühe partneri elukoht oli teadmata, lisandus ka ametlik tagasikutse koju tagasi pöördumiseks või kohtusse ilmumiseks. Füüsilise vägivalda või terviseprobleemi süüdistuse juurde, mille tõendamiseks sooviti arstlikku läbivaatust, võis lisanduda meditsiinitöötaja ekspertiis. Harva esines ka esialgse avalduse tagasivõtmist leppimise tõttu.

Kuigi istungite protokolle, kutseid, käsked ning resolutsioone vormistati enamasti standardsetele blankettidele, oli nende sisu üleskirjutamine kohtusekretäri ülesanne. Sellest

lähtuvalt tuleb arvestada, et tegu on kaasuste osapoolte ja tunnistajate suuliste ütluste ümberkirjutustega, mis võivad rohkem või vähem olla mõjutatud kirjutajast endast. Et avaldustes ja tunnistuses oli kasutatud küll ühtset formaati, aga siiski laialt varieeruvat sõnavara ning ka protsessi sisu seisukohast mittevajalikku infot (näiteks tasu palumist), on eelduspärane, et ümberkirjutused on võimalikult autentsed ning väljendavad osapoolte endi seisukohti. Ebatsensuursete väljendite kasutamine viitab, et ütlustest ei jäetud olulist teavet välja ega muudetud olulisi märksõnu ja mõtteid kirjutajale sobivamaks. Avalduste ja ütluste vormilist sarnasust saab põhjendada seega kohtupraktikas välja kujunenud tavadega ning ilmselt tutvustati avalduse esitamise ning ütluste andmise reeglistikku ka osapooltele ja tunnistajatele. Samuti tuleb allikakriitilisest perspektiivist jälgida osapoolte ja tunnistajate endi seisukohti: palvete, nõudmiste ja tunnistuste sisu sõltus isiklikest soovidest ning eesmärkidest ja peab arvestama, et tunnistusi või selgitusi andes võidi infot jätta välja või vajadusel võimendada. Seega tuleb materjali analüüsis võtta arvesse osapoolte isiklikku perspektiivi ning hoida foonil küsimust, miks põhjendati lahutussoove just selliste argumentidega.

Lahutustoimikute analüüsile annab konteksti 1922. aastal vastu võetud abieluseadus,³² samuti tutvustab töö põgusalt 1926. aasta perekonnaseisu seadust.³³ Lisaks arhiiviallikele on töös kasutatud uuritava ajal ilmunud perioodikat. Juriidilised ajakirjas *Õigus* ilmus õigusteadlaste ja ühiskonnategelaste hinnanguid nii abielu- kui ka perekonnaseadusele ning käimas olnud tsiviilseadustiku arendamisele.³⁴ Soo perspektiivist käsitleti valitsevat õiguslikku olukorda mitmetes Naise Hääles ilmunud artiklites.³⁵

Töö struktuur

Magistritöö esimene peatükk annab laiemat ülevaate lahutust legaliseerivatest või lahutusõigust laiendavatest seadustest valitud Euroopa riikides ja uurib, kuidas olid need eeskujuks või millised olid sarnasused Eesti seadusandlusega, kasutades selleks kirjandust, perioodikat ning

---

³² Abielu seadus (1922). Riigi Teataja, 138, 88.

³³ Perekonnaseisu seadus (1925). Riigi Teataja, 191/192, 110.

³⁴ **Timotheus Grünthal**, „Märkmeid eesti perekonnaseaduse eelnõu kohta. Abikaasade isiklikud ja varanduslikud vahekorrad“, *Õigus*, 4 (1932), lk 145-168. **Jaan Lõo**, „Perekonnaseisu ja abielu seaduse eelnõud“, *Õigus*, 2 (1922), lk 40-46. **Ernst Ein**, „Tühise abielu efekte“, *Õigus*, 3 (1934), lk 97-107. **Ernst Erdmann**, „Abielu-seaduse § 23“, *Õigus*, 5 (1925), lk 133-136. **Aleksander Hellat**, „Abielu lahutus kokkuleppimatuse tõttu“, *Õigus*, 2 (1938), lk 80-84.

³⁵ **Helmi Jansen**, „Miks on meil vaja uut perekonna seadust?“, *Naiste Häälel*, 2 (1927), lk 30-32. „Tänapäeva ja tuleviku abielust.“ (1929). *Naiste Häälel*, 2, lk 34-36. „Oma õiguste eest. Nõupidamine uue perekonnaseaduse eelnõu asjus. Protestihääle kogumise aktsiooni esimesi nähtavaid tulemusi.“, *Naiste Häälel*, 9, (1932), lk 91-93.

seaduseid. Pikemalt kajastatakse 1922. aasta abieluseadusest ning 1926. aasta perekonnaseisu seadust, et analüüsida seaduste lahtusega seotud sisu ja uurida milline oli uute seaduste teemaline avalik diskussioon ning milliseid õiguseid ja kohustusi seadused tervikuna abikaasadele aetasid. Mööda ei saa minna Balti Eraseadusest kui uuritava perioodil kehtinud eraõiguse seadustikust, mis oli abikaasade vaheliste suhete reguleerimisel määrava tähtsusega.

Esimese peatüki teine osa annab lühiülevaate lahutusstatistikast ja eelkõige lahutuste arvust ning selle muutumisest 1920.-30. aastatel, samuti kokkuvõtte lahutustrendidest samal perioodil lähiriikides. Statistikaülevaate eesmärk on hinnata, kui tavapärase lahutus üldse oli ning kas lahutuste arvu muutumisel võib olla seos 1922. ja 1926. aasta seaduste vastuvõtmisega. Seega uurib esimene peatükk millised olid uuritava ajaperioodi lahutustingimused, milliseid võimalusi seadusandlus lahutamiseks pakkus ning kuidas väljendus see reaalselt lahutuste arvus, luues fooni lahutuspõhjuste analüüsiks 2. peatükis.

Magistritöö teine peatükk analüüsib lahustustoimikuid ning annab ülevaate lahutuspõhjustest, nende tähendustest ja erisustest ajavahemikul 1923-1940. Peatüki eesmärk on selgitada välja millistel põhjustel abielusid lahutada sooviti; kui suur oli konsensuslike ning vastupidiselt ühe või mõlema partneri süü tõttu algatatud lahutuste hulk; millised olid enamlevinud süüpõhised lahutuspõhjused ning millised lahutuspõhjused esinesid suurema tõenäosusega koos. Peatükk avab erinevate abieluprobleemide tagamaad ja püüab hinnata, kuidas olid abieludes esinenud sotsiaalsed probleemid seotud laiemate ühiskondlike murekohtadega: et abielu on traditsiooniliselt peetud ühiskonna mudeliks ning alustalaks, on oluline mõista, mil moel väljendusid laiemad sotsiaalsed murekohad lähi- ja perekonnasuhetes.

1. Ülevaade lahutusalasest seadusandlusest ja statistikast

Abielu sõlmimine ja lahutamine on nii ajaloo kui ka tänapäeval sõltunud valitsevatest kultuurilistest ja sotsiaalsetest kokkulepetest, tõekspidamistest ja kirjutamata reeglitest, kuid mida aeg edasi, seda olulisem roll on olnud ka normeerial ja üheselt mõistetaval seadusandlusel. Kui abiellumist on eri viisidel reguleeritud juba varastest ühiskondades, muutus lahutamine abielu sõlmimisega samaväärselt võimalikuks alles eelmisel sajandil, ning sedagi mitte igal pool maailmas. Just abielu ja lahutusõigust puudutavate seaduste vastuvõtmist või muutmist on peetud nii uusaja kui ka 20. sajandi ühteks olulisemaks sugudevahelisi suhteid reguleerivaks õigusalaseks arenguks.³⁶

1.1. Seadusemuudatused teistes riikides 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses

19. sajandi lõppu ja 20. sajandi algust iseloomustas uute ning endisest progressiivsemate abielu- ja perekonnaseaduste vastuvõtmine mitmetes maailma riikides. Esimese riigina hakati ilmalikku lahutust lubama 1811. aastal Hollandis. 19. sajandi keskpaigus lisandus Suurbritannia koos oma asumaade Austraalia, Uus-Meremaa ja Kanadaga,³⁷ kus jõustus ilmalik lahutamiskord 1. jaanuaril 1858. aastal.³⁸ Prantsusmaal seadustati abielulahutus 1884. ja Saksamaal 1900. aastal. 20. sajandi esimesel poolel legaliseeriti lahutus ka Hispaanias ja Portugalis, kuid seadusemuudatused võeti tagasi vastavalt 1939. ja 1940. aastal. Itaalias jõustus lahutamist lubav seadus 1975. aastal (vt lisa 1, tabel 1).³⁹ Oluline on märkida, et eelpool loetletud seadusenäited ei võimaldanud alati lahutamist võrdsetel alustel, vaid võisid sisaldada eri piiranguid ning sellistest seadustest, mis lubasid lahutada näiteks ühe või mõlema poole vabal tahtel, nõudmata otsest põhjust, saab valdavalt rääkida alles 20. sajandi teise poole tingimustes.

Illustreerimaks abieluseaduste ning eelkõige lahutuspiirangute erinevust, laienemist ja arenemist ajas on oluline vaadata mõnd seadust lähemalt. Käesolev töö tutvustab abieluseaduste uuenemist ning lahutuste hulga muutumist Suurbritannia ning Rootsi näitel. Mõlemas riigis toimusid uuritava perioodil olulised muutused seadusandluses, mis illustreerivad hästi üldisi tendentse lahutusõiguses, samas jäid mõlemad riigid lahutuskäitumiselt siiski veidi erinevaks, mistõttu on tegu Euroopa kontekstis kõnekate näidetega.

---

³⁶ Hekma, lk 107.

³⁷ Hekma, lk 108.

³⁸ Cretney, lk 162.

³⁹ Hekma, lk 108.

Üks vanimaid perekonnaõiguseid oli Suurbritannias, kus abielu lahutada võis alates 19. sajandi keskpaigast. Ka varasemalt oli lahutus olnud võimalik, kuid eelmise seaduse eripära oli, et esialgu tohtis lahutust algatada vaid mees ning sedagi naise abielurikkumise korral, kuid mitte vastupidi: naise truudusetus oli abieluinstitutsioonile ohtlikum kui mehe oma.⁴⁰ Mees võis lahutusnõude sisse anda ka juhul, kui oli ise abielu rikkunud ning tõenditega oli välistatud pooltevaheline salajane kokkumäng, mis oleks olnud naise (või ühine) võimalus soovitud lahutust saada. Et 1857. aastal vastu võetud uue seadusega sai lahutust põhimõtteliselt algatada ka naine, võib öelda, et uus seadus küll laiendas lahutusvõimalusi, kuid lisas siiski rea tõendamis- ja põhjendamiskohustusi ning protsessi tervikuna pigem pikendas.⁴¹

Avalikkuse arvamus seadusest oli lahknev. Ühest küljest kaasnes uue seadusega hirm, et abielu lahutamine muutub liiga lihtsaks ning see paneb ohtu perekonnainstitutsiooni stabiilsuse. Oli ka leebemaid arvamusi: enam kui 80 aastaks Suurbritannia lahutusõiguse aluseks jäänud seadust nähti ka kui „kergenduse pakkujat õnnetult abiellunutele“. Teisest küljest peeti seadust aga jätkuvalt naisi diskrimineerivaks ning põhjustas seetõttu naisautorites ja nende toetajates pahameeletorni, kes olid uuest seadusest oodanud naiste õigusliku positsiooni paranemist ning kelle arvates ei läinud seadus nii kaugele, kui oleks vaja olnud.⁴²

Naisi kohtleski 1857. aasta seadus meestest erinevalt. Kui mees võis lahutuse algatada abikaasa tõestatud abielurikkumise korral, sätestas seadus naistele rea raskendavaid asjaolusid, mis pidid abikaasa truudusemurdmisega kaasas käima. Nende hulka kuulusid näiteks julmus abikaasa vastu, homoseksuaalsus,⁴³ intsest, bigaamia või olulised füüsilised või vaimsed puudujäägid, mis tegid abielus oleku võimatuks.⁴⁴ Vajalike raskendavate asjaolude olemus oli aga vähemalt osaliselt uuenduslik, sest sarnaseid põhjendusi (näiteks julmust ning seksuaalseid kõrvalekaldeid) kohtab ka 20. sajandi esimese poole lahutusmaterjalide hulgas, ning see viitab, et juba tollal peeti mingeid käitumisviise abikaasa suhtes vastuvõetamatuteks.

Keeruline oli ka abielurikkumise või väärkohtlemise tõendamine, milleks nõuti kohtutes konkreetset materjali, kuid milleks võimekust enamasti nappis. Üks võimalus oli kasutada eradetektiivite teenust, et kaasat abielurikkumiselt tabada, kuid enamasti oli kohus nende tunnistustes

---

⁴⁰ Cocks, Houlbrook, lk 91.

⁴¹ Cretney, lk 163-164.

⁴² Cretney, lk 164-166.

⁴³ Brée, Hin, lk 52.

⁴⁴ Carrier, Rowntree, "The resort to divorce in England and Wales, 1858-1957", lk 191.

kahtleval seisukohal. Abielurikkumine tõendati seega enamasti „soovi ja võimaluse“ olemasoluga: kui süüdistatav abikaasa oli tõendatult olnud vastassoo esindajaga ebasobivalt familiaarne ning kui olnud võimalus kiusatusetele järele anda, oli see piisav alus abielurikkumise süüdistuse esitamiseks. Küll ei piisanud näiteks naise enda sõnalisest ülestunnistusest, et ta oli abielu rikkunud, sest tõendamata tunnistused võisid olla lihtsaks viisiks abielust põgeneda ning samuti võisid naise motiveerida valetama „teised pahaendelised motiivid.“⁴⁵ Üks peamisi põhjuseid, miks abielurikkumise tõendamist niivõrd põhjalikult nõuti, lähtus ka soovist mitte kogemata mõista süüdi süütuid, sest abielurikkumise süüdistustega kaasnenud stigma oli suur.⁴⁶

Uuendatud abieluseadus võeti Suurbritannias vastu 1923. aastal. See andis võimaluse naistele alata lahutust partneri abielurikkumise korral ilma raskendavate asjaoludeta, kuid tõendamiskohustus jäi.⁴⁷ Avalik rahulolematuse kasvas 1920. aastatel seoses uue seadusega kiiresti: seda peeti ajale jalgu jäänuks ja leiti, et seadus, mis pidi toetama moraalselt käitumist, tegi lahutuse võimalikuks vaid ebamoraalsel – abielurikkumine või selle teesklemine – viisidel.⁴⁸

Abieluseadus läbis seejärel põhjaliku uuenduse ning uus seadus jõustus 15 aastat hiljem. Seaduse eesmärk ei olnud lahutamist teha liialt lihtsaks, küll aga inimlikuks ja ausaks raskete juhtumite korral. Vältida tuli mõtlematut abiellumist ja lahutamist, sisse viidi klausel, mis võimaldas lahutada viie aasta möödumisel abiellumispäevast. Eraldiseisvatele lahutuspõhjustele lisati hülgamine rohkem kui kolmeks aastaks, julmus, ravimatu hullumeelsus, alkoholism ning juhtumid, kus partnerile oli määratud surmanuhtlus.⁴⁹ Ilma konkreetse põhjuseta ning süüdlase määramiseta, vaid kaaslaste ühisel tahtel lubati Suurbritannias lahutada alates 1969. aastast.⁵⁰

Suurbritannia lahutusseadus on näitlik mitmel põhjusel. Esiteks sätestas seadus rohkelt erinevaid lahutuspõhjuseid, mille ring ajas küll laienes, kuid mis edastas kuni 20. sajandi II pooleni ideed, et lahutusel peab olema süüalane motiiv ja süüdlane ning et ühe või mõlema poole vabatahtlik soov lahutada kujutab ühiskonnale ja perekonna institutsioonile ohtu. Siinse töö kontekstis on eriti kõnekad Suurbritannia 1923. ja 1937. aasta lahutusseaduste muudatused, sest jäävad uuritava perioodi raamidesse. Ka on tähelepanuväärne, et kuigi partnerite omavahelise kiindumuse, sobivuse ning abikaasadevahelise üksmeele ja võrdsuse tähtsusest abielus kõneldi

---

⁴⁵ Cretney, lk 171-173.

⁴⁶ Samas, lk 175-176.

⁴⁷ Carrier, Rowntree, “The resort to divorce in England and Wales, 1858–1957”, lk 191.

⁴⁸ Cretney, lk 230.

⁴⁹ Samas, lk 168-169.

⁵⁰ Samas, lk 376.

juba 18. sajandil,⁵¹ ei väljendunud need ideaalid lahutusõiguses ning naiste positsioon lahutamisel oli kuni 1937. aastani oluliselt kehvem, nõudes naiselt lahutuse algatamiseks enamasti oluliselt kaalukamaid põhjuseid kui mehelt. Ebavõrdset seadusandlust tabasid 1920. aastatel avalikud naisõiguslaste kriitikanooled ja kõnekas oli „ajale jalgu jäämise“ argument: naiste tööhõive üldine tõus, mis võimaldas end ise ära elatada, aga ka aegamisi liberaliseeruv suhtumine seksuaalsusesse⁵² võis aktiivsemates naisõiguslastes tekitada küsimust, miks peaks üldse naine abielus olemist vallalise elule eelistama, kui abielus olemine tema teovõimet piirab.⁵³

Vajadust julgustada naisi, kes olid mures oma õiguste pärast, abielluma tundsid mitte ainult rahulolematud naisõiguslased, vaid mõned riigid tervikuna. Teerajajad olid selles Skandinaavia maad, kus moodustati 1909. aastal komisjon mehe ja naise üheõiguslusel põhinevate perekonnaõiguste ja abieluseaduste väljatöötamiseks. Komisjoni töö tulemusena võeti uued abieluseadused vastu 11.06.1920 Rootsis, 30.06.1922 Taanis ja 20.05.1927 Norras. Komisjoni töö põhiprintsiibid leidsid tunnustamist ja Islandi 1923. aasta ja Soome 1929. aasta abieluseadustes ja nende riikide seaduseid pidasid ka Eesti autorid ja aktivistid „enim kaasaja oludele vastavaimaks“.⁵⁴

Eestile lähim ning suurim mõjutaja oli Rootsi, kus oli lahutus olnud põhimõtteliselt võimalik alates 1527. aastast, kuid kuni 20. sajandini siiski äärmiselt harvaesinev nähtus, eeldades kindlaid põhjuseid ja aeganõudvat tõendusprotsessi.⁵⁵ Küll oli alates 1910. aastatest tõusnud linnades hüppeliselt töötavate vallaliste naiste hulk, ning peljati, et kui abieluinstitutsioon jätkab naiste õiguste ja iseseisvuse piiramist, otsustavad üha rohkemad naised üldse mitte abielluda. Liberaalid, sotsiaaldemokraadid ja naisõiguslased nõudsid võrdseid poliitilisi õiguseid ning see lõi pinnase ka lahutuse moderniseerimiseks: kui varem oli lahutus olnud sarnaselt Suurbritannia seadusele võimalik vaid süüpähiselt, näiteks abielurikkumise või hülgamise tõttu, võimaldas 1915. aastal kehtima hakanud lahutusseadus „püsivalt purunenud abielu“ lahutada abikaasade ühisel tahtel. Tahteavaldusele järgnes aastane ametlik lahuseelu, mille järel sai abielu lõplikult lahutada.⁵⁶ Samas jäid kehtima ka eelnevad süüpähised klauslid, näiteks krooniline alkoholism, suguhaiguse

---

⁵¹ Cocks, Houlbrook, lk 78.

⁵² Clark, lk 214.

⁵³ Jansen, „Miks on meil vaja uut perekonna seadust?“, lk 31.

⁵⁴ **Olinde Iius, Vera Poska-Grüntal**, *Abieluseadused: Rootsi abieluseadus 11. juunist 1920. a. Soome abieluseadus 13. juunist 1929. a* (Tartu: Eesti Akad. Naiste Ühing, 1930), lk 3.

⁵⁵ Sandström, “Socio-economic Determinants of Divorce in Early Twentieth-Century Sweden“, lk 295.

⁵⁶ Samas, lk 296.

edasiandmine või peksmine. Samuti sätestas uus seadus, et majapidamise majanduslikud ressursid peab jaotama võrdselt poolte vahel ning et kohus võib kehtestada ülalpidamiskohustuse selle suhtes, kes ei suuda end abieluväliselt ülal pidada.⁵⁷ Tervikuna sai uute Skandinaaviamaade, sealhulgas Rootsi abieluseaduse aluseks põhimõte, et abielus on naine mehega võrdne kaitsma nii isiklikke kui ka perekondlikke huve ning sama teovõimeline kui vallaline mees või naine. Seadused tunnustasid abikaasade vabadust ja iseseisvust ning samuti kasutasid seadused poolte kirjeldamisel termineid „abikaasa“ ja „abikaasad“, tegemata õiguste ja kohustuste puhul vahet mehel ning naisel.⁵⁸ Seda rakendas oma seadustes ka Eesti.

Nõnda oli Rootsi üks esimesi riike, mis legaliseeris lahutamise abikaasade ühisel soovil abielu purunemise tõttu ilma süüdlast määramata. Eeskujuga andsid ka Rootsi teised sugudevahelisi suhteid reguleerivad seadused: nii jõustus juba 1874. aastal naiste iseseisvat tööd ja teenistust reguleeriv seadus, 1920. aasta abieluseadus sõnastas naise perekonnas võrdse leivateenijana.⁵⁹ Skandinaavia ja eesotsas Rootsi progressiivset seadusandlust võeti eeskujuks ka Eestis, seda nii avaliku arvamuse kui ka vähemalt osaliselt reaalses seadusloome protsessis.⁶⁰

Ka iseseisvunud Soome seadusloome lähtus suuresti Skandinaavia perekonnaseadustest.⁶¹ Seal oli naiste iseseisvat tööd ja teenistust jõustav seadus samuti võetud vastu juba 19. sajandi lõpul⁶² ning 1889. aasta määrus, mis võimaldas abikaasadel käsutada ja jagada oma vara teisiti, kui seaduses ette nähti, sealhulgas varalahususe printsiibil, tugevdas naise juriidilist positsiooni.⁶³ Ilmalik abielu legaliseeriti 1917. aastal,⁶⁴ vabaabielu dekriminaliseeriti üheksa aastat hiljem ning abielurikkumine 1948. aastal. Praktikas oli inimeste käitumine muutunud aga juba varem: linnastumine ja rahvastiku juurdekasv soosisid vabaabielu alates 19. sajandi lõpust. Vaesema maarahva hulgas olid vallaslapsed tavalised ning neid ei mõistetud eriti hukka; samuti elati laulatamata koos linnades madalamate ühiskonnakihtide hulgas. Üha rohkem tekkis neid, keda lihtsalt ei rahuldanud kiriklik abielu kui ainus võimalus.⁶⁵

---

⁵⁷ Sandström, Simonsson, “Ready, Willing, and Able to Divorce: An Economic and Cultural History of Divorce in Twentieth-Century Sweden“, lk 216.

⁵⁸ Ilus, Poska-Grüntal, lk 5.

⁵⁹ **Elise Aron**, „Abikaasade õiguslike vahekordade korraldamisest“, *IX õigusteadlaste päeva protokollid: 1930* (Tartu: Õigus, 1930), lk 15-16.

⁶⁰ Grünthal, „Märkmeid eesti perekonnaseaduse eelnõu kohta. Abikaasade isiklikud ja varanduslikud vahekorrad“, lk 153.

⁶¹ Samas, lk 146.

⁶² Aron, lk 15.

⁶³ Pylkkänen, lk 94.

⁶⁴ Samas, lk 97.

⁶⁵ Pylkkänen, lk 96.

Uus abieluseadus võeti Soomes vastu 1929. aastal. Seadus vabastas naise oma abikaasa eestkoste alt ning võeti omaks põhimõtte abikaasade omandi ja võlgade lahtusest, samuti sai naine piiramatu teovõime juriidilistes asjades⁶⁶ ning mehega samaväärsse kohustuse perekonna heaolusse majanduslikult panustada.⁶⁷ Abikaasadevahelist võrdsust toetas uue seaduse §51, mis sätestas, et kui abikaasad elavad vahekordade halvenemise tõttu eraldi, peab abikaasa osa võtma eraldielava partneri ja laste ülalpidamisest.⁶⁸ Kui varem oli lahutus olnud lubatud abielurikkumise ning pahatahtliku hülgamise tõttu, mille kõrval oli võimalus dispensatsiooniks,⁶⁹ muutis uus seadus lahutusvõimalusi suurel määral. Uue seaduse järgi võis lahutuspõhjusteks olla lisaks abielurikkumisele abielu ajal saadud suguhaigus, jõhker kohtlemine, ühe partneri vabadusekaotus, uimastavate ainete kuritarvitamine, vaimuhaigus ja püsivalt lahus elamine. Lõpetati dispensatsiooni alusel lahutuspalvete rahuldamine ning seega võib öelda, et kuigi lahutuspõhjuste ring laienes, eeldasid need endisest enam ühele poolele kannatuste põhjustamist ning sisuliselt kadus ühisel kokkuleppel ja vabatahtlikult lahutamise võimalus. Samuti suurenes 1930. aastatel moraalne kontroll sugudevaheliste suhete üle üldiselt, muuhulgas algatati eelnõu abieluväliste suhete kriminaliseerimiseks.⁷⁰

Eelnõu seaduseks ei saanud, kuid siiski võib öelda, et uuritava perioodil oli abielus olek Soome ühiskonnas tugevalt soositud ning sisuliselt ainus üldiselt aktsepteeritud sugudevahelise kooselu vorm: lahutada oli ilma mõjuva põhjuseta keeruline ning vabaabielu moraalselt küsitav. Uue abieluseaduse liberaalsus seisnes peamiselt abikaasadevaheliste õiguste ja kohustuste võrdsustamises ning just naistele abielus soodsamate tingimuste võimaldamises.

Seega iseloomustas 20. sajandi esimestel kümnenditel ja eelkõige I maailmasõja järel Kesk- ja Põhja-Euroopa perekonnaõigust teatav vabanemine ja uuenemine. Kuigi abiellumine ja abielus püsimine oli jätkuvalt tavapärane, moraalselt enim aktsepteeritud ning inimestelt oodatud mehe- ja naisevahelise suhte väljund, tekkis eri riikides üha rohkem avalikku arutelu kaasade üheõiguslikkuse ja võrdsuse teemal. Et varasemad abieluseadused olid kehvemasse positsiooni asetanud just naised, tehes neile lahutuse algatamise keeruliseks, seades neid mehe eestkoste alla või piiranud isikliku vara haldamist, tõusis seadusemuudatuste keskmesse abielu just naiste jaoks

---

⁶⁶ Pylkkänen, lk 95.

⁶⁷ Kiirend-Pruuli, „Abikaasade isiklike suhete õiguslik korraldus Eesti esimesel iseseisvusperioodil: tee kaheliikmelise parlamendi suunas“, lk 212.

⁶⁸ Ilus, Poska-Grüntal, lk 42.

⁶⁹ Seaduse või kohustuse täitmisest vabastamine.

⁷⁰ Pylkkänen, lk 97.

soodsamaks muutmine. Uued abieluseadused laiendasid lahutusvõimalusi, tuues mõnel pool seadusesse sisse ka võimaluse lahutada abikaasade vastastikusel soovil, võimaldasid naistel end ise esindada ning pakkusid abikaasadele võrdsemaid õiguseid ja kohustusi perekonna majandusküsimuste lahendamisel. Kuigi riikide seadustes oli erinevusi, oli seadusloome valdavalt siiski suunatud uuendustele ning eesmärgile teha abielu atraktiivsemaks tingimustes, kus naistel tekkis üha rohkem võimalusi end iseseisvalt ära elatada.

1.2. Eesti perekonnaõigus

Eesti perekonnaõigus läbis uuritava perioodil rea muutusi, neist olulisimad olid abieluseaduse ja perekonnaseisu seaduse vastuvõtmine ning jõustumine vastavalt 1922. ja 1926. aastal. Nende uuenduslike ja eelpool kirjeldatud Skandinaavia maade õigusest eeskuju võtnud seaduste kõrvale jäi tsiviilseadustikuna paralleelselt kehtima Balti eraseadus, sest uue tsiviilseadustiku valmimise ja vastuvõtmiseni enne Teist maailmasõda ja okupatsiooni ei jõutudki. Uue tsiviilseadustiku väljatöötamisega, mis oleks pidanud kaasaegsetel põhimõtetel reguleerima pereelu ja muutma abikaasadevahelisi suhteid senisest võrdsemateks, tegeleti läbivalt 1920. ja 1930. aastatel. Juba 1923. aastal moodustati tsiviilseadustiku eelnõu koostamiseks komisjon ja tsiviilseadustiku üldosa eelnõu avaldati trükis 1926. aastal.⁷¹ Uude tsiviilseadustikku puutuv oli eriti oluline tollastele naisorganisatsioonide liikmetele ja esindajatele, kes, olles rahulolematud eelnõu liigse meestekesksuse ja naiste vajadustele mittevastamisega, kogusid 1931. aastal ligi 32000 allkirja protestiks uue eelnõu vastu.⁷² Selle tulemusena kaasati Naisliit ja naisjuristid vähesel määral edasistesse aruteludesse ning jõuti mitmetele järeldeustele naise abielusisese positsiooni parandamise olulisusest, ent need ei olnud õiguslikult siduvad ja iseseisvuse lõpuks toimivasse seadusandlusesse ei jõudnud.⁷³

Alapeatükk annab lühikese sissevaate ja hinnangu Balti eraseadusele ning 1926. aasta perekonnaseisu seadusele ja peatub pikemalt abieluseadusel. Põhjalikumalt analüüsitakse sätestatud lahutuspõhjuseid, tutvustades nende sisu ja olulisemate puhul näiteid eranditest ja tõendamisest, aga ka abiellumise ning abielu kehtetuks tunnistamise tingimusi, hindamaks abielu pakutavaid võimalusi ja seatavaid piire üldiselt.

---

⁷¹ Kiirend-Pruuli, „Abikaasade isiklike suhete õiguslik korraldus Eesti esimesel iseseisvusperioodil: tee kaheliikmelise parlamendi suunas“, lk 209.

⁷² „Oma õiguste eest. Nõupidamine uue perekonnaseaduse eelnõu asjus. Protestihääle kogumise aktsiooni esimesi nähtavaid tulemusi“, lk 91-92.

⁷³ **Piret Karro**, „150 aastat Eesti feminismi“, *Vikerkaar*, 3 (2022), lk 57-112 (79-80).

1.2.1. Balti eraseadus

Eesti perekonnaõiguse mõistmiseks tuleb lühidalt peatuda Balti eraseadusel (edaspidi: BES), mis reguleeris tsiviilisikute, sealhulgas abikaasade vahelisi õigussuhteid 19. sajandi keskpaigast 1941. aastani.

1865. aastal jõustunud BES oli seisuslikult jaotatud ning mõeldud reguleerima ennekõike aadlike, linnakodanike ja vaimulike omavahelisi eraõiguslikke suhteid.⁷⁴ Saksakeelses kirjanduses on seaduse eeskujudena nähtud saksakeelse kultuuriruumi kodifikatsioone, näiteks Saksi kuningriigi 1863. aasta tsiviilseadustikku, kuid kui viimane oli mõeldud võrdselt vabade kodanike omavaheliste suhete reguleerimise jaoks, oli BES rangelt seisuslikult segregeeritud ja liigitus seega eelmodernistlike seadustike sekka.⁷⁵ Seisuste kaotamise seadusega 1920. aastal laienes BES'i kehtivus kõigile Eesti elanikele⁷⁶ ning kuigi Asutavas Kogus tõstatati küsimus Eesti oma tsiviilseadustiku vajadusest,⁷⁷ ei jõutud seda enne Teist maailmasõda lõpetada ja vastu võtta. Seega jäi iseseisvusperioodil perekondlikke suhteid suuresti reguleerima BES.

BES'i eelmodernistlik ja seisuslik olemus ei sobinud 20. sajandi alguse muutunud ühiskondlikesse oludesse. Timotheus Grünthal kirjeldas 1932. aasta Õiguse 4. numbris BES'i kui „järgivat germaani õiguse seisukohti, mille järgi abielus maksab täielikult mehe tahe ja naine on abielu kestel mehe hoole all. Säärane mehe üleolek ei järgne aga sugugi abielu kui säärase põhimõttest, vaid mehe isiklikust võimust naise üle.”⁷⁸ BES'i 11. artikli kohaselt oli perekonnapea mees ja abielunaine oma mehe eestkoste all: mehel oli õigus ja kohustus kaitsta naist kohtus ja muudel asjaajamistel ning samuti viibida juures naise suhtes toime pandud kuritegude menetlemisel kohtus, „sest naise au on ka mehe au ja naise solvamine solvab meest“. Abikaasadevaheliste vastuolude tekkimisel pidi naine endale valima eraldi meessoost nõuandja, kes teda esindaks. Ka oli abikaasadel seadusest tulenev kohustus elada koos, mida täiendas 8. artiklist tulenev mehe õigus nõuda naiselt sõnakuulmist ja oma taatele allumist. Paari elukoha otsustas mees ja naise kohustust mehele järgneda peeti vajalikuks abielu normaalse toimimise seisukohalt; naise otsustusvõimetuse põhjenduseks toodi naise meele nõrkus.⁷⁹ Mees võis nõuda

---

⁷⁴ Luts-Sootak, „Balti Eraseaduse (1864/65) koht ja kohatus Euroopa kodifikatsioonide peres“, lk 63.

⁷⁵ Samas, lk 64.

⁷⁶ Marju Luts-Sootak, Hesi Siimets-Gross, *Eesti õiguse 100 aastat* (Tallinn: Post Factum, 2019), lk 33.

⁷⁷ Samas, lk 36.

⁷⁸ Grünthal, „Märkmeid eesti perekonnaseaduse eelnõu kohta. Abikaasade isiklikud ja varanduslikud vahekorrad“, lk 150.

⁷⁹ Kiirend-Pruuli, „Abikaasade isiklike suhete õiguslik korraldus Eesti esimesel iseseisvusperioodil: tee kaheliikmelise parlamendi suunas“, lk 207.

naiselt kaasabi ja osalemist mehe juhatuse all seisvas kodus majapidamises, mida toetas keeld asuda naisel ilma mehe loata teenistusse. Sisuliselt ainus naise eriõigus oli õigus nõuda mehelt ülalpidamist, seda sõltumata tema enda varanduslikust seisust.⁸⁰

BES'is kehtestatud eestkostenõue ja naise piiratud teovõime põhjustas mitmeid kohtukaasuseid: et sooline diskrimineerimine oli keelatud nii 1920. kui ka 1938. aasta põhiseaduses, läksid BES'ist tulenevad piirangud tihti vastuollu põhiseaduse ja reaalse eluga.⁸¹ Tihti lõppesid sellised kohtuvaidlused aga tõdemusega, et eristada tuleb ebavõrdset kohtlemist avalik-õiguslikes ja eraõiguslikes küsimustes ning seda, et eraõiguslikes suhetes põhiseadus diskrimineerimist ei keelanud, tunnistas ka Riigikohus. See tõstatas omakorda küsimuse näiteks naisjuristide seas, kes Riigikohtu seisukohast lähtuvalt tohtinuks kohtus esindada meessoost menetlusosalisi, kuid abielludes kaotanuks võime iseseisvalt igasuguseid otsuseid vastu võtta,⁸² mis tähendas tervikuna seda, et naise õiguslik seisund oli abielus olles kehvem kui vallalisena.

Nõnda reguleeris suurt osa abikaasadevahelist õiguslikku suhtlust uuritava perioodil seadus, mis ei sobinud kaasaegsete hinnangul modernse aja nõudmistega ning mis tekitas segadust reaalses kohtupraktikas. Kuigi uued abielu ja perekonnaelu reguleerivad seadused õiguslikke tingimusi tasakaalustasid, andis BES'i jätkuv kehtimine fooni nii tsiviilseadustiku arendamisele kui ka üldistele arusaamadele soorollidest ning mehe ja naise abielulistest kohustustest ning õigustest, mille kohta juurdunud arusaamad olid visad muutuma.

1.2.2. Abieluseadus

Eesti Vabariigi üheks esimeseks ülesandeks sai uue seadusandluse väljatöötamine ning seda ka perekonnaõiguse vallas. Uue abieluseaduse väljatöötamisel lähtuti põhimõttest, et senised abielu reguleerivad religioossed põhimõtted on vananenud ega sobi kokku demokraatliku riigikorra ja isikuvabadustega. Seaduselt oodati, et see oleks endistest kiriklikest määrustest lühem ja selgem, kuid samas jäi osa sisust endiseks: näiteks oli abiellumisvanuse alampiiriks jätkuvalt meestele 18 ja naistele 16 eluaastat ning kehtima jäi abiellumiskeeld lähisugulaste vahel, samuti keeld astuda uude abiellu enne, kui senine on lõppenud. Alaealisena abiellumiseks oli jätkuvalt vaja vanema või eestkostja luba, kuid muutusid võimaliku keelu põhjused: abikaasakandidaadi paganlus, vanema

---

⁸⁰ Samas, lk 208.

⁸¹ Leppik, „Soolise võrdõiguslikkuse küsimus Eesti Vabariigi põhiseadustes ja riigikohtu praktikas 1920–1940“, lk 355.

⁸² Samas, lk 357.

või eestkostja teotamine ning vägivaldne püüd vanemat luba andmiseks sundida enam uues seaduses kohta ei leidnud,⁸³ alaealisele võis keelata abielu inimesega, kes oli kuritöö tõttu mõistetud kinnipidamisele või süüdistatud joomahimus, pillamises või kõlvatutes eluviisides.⁸⁴ Et sarnaste pahede tõttu oli lubatud ja levinud ka lahutamine, sõnastas seadus selgelt teguviisid, mis ei olnud abielus aktsepteeritud ning see oli juba iseenesest uuenduslik ilming, saates sõnumi, et abielu ei ole mitte kohustuslik ega eelda kannatusi, vaid hoopis partneritelt positiivseid ja abielukõlbulikke omadusi.

Abieluseadus võeti vastu 27. oktoobril 1922 ning jõustus järgmise aasta 1. mail. Seadus sätestas abiellu astumise korra, sealhulgas eelpool kirjeldatud vanuse- ja suguluspiirangud, seaduse II jagu keskendus tühistele ja vaieldavatele abieludele ning lahutamiskorrale.⁸⁵ Kuigi töö keskendub lahutustele, on oluline analüüsida ka abielu sõlmise ja vaidlustamise nõudeid, et mõista laiemalt abielule esitatud õiguslikke ja sotsiaalseid piire ning nõudmisi.

Esmalt tõi seadus välja inimesed, kelle jaoks abiellumine keelatud oli. Abieluseaduse I jao §3 ja §4 sõnastasid, et lisaks eri sugulusastmete ning adoptiivvanemate- ja laste vahel on abiellu astumine keelatud ka parandamatutel vaimuhaigetel, raskekujulistel langetõbistel, isikutel, kes oma teo iseloomust ja tähendusest aru ei saa, pidalitõbistel ja suguhaigetel haiguse nakkaval perioodil.⁸⁶ Lesk-või lahutatud naised ei võinud uuesti abielluda enne kümne kuu möödumist eelmise abielu lõppemist, seda küll mõne erandiga.⁸⁷

Kõik need piirangud, sealhulgas alaealiste abiellumisse puutuvad, olid mõeldud kas üht või mõlemat osapoolt võimalike probleemide eest kaitsma. Tervislikud piirangud olid sõnastatud kõige konkreetsemalt: oli teatud haiguseid, mille puhul ei tulnud abiellumine kõne alla, ning samuti suhtus seadus rangelt erinevatesse vaimsetesse probleemidesse. Terviseküsimumise tähtsus võis olla seotud 20. sajandi alguses Eestisse jõudnud eugeenikaliikumise ning tõutervishoiu mõistega: faktorid nagu suguhaigused, ravimatud haigused, vaimuhaigused ja haiglaslikud iseloomujooned pidid põhjustama rahvuslikku degeneratsiooni ning kuna kindel ei oldud ka eestlaste n-ö loomulikus bioloogilises kvaliteedis, pidi degeneratiivsust põhjustavate omadustega inimesi abielust ja seega soojätkamisest eemal hoidma.⁸⁸ §9 välja toodud joomahimu, kõlvatu elu ning

---

⁸³ Lõo, „Perekonnaseisu ja abielu seaduse eelnõud“, lk 43.

⁸⁴ Abielu seadus, §9.

⁸⁵ Abielu seadus, §-d 12-36.

⁸⁶ Samas, §-d 3-4.

⁸⁷ Samas, §7.

⁸⁸ Kalling, „Eestlase kvaliteet sõjaeelses vabariigis“, lk 86-87.

kuritegevuslikud kalduvused olid samuti degeneratiivse loomuga pahed,⁸⁹ mis võisid tähelepanuta jätmisel olla tulevikus põhjus lahutuseks, ja seetõttu oli selliste inimeste abielukõlbulikkus küsimärgi all. Piirangud lahutatud või lesknaiste abiellumisele olid seotud järelkasvu küsimusega, sest vältida tuli eelmisest abielust pärit lapse sündimist uude perekonda. Erandid tehti juhul, kui sünnitus toimus enne kümnendat kuud; esitatati arstitõend, et ei olda lapseootel; kui uuesti abiellusid varem lahutatud abikaasad.⁹⁰ Kõnekas oli §9 nimetatud keeld alaealisele abielluda endast liiga palju vanema partneriga, kusjuures liigne vanusevahe ei olnud seaduses defineeritud. Põhjuseid piiranguks võis olla mitmeid, sealhulgas negatiivne mõju paari viljakusele või tulevikus tekkiv hoolduskohustus, aga et järjest olulisemaks peeti kaaslaste sobivust ja teineteisemõistmist, võis liigne vanusevahe tähendada võimalust partnerite vaheliseks ebavõrduseks ja tulevaste lahkumise tekkimiseks, mis võinuks lõppeda lahutusega.

Abielu loeti tühiseks või vaidlusaluseks mitmel juhul. Abielu tühistasid vastuolud seaduse esimeses jaos nimetatud abielu sõlmimise tingimustega, näiteks olukordades, kus üks või mõlemad partnerid ei olnud abiellumiseas; kui abikaasad on takistavates sugulus- või hõimlusastmetes; kui mõlemad või üks kaaslastest oli abielu sõlmimise ajal vaimuhaige, langetõbine või võimetu oma tegu mõistma; kui eelnev abielu oli jäänud lõpetamata.⁹¹ Lisaks oli abikaasal õigus nõuda abielu maksvusetuks tunnistamist, kui ta ei olnud abielu sõlmimise ajal mõne ajutise põhjuse tõttu suutnud oma otsusest aru saada või oma tegevust juhtida; kui partner põdes abielludes nakkusohtlikku suguhaigust; kui abiellu astuti eksituse tõttu ning abielu oli tegelikult soovimatu; kui nõudja oli teadmatu partneri selliste omaduste suhtes, mille ilmsikstulek tegi abielu võimatuks; kui abikaasa oli nõudjat ahvatlenud valede või tõe varjamisega iseenda kohta, mis nõudjat abielu osas ümber mõtlema oleks pannud; kui nõudjat sunniti abielluma, ähvardades teda või lähedast isikut elu, tervise või au tõsise ohustamisega.⁹² Õigus neil põhjustel abielu tühistada kehtis kuus kuud alates põhjuse nõudjale teatavaks saamisest, kuid kõige rohkem viis aastat abielu algusest.⁹³ Abielu maksvusetuks tunnistamise järel nägi seadus ette naisele endise perekonnanime tagasi andmist⁹⁴ ning lastele elukoha määramise, võttes arvesse abikaasade vahelist kokkulepet, kuid peamiselt laste

---

⁸⁹ Kalling, „Karskustöö sünnitab eugeenikaliikumise“, lk 62-63.

⁹⁰ Abielu seadus, §7.

⁹¹ Samas, §12.

⁹² Samas, §14.

⁹³ Samas, §15.

⁹⁴ Samas, §18.

huve ja võimalusel nende endi soove.⁹⁵ Automaatselt tühiseks loeti abielu, mis ei olnud sõlmitud kas perekonnaseisuametniku osavõtul või seadusliku registreerimistoiminguta. Seetõttu ei kehtinud sellistele abieludele tühistamise ega lahutamise võimalused ning sellised kooselud ei loonud abieluõiguslikke efekte sõltumata sellest, kas osapooled olid oma abielu tühisusest teadlikud või mitte.⁹⁶

§12 ja §14 on kõnekad eri põhjustel, sätestades käitumisviisid, mis olid abikaasa vastu lubamatud. Läbiv oli pettuse motiiv: meeltesegadus, tegevuse juhtimatus, eksitus, teadmatus, ahvatlemine ja sund olid paragrahvides negatiivselt laetud mõisted, mis viitasid valetamisele ja ebamoraalsetele suhtlus- ja teguviisidele. Aina levinum oli ühiskondlik ja sotsiaalne ootus, et abielu peab olema mõlemale osapoolle rõõmupakkuv ning et inimesed ei tohi koos elada vaid „kunagise lõksulangemise tõttu“.⁹⁷ Osapoolte vabadust ja otsustusõigust tähtsustati rohkem ja seda põhimõtet eeldati ka seadusandluselt. Suhe pidi olema üles ehitatud vastastikusele nõusolekule ja aususele, seda juba enne reaalse abielu sõlmimist, ning seadus saatis signaali, et mingid isiksuseomadused ja käitumisviisid võivad viidata abielukõlbmatusele. Teisest küljest jäid paragrahvid piisavalt üldsõnaliseks ja andsid isiklikku tõlgendamisruumi, samas kui viimane vaidlustamisklausel sisaldas üsna konkreetset suunist füüsilisele vägivallale või sellega ähvardamisele reageerimiseks. Vaidlustamise ajapiirang võis omada aga nii problemaatilist kui ka julgustavat mõju: teadmine, et pettust saab vaidlustada piiratud aja jooksul, võis motiveerida seda kiiremini tegema ning mitte ootama olukorra paranemist, samas ei pruukinud viis aastat olla piisav aeg pettuse ilmnemiseks. Tõenäoliselt oli ajapiirang siiski optimaalne ning probleemide olemasolul tulid need välja pigem varem kui hiljem. Igal juhul oli oluline, et seadus hulga negatiivseid ja vägivaldseid käitumismustreid hukka mõistis ja nende puhul abielu tühistamist võimaldas.

Abieluseaduse teine pool keskendus abielu lahutamisele. Kui abielu sõlmimise ning maksvusetuks tunnistamise reeglid olid lühikesed ja pigem konkreetsed, sisaldasid lahutusparagrahvid rohkem tingimusi ja selgitusi (vt lisa 2). Kokku esitas seadus lahutuspõhjuseid kümnes paragrahvis, millest mõned omakorda jagunesid. Et seaduses nimetatud lahutuspõhjustele tugineb magistritöö teine peatükk, saavad need siinkohal üldsõnaliselt loetletud, mõned ka sisuliselt täpsustatud.

---

⁹⁵ Samas, §19.

⁹⁶ Ein, „Tühise abielu efekte“, lk 99.

⁹⁷ „Tänapäeva ja tuleviku abielust“, lk 34.

Abielulahutus oli lubatud järgmistel põhjustel: abielurikkumine;⁹⁸ kuritahtlik hülgamine;⁹⁹ kokkuleppimatuse tõttu vähemalt kaheaastane lahuselamine;¹⁰⁰ abikaasadest sõltumatu vähemalt kolmeaastane lahuselamine;¹⁰¹ sigimisvõimetus- või takistus;¹⁰² vaimuhaiguse, langetõve, nakkava suguhaiguse, pidalitõve või „mõne muu äärmiselt vastiku tõve“ põdemine;¹⁰³ liigjoomise, pillamise, kiimaluse, kõlvatu elu või loomuvastaste pahede tõttu;¹⁰⁴ kavatsusel elu võtta või tervist rikkuda, julma ümberkäimise, pere ülalpidamiskohustuse mittetäitmisel, au teotamisel või vabaduse võtmisel;¹⁰⁵ abikaasa kohtulikul määramisel kinnipidamisele vangi või parandusmajja või kinnipidamisel türmis varguse, kelmuse, omastamise või raiskamise eest;¹⁰⁶ abikaasade ühisel ja vankumatul soovil.¹⁰⁷

Loetelust selgub, et suurem osa lahutuspõhjustest põhinesid ühe või mõlema poole ebasobival käitumisel ning eeldasid sarnaselt teiste riikide abieluseadustele partnerile kannatuste põhjustamist ehk olid olemuselt süü põhised. Süü võis seega väljenduda kas abielu põhinõuete ja põhimõtete vastu eksivates tegudes (§21, 22, §25 p. 1, §27 ja 28); ühe abikaasa üldkuritegudes (§29), kehavigades ja vaimuhaigustes (§25 p. 2 ja §26) või õigemini neist tekitatud abieluprobleemides.¹⁰⁸ Siiski lubas seadus vabatahtlikult või lahutamist: seda eelkõige §23 ja §30, kus oli vastavalt nimetatud kokkuleppimatust ja ühist ning vankumatut tahet. Neutraalseks võib pidada §24, kus lahutada võis partneritest sõltumatu lahuselu tõttu, kuid ülejäänud eeldasid vähemalt ühe osapoole abieluliste kokkulepete rikkumist: nende põhjuste esinemist lahutuspraktikas uurib töö teine peatükk.

Enim tekitas avalikku arutelu ning kriitikat §23, sest kokkuleppimatuse mõiste oli väga erinevalt tõlgendatav. Peamiselt heideti paragrahvile ette selle sisutust: et lahutust nii süü kui ka vabatahtlikkuse alusel võimaldasid teised paragrahvid ning ühisel kokkuleppel oli võimalik saada lahutust kiiresti, tundus kaheaastase lahuselu ja kokkuleppimatuse nõue tarbetu.¹⁰⁹ Et paragrahv ei nõudnud tõendamist, milles nõusoleku puudumine või erimeelsused seisnesid, leiti, et ilma väliste

---

⁹⁸ Abielu seadus, §21.

⁹⁹ Samas, §22.

¹⁰⁰ Samas, §23.

¹⁰¹ Abielu seadus, §24.

¹⁰² Samas, §25.

¹⁰³ Samas, §26.

¹⁰⁴ Samas, §27.

¹⁰⁵ Samas, §28.

¹⁰⁶ Samas, §29.

¹⁰⁷ Samas, §30.

¹⁰⁸ Erdmann, „Abielu-seaduse § 23“, lk 133.

¹⁰⁹ Samas, 134.

mõjuriteta pikemalt lahus elamine tähendabki vastastikuse soovi ja nõusoleku puudumist ning siis oleks saanud lahutada ka teiste paragrahvide alusel.¹¹⁰ Aleksander Hellati sõnul olevat abieluseadus tervikuna, kuid eriti §23 olnud mõjutatud naistegelaste survest, kelle arvates kaitses lihtsam lahutamiskord naiste õiguseid ning et kaheaastase lahuselu järel võib lahutust nõuda „seaduse ohte arvesse võtmata“. Tollaste riigikogu liikmete Alma Ostra ja Emma Assoni esitatud eelnõu pidas tõepoolest oluliseks, et partnerite sobimatuse tõttu oleks ajutine seaduslik lahuselu lubatud ning annaks ühe või kahe aasta möödudes alust lahutuseks. Vajadust seadusliku lahuselu institutsiooni järele põhjendasid saadikud sellega, et ajutine lahuselu vähendab kergekäeliselt abielude lahutamist ning „tasandab värskete abielude ebatasasusi, mis ajaga lihvitud saaks.“¹¹¹

Nõnda taodelnud kokkuleppimatuse klausel naiste empantsipeerumist, võimaldades mitterahuldavast abielust eemalduda ja abieluinstitutsiooni toetamist samal ajal, kuid praktikas muutunud pigem ohtlikuks majanduslikult nõrgemale poolele, kelleks enamasti oli naine: mees võis naise jaoks meelega kooselu võimatuks teha, sundides naist lahkuma ning kahe aasta möödudes nõuda lahutust kokkuleppimatuse alusel, mis vabastanuks ta alimentide tasumisest.¹¹² Et kokkuleppimatust kohtus põhjendama ei pidanud, võis sellega varjata tegelikku süüd ning et ka seadus ei andnud sellele täpset definitsiooni, võis kokkuleppimatusena mõista sisuliselt kõike alates „hingeliste tegurite puudumisest“ kuni vastastikuse peksmiseni välja.¹¹³ Küsimust täpsustas Riigikohtu tsiviilosakond: 1937. aasta kommenteeritud väljaandes selgitati, et kokkuleppimatuse all ei saa mõista olukorda, kus üks abikaasa julma kohtlemise või moraaliveastase eluviisiga teist abikaasat lahus elama sundinud on, kuid et sisuliselt võisid kaheaastase lahuselu põhjuseks ikka olla tülitsemine, sõnelemine, julm kohtlemine või muu teistes seaduse paragrahvides välja toodu. Oluline oli siinkohal kaheaastase lahuselu nõue.¹¹⁴ Õigusprofessor Ernst Ein leidis, et kokkuleppimatuse korral tuleks süüdlaseks arvata mõlemad osapooled, sest nad on rikkunud abielulise kooselu kohustust, ning sedagi juhul, kui jätta seadusesse ainult kaheaastase lahuselu klausel.¹¹⁵ Ajapiirangu põhimõte leidis toetust laiemalt, muuhulgas leidis arvamust, et kui lahutust lubavate põhjuste loend kui selline „on sattunud eluga teravasse vastuollu, õõnestab abielu ja

---

¹¹⁰ Hellat, „Abielu lahutus kokkuleppimatuse tõttu“, lk 80-81.

¹¹¹ Erdmann, „Abielu-seaduse § 23“, lk 135.

¹¹² Hellat, „Abielu lahutus kokkuleppimatuse tõttu“, lk 82.

¹¹³ Samas, lk 83.

¹¹⁴ *Abieluseadus: Riigikohtu tsiviilosakonna seletustega. Perekonnaõiguse (Balti Eraseaduse I r. paragrahvid 1-528) alal antud Riigikohtu tsiviilosakonna seletusi*. Koost A. Peep. (Tallinn: A. Peep, 1937), lk 14-15.

¹¹⁵ Hellat, „Abielu lahutus kokkuleppimatuse tõttu“, lk 84.

sünnitab demoralisatsiooni“, mistõttu on oluline rääkida abikaasade vastastikuse kokkuleppe universaalsusest, siis ajapiirang kindlustas, et ühine kokkulepe „läbimõeldud, vankumata ja tõsine on“. ¹¹⁶

Ajapiirangud olid olulised ka mitmes teises paragrahvis. Õiguse lahutust nõuda andis abikaasadest sõltumatutel põhjustel vähemalt kolm aastat kestnud lahuselu. ¹¹⁷ Aastaajase lahuselu järel oli õigus nõuda lahutust kuritahtliku mahajätmise korral. Selle all mõeldi ilma teavitamata lahkumist ning paragrahvi põhjal lahutuse nõudmine eeldas, et mahajäetu kutsus lahkunud abikaasat mitte varem kui üheksa kuu pärast kohtu kaudu koju tagasi, mille järel oli mahajätjal aega kolm kuud pere juurde tagasi pöörduda. Kui üks abikaasa teise juba teist korda maha jättis, võis mahajäetu esitada lahutuspalve ühe kuu möödudes. Kuritahtlikuks mahajätmiseks peeti naise keeldumist ilma mõjuva põhjuseta mehele uude elukohta järgnemisest, aga ka mehe keeldumist naist uude elukohta kaasa võtmisest, samuti lahuselamiseks sundimist. ¹¹⁸

Kaks paragrahvi – §21 ja §28 – hõlmasid korraga kuue kuu ja viie aasta ajapiirangut, mille jooksul oli õigus nende alusel lahutust nõuda. Need paragrahvid on huvipakkuvad sisuliselt: abielurikkumine, julm kohtlemine ning perekonna hooletusse jätmine esinesid lahutusjuhtumites tihti koos ning tegu oli raskete süüdistustega. Mõlemal juhul kustus õigus süüdistuse alusel lahutust nõuda kuue kuu jooksul alates teo nõudjale teatavaks saamisest, igal juhul aga viie aasta jooksul arvates teo toimepanemise ajast. Oluline on, et neil põhjustel võis lahutust nõuda ilma tõestamata, millal nõudja rikkumisest teada sai, kuid kui vastulause põhineb ajapiirangul, ollakse kohustatud enda seisukohta selgitama. ¹¹⁹ Ajapiirang võis nimetatud paragrahvide alusel lahutuse nõudmisel osutada problemaatiliseks. Rikkumise aegumine üsna lühikese aja jooksul võis küll kaasa aidata lahutuste vähenemisele ning tõenäosusele, et kaaslased aja möödudes ära lepivad, mis omakorda võttis õiguse nende süüdistuste alusel lahutust soovida. Arvestades aga, et nii petmine kui ka vägivald on emotsionaalselt keerulised teemad ning et otsus abielu lahutada ja abikaasat süüdistada ei pruukinud olla lihtne, võis pool aastat olla otsustamiseks olla liiga vähe. Teisest küljest võis ajapiirangul olla aga jällegi motiveeriv iseloom, julgustades inimesi kiiremini halbadest abieludest lahkuma. Kohtupraktikas kohtas siiski juhtumeid, kus näiteks kokkuleppimata või lahuselu klausli alusel lahutama tulnute selgitused viitasid varem toimunud väärkohtlemisele, mis oli

---

¹¹⁶ Erdmann, „Abielu-seaduse § 23“, lk 134.

¹¹⁷ Abielu seadus, §24.

¹¹⁸ Samas, §22.

¹¹⁹ Peep, lk 13.

iseseisva põhjendusena aegunud.¹²⁰ Seega võib öelda, et kuigi seadus lõi võimaluse lahutada abielu suurte probleemide ilmnemisel kiiresti, võis olla erinevaid põhjuseid, miks seda ei tehtud ning mida selgitab magistritöö teine peatükk.

Abieluseaduse 1937. aasta kommenteeritud väljaanne pakub sissevaadet eri süüdistuste tõestamisse. Et §21, §27 ja §28 väljendasid kõige keerulisemaid ja levinumaid abieluprobleeme, mille tõestamine oli kohtukaasustes tihti aeganõudev, on oluline anda peamistest põhimõtetest ülevaade.

Üks olulisimaid abielusiseseid üleastumisi oli abielurikkumine, mille all mõisteti teise poole sugulist läbikäimist võõraga ehk mitte oma abikaasaga. Riigikohus mõõnis, et otseseid tõendeid abielurikkumise kohta leidub harva ning kohtutel tuleb arvestada kaudsete tõenditega, mille puhul võib samuti jõuda järeldusele, et abielurikkumine toimus. Näiteks võis abielurikkumisele viidata olukord, kus abielunaine viibis võõra mehega võõras korteris luku taga, kedagi teist korteris samal ajal ei olnud ning kui on tunnistustest teada, et naine ei armasta oma meest, vaid kedagi teist. Süüdistus abielurikkumises võis olla ka vastastikune või tühine, juhul kui rikkumine on sündinud teise abikaasa nõusolekul või andeks antud.¹²¹ Väljaanne ei toonud näiteid abikaasa nõusolekul toimunud abielurikkumisest, kuid võib eeldada, et tegu oli ühe andestamise vormiga.

§27 sätestas, et lahutamist võib nõuda abikaasa liigjoomise, pillamise, kiimaluse, kõlvatu eluviisi või ilmsiks tulnud loomuvastaste pahede tõttu. §21 ja §27 koosmõjul ajapiirang ei rakendunud, sest eelpool loetletud pahede puhul ei saanud rääkida lahutusõiguse aegumisest ning seega nähti neid kui pikaageid ja parandamatuid moraalselt kahjulikke omadusi. Näiteks liigjoomisele ehk alkoholismile omistati selgituses lisaks majanduslikult laostavale ka abielu hävitavat ja lapsi demoraliseerivat mõju.¹²² Olukorda, kus tiheda (4-5 korda nädalas) alkoholtarvitamisega kaasnes sõimamine, asjade puruks viskamine, mõisteti liigjoomisena, kuid mitte näiteks sellist pereelu, kus „pärast tööpäeva lõppu õhtuti alkoholi, veini, õlut ja viina tarvitatakse“. Seega näib, et liigjoomist defineeriti tõestuse põhjalikkuse kaudu: kui joomine mõjus tõendatult inimese majanduslikule heaolule ning tegi teisel abikaasal abielus olemise võimatuks, oli alkoholismi tõttu lahutamine põhjendatud.¹²³ Selgitusest ilmnes, et vähest alkoholtarvitamist

---

¹²⁰ 24.04.1924, ERA.2121.1.1260, 11

¹²¹ Peep, lk 13.

¹²² Samas, lk 22.

¹²³ Samas, lk 23.

probleemina ei nähtud ning et korrapärane joomine, millega ei kaasnenud vaimne, füüsiline või majanduslik vägivald, oli aktsepteeritud. Pillamist, kiimalust, kõlvatut eluviisi ja loomuvastaseid pahesid ei täpsustatud, kuid kohtujuhtumites selgitati neid eri näidete abil.

Süüühiste abielulahutuste valguses on huvipakkuvaim §28, mis käsitles potentsiaalselt suurima kahjuga üleastumisi: kavatsus tappa või kahjustada tervist, julm ümberkäimine, pere hooletusse jätmine, au teotamine ja kavatsus võtta vabadust. Kuigi vägivalla mõiste on ajalooliselt, kultuuriliselt ja sotsiaalselt konstrueeritud, mille tähendus on ajas muutunud, võib siiski öelda, et need klauslid sisaldavad äratuntavaid vägivalla elemente: (füüsilise või mitte) jõu kasutamine, kavatsetud kahju tekitamine ja korrakaitsjate või õigussüsteemi tuvastatud vägivaldsus. Erinevaid vägivallateooriaid avab täpsemalt käesoleva töö peatükk 2.3. Ka Riigikohus võttis arvesse tegude püsivat ja ettekavatsetud loomu, nentides, et „igat meeleärrituse hoos juhtunud kokkupõrget ei saa lugeda julmaks kohtlemiseks, vaid viimase all tuleb mõista karmust ja valjust, mis on tingitud tigidast ja hoolimatust iseloomust“.¹²⁴ Samuti oli oluline analüüsida mõlema partneri käitumist ja välistada, et üks ei ole hukkamõistetavat käitumist (näiteks au teotamist) ise oma kohtlemisega põhjustanud: näiteks kui lahutuspalve aluseks võetud teotus oli „välja kutsutud teise abikaasa kõlvatust elust ning halvast kohtlemisest, mis põhjustas teotaja hingelise tasakaalu kaotuse“, võis kohus selle tagasi lükata.¹²⁵ Selle hindamine võis oluline olla keeruliste lahutusjuhtumite puhul, kus oli tavaline teineteise süüdistamine ja käitumise eskaleerimine abikaasa käitumisest lähtuvalt, seega võis see aidata ohvrit kaitsta, kuid suhtumine, et vägivaldsust põhjustab ohver oma käitumisega, andis võimalust ohvrisüüdistamiseks.

Seega võib öelda, et abielu sõlmimise ja lahutuse küsimustes olid abieluseaduses märgatavad Skandinaavia riikide, eriti Rootsi mõjud. Mõlemas riigis oli võimalik lahutada vabal ja ühisel tahtel, kuid eksisteerisid ka sarnased süüühised lahutuspõhjused nagu alkoholism, suguhaiguse edasiandmine või julm kohtlemine. Erinevalt Rootsi abieluseadusest ei sätestanud Eesti seadus abikaasadevahelisi suhteid, kohustusi ja õiguseid abielu jooksul, mida reguleeris Balti eraseadus. Mees ja naine olid abieluseaduse järgi suuresti üheõiguslikud, naistele suunatud eripiirangud puudutasid vastavalt kas lapseootust,¹²⁶ kohustust järgneda mehele tema valitud elukohta (ning mehel naine endaga kaasa kutsuda)¹²⁷ ning lahutuse, mille süüdlaseks jäi naine,

---

¹²⁴ Peep, lk 23.

¹²⁵ Samas, lk 24.

¹²⁶ Abielu seadus, §7.

¹²⁷ Samas, §22.

korral tagasi saada neipõlvenimi.¹²⁸ Üldiselt oli mõlemal partneril seadusest tulenev võrdne võimalus lahutust algatada, lahutusõigust saada ning selles ka süüdi jääda.

1.2.3. Perekonnaseisu seadus

Kuni 1920. aastateni oli abieluküsimus olnud Eesti alal kiriku pädevuses. Kui paljudes Euroopa riikides oli abielu ilmalikustunud juba 19. sajandi teisel poolel, võeti Vene keisririigis vastavalt 1874. ja 1906. aastal vastu alles lahusulisi ja nende abielu aktsepteerivad seadused ja kuni 1917. aastani ei olnud ilmalik abiellumine võimalik. Edasi toimus ilmalik perekonnaseisu arvestus vaid suuremates linnades – Tallinnas, Tartus ja Narvas –, kuid oluliseks peeti, et see hakkaks kehtima kogu riigis. Positiivsete eeskujudena toodi jällegi teisi Euroopa riike, sealhulgas Saksamaad, kus oli ilmalik abielu kehtinud juba 1875. aastast ja kus ei olnud see „ei abieluinstitutsioonile ega usuelule halvasti mõjunud.“¹²⁹

Esimese ilmaliku perekonnaseisu seaduse võttis Asutav Kogu vastu 29. juunil 1920. aastal,¹³⁰ kuid see ei hakanud kehtima kohe, vaid alles jõustava seaduse tingimustes.¹³¹ Täiemahulise perekonnaseisu seaduse vastuvõtmiseni jõuti 12. novembril 1925. aastal¹³² ning see jõustus järgmise aasta 1. juulil.¹³³ Seadus jõustas kogu riigis ilmaliku perekonnaseisu registreerimise korra ning järelevalve sündide, abielude, lahutuste ja surmade üle muutus kiriklikust riiklikuks. Perekonnaregistreid iga Eesti kodaniku üle hakati pidama elukohajärgses linna-, alevi- või vallavalitsuses¹³⁴ ning perekonnaseisu muudatused tuli nüüdsest registreerida kohaliku omavalitsuse perekonnaseisuametniku või ametnik-vaimuliku juures.¹³⁵ Sellest järeldub, et võimalus perekonnaseisu kiriklikuks muutmiseks jäi: ametnikeks jäid vaimulikud, kel oli uue seaduse vastuvõtmiseni olnud õigus perekonnaseisu muudatusi registreerida, aga vastava loa olemasolul said ametnikeks ka teiste kirikute ja usuühenduste vaimulikud.¹³⁶ Uuendati perekonnaseisu dokumentide pidamise korda, muutes süsteemi üleriigiliselt ühtlasemaks ja üksikasjalikumaks. Abielude registreerimist puudutasid seaduse §38-48, abielude tühistamist ja

---

¹²⁸ Samas, §32.

¹²⁹ Lõo, „Perekonnaseisu ja abielu seaduse eelnõud“, lk 41.

¹³⁰ Perekonnaseisu seadus (1920). Riigi Teataja, nr. 139-140, lk nummerdamata.

¹³¹ Perekonnaseisu seadus, §45.

¹³² Perekonnaseisu seadus (1925). Riigi Teataja, nr 191-192, lk nummerdamata.

¹³³ „Perekonna seisu seadus ja määrused selle kohta“, *Postimees*, 22. juuni 1926, lk 1.

¹³⁴ Perekonnaseisu seadus (1925), §1.

¹³⁵ Samas, §3.

¹³⁶ Samas, §7.

lahutamist §49-51. Abiellumise või lahutamise põhimõtteid perekonnaseisu seadus ei muutnud, täpsustus vaid sündmuste registreerimise kord, mistõttu töö paragrahvide sisul ei peatu.

Perekonnaseisu seadus tekitas ühiskonnas huvi ja arutelu. Seadus puudutas igauht ning sellele leidis nii poolehoidjaid kui ka vastaseid. 1926. aasta 22. juuni Postimehe juhtkirjas toodi välja, et „uue seaduse täitmine on rahvale hingeoluliselt raske“ ning et endiste kiriklike protsesside ilmalikustamine „haavavat inimeste tundeid“, mistõttu olevat seadus „rahvale vastuvõetamatu“. Kuigi artikkel nentis, et Eestis on kirik ja riik lahus ning et „kedagi ei või sundida vastu tahtmist kirikuga ühte jääma, mistõttu on täiesti põhjendatud ja arusaadav, et riik asutuse ellu kutsub, kus perekonnaseisu kodanline registreerimine võimaldatud on igale soovijale“, heitis see ette traditsioonide vähesust rahva hulgas ning sellest tulenevat stabiilsuse ja tasakaalu puudust. Selle vastu aidanuks artikli hinnangul olukord, kus samaväärselt oleks perekonnaseisu toiminguid saanud võrdselt registreerida¹³⁷ nii ilmalikult kui ka vaimuliku juures, et vältida kiriklike traditsioonide kadumist; küsimus tulnuks panna aga rahvahääletusele.¹³⁸ Kuigi kirjutatud emotsionaalsel toonil, võis artikkel inimeste reaalselt umbusku siiski avada: perekonda ja isiklikesse suhetesse puutuvat nähti rohkem traditsioonidest ja tavadest mõjutatuna ning seega ei pruukinud kõik uuele seadusele avatud olla, kartes perekonna kui institutsiooni muutumist. Ka abieluseadus oli eraelu valdkonnas algatanud rea muutusi, kuid just kiriku tähtsuse vähenemine oli perekonnaseisu seaduse puhul määrav, kõigutades inimeste moraali- ja traditsioonitunnetust. Pigem leiti ühiskondlik üksmeel esialgu arvamuses, et kiriklik ja ilmalik elukorraldus ei peaks teineteisega võitlema ning et ilmalike perekonnatoimingute kõrvale jääb võimalus kiriklikuks registreerimiseks.¹³⁹

Kuigi perekonnaseisu seadus ei toonud perekonnatoimingutesse, sealhulgas abiellumisse ja lahutamisesse, sisulisi muutusi, andis see siiski suuna ühiskonna ja perekonnainstitutsiooni edasisele sekulariseerumisele. Seadus oli väga praktiline, andes inimestele juhised uutes tingimustes perekonnatoimingute sõlmimiseks, ning ühiskonnas esinenud vastumeel ei olnudki niivõrd mitte uute toimingute, vaid kiriku tähtsuse vähenemise vastu. See viitab omakorda, et perekonnatoiminguid, sealhulgas abieluga seonduvat, võidi pidada pühaks ja teistest eluvaldkondadest justkui eraldiseisvateks. Samas oli ühiskondlik nõusolek seadusega määrav ning

---

¹³⁷ Kuigi ka uue perekonnaseisu seaduse järgi jäi loaga vaimulikele õigus perekonnatoiminguid registreerida, pidi need paralleelselt läbi viima ka kohaliku omavalitsuse ametniku juures, mis tähendas kaks korda rohkem asjaajamist.

¹³⁸ „Perekonna seisu seadus ja määrused selle kohta“, lk 1.

¹³⁹ Lõo, „Perekonnaseisu ja abielu seaduse eelnõud“, lk 46.

nõnda kehtis perekonnaseisu seadus muutmata kujul kuni Eesti iseseisvuse kadumiseni, reguleerides perekonnatoiminguid ilmalikul viisil.

1.3. Lühiülevaade lahutusstatistikast

20. sajandi esimesel veerandil ning eriti pärast I maailmasõda said alguse murrang inimeste lahutuskäitumises. Ühiskonnad, kus vaid mõned aastad või aastakümned varem oli abielu lahutamine olnud võimatu või harvaesinev ning moraalset hukkamõistu vääriv, hakkasid uute seaduste ning sotsiaalsete muutuste taustal nägema abielulahutuste arvu tõusu. Sõjajärgsetel aastatel oli tõus märkimisväärne just sõjas otseselt osalenud riikides – Prantsusmaal, Saksamaal ja Suurbritannias –, kuid ka aktiivses sõjategevuses mitte osalenud riikides, näiteks Rootsis ja Hollandis, hakkas lahutuste arv vähehaaval, kuid stabiilselt suurenema.¹⁴⁰

Sõja ja abieluinstitutsiooni nõrgenemise vahel, mille tulemuseks on suurem lahutuste arv, võib välja tuua kolm peamist seost. Sõjaaega iseloomustab paaride pikaajaline, kuni aastatepikkune lahusolek, ning uute ja eraldiseisvate kogemuste läbielamine, mis suurendas partneritevahelist distantssi, vähendas ühisosa ja tegi kooselu jätkamise raskemaks. Teiseks sõlmiti sõjaperioodil abielusid kiiremalt ja läbimõtlematult, kui seda oleks tehtud rahuajal, mis võis tingida tavaolukorras sobimatute partnerite kokkusattumise. Samuti tuli sõjaajal ette enam abielurikkumist nii meeste kui naiste puhul.¹⁴¹ Lahutus põhjusi jagus loomulikult veel teisigi.

Abielulahutuste tõusu põhjuseid on püütud selgitada läbi kolme tingimuse – majandusliku, sotsiaalse ja õigusliku.¹⁴² Lahutus võis toimuda, kui sellest sündis rohkem kasu kui kahju ning kui lahutust soovival partneril oli võimalik end üksi ära elatada; sellele aitas kaasa naiste tööhõive tõus maailmasõja ajal ning muutunud arusaam naiste tööturul osalemisest. Teiseks pidi lahutus olema kultuuriliselt aktsepteeritud: mida levinum lahutamine oli, seda rohkem võis see julgustada teisigi paare sama tegema. Vähem oluline ei olnud seaduste ja riigi tugi, sest lahutada ei saanud ilma legaliseerivate seadusteta. Tugev sotsiaalsüsteem, mis toetas näiteks lahutatud emasid ja nende lapsi, võis samuti motiveerida lahutust ette võtma.¹⁴³

Abielulahutuste kasvu taga on nähtud ka üldist individualiseerumist ning liberaliseerumist, mis väljendus üksikisiku autonoomia suurenemises ja moraalsete takistuste vähenemises.

---

¹⁴⁰ Brée, Hin, lk 7.

¹⁴¹ Phillips, Putting Asunder, lk 518-522.

¹⁴² Sandström, Simonsson, “Ready, Willing, and Able to Divorce: An Economic and Cultural History of Divorce in Twentieth-Century Sweden“, lk 211.

¹⁴³ Samas, lk 212.

Individualiseerumise tulemusena muutusid sugudevahelised suhted võrdsemateks ja sümmeetriliseimateks, mille üks näide oli meeste ja naiste eluvalikute üha suurem kokkulangemine näiteks tööturul osalemise kaudu. Liberaliseerumine pani nii mehed kui ja naised kaugenema eneseohverdamise väärtustamisest ning tunnetama abielu vabatahtliku, mitte lahutamatu ühendusena. See omakorda tõstis ja muutis inimeste ootusi abielule tervikuna: 20. sajandil muutus abielu üha rohkem majanduslikust emotsionaalseks armastusühenduseks, mida tunnete kadumise korral kergemini lahutati.¹⁴⁴

Nõnda iseloomustab 20. sajandi algust ja esimest poolt järkjärguline tänapäevase lahutuskäitumise väljakujunemine, mis jõudis lõpule 1970. aastatel.¹⁴⁵ Esimese maailmasõja järel muutuma hakanud majanduslikud, õiguslikud ja sotsiaalsed tegurid tingisid muutuse inimeste arusaamas abielust laiemalt ning lahutuste hulk hakkas esialgu aeglaselt, kuid stabiilselt kasvama.

1.3.1. Lahutusstatistika Euroopa riikides Suurbritannia ja Rootsi näitel

Käesolev alapeatükk annab lühiülevaate lahutusstatistikast Euroopas Suurbritannia ja Rootsi näitel. Et töös on tutvustatud riikide lahutust puudutavat seadusandlust, on piisava konteksti loomiseks vaja vaadata seaduste mõju praktikas, mis loob võrdleva fooni Eesti olude analüüsiks. Mõlemas riigis olid vahetult pärast Esimest maailmasõda vastu võetud lahutusõigust laiendavad seadused ning nii Suurbritannia kui ka Rootsi jõudsid sajandi viimaseks veerandiks Euroopa suurimate lahutuste arvuga riikide hulka, oli lahutuskäitumine neis riikides uuritaval perioodil siiski erinev.

Suurbritanniat iseloomustas Esimese maailmasõja ajal ja järel nii abielude kui lahutuste arvu suurenemine. Mõlema soo hulgas oli abiellumine tõusutrendis ja 1921. aastal oli nii vallalisi kuni 32-aastaseid mehi kui ka 21-24 – aastaseid naisi 4% vähem kui kümne aasta eest, mida võib selgitada sõjajärgse heaolu tõusuga ning suurenenud võimalustega perekonda ülal pidada. Selle kõrval tõusis lahutuste hulk: kui Inglismaal jäi 20. sajandi esimesel kümnendil keskmine lahutuste arv alla 1000,¹⁴⁶ siis ajavahemikul 1913-1919 tõusis see viiekordselt,¹⁴⁷ langedes 1920. aastaks veidi alla 3000, mis oli siiski varasemast oluliselt rohkem.¹⁴⁸ Sõja ajal ja vahetult sõja järel sõlmitud

---

¹⁴⁴ **Peter Abrahamson, Cecilie Wehner.** (2004). Individualisation of family life and family discourses. *ESPA net conference*. Oxford, 9.-11. September (lk 1-33). University of Copenhagen: Department of Sociology (5).

¹⁴⁵ Brée, Hin, lk 7.

¹⁴⁶ Carrier, Rowntree, "The resort to divorce in England and Wales, 1858–1957", lk 190.

¹⁴⁷ Brée, Hin, lk 55.

¹⁴⁸ Brée, Hin, lk 56.

lahutusi võis selgitada mitmeti: sõjaajal kiiruga sõlmitud abielud võisid osutada ebapüsivateks; võimalik sõja- ja lahuselutrauma võis edasist abielu negatiivselt mõjutada; partneritel ja eriti naistel võis olla suutlikkus ka üksi hakkama saada, mis tegi lihtsamaks soovimatust abielust lahkumise. Suure tõenäosusega oli abielude purunemisi enam kui statistikas väljendub, sest kõiki lahkukolimisi ametlikult ei registreeritud. Lahutust algatasid aktiivsemalt naised, ainsa erandiga ajavahemikus 1916-1920, mil 67% lahutussoovi sisseandjatest olid mehed; aastatel 1921-1925 oli lahutuse soovijate hulgas 59% naise ning edaspidigi algatasid just naised suurema tõenäosusega lahutuse, välja arvatud Teise maailmasõja perioodil.¹⁴⁹

Seos sõja ning kirjeldatud soolise käitumise vahel ei ole täiesti selge. Mitmete Euroopa riikide statistika viitab, et alates 19. sajandist on lubava seadusandluse olemasolul olnud naised keskmiselt aktiivsemad lahutusi algatama, olles üldiselt abieluga vähem rahul ning suhtudes lahutusse meestest positiivsemalt.¹⁵⁰ Seda on selgitatud abielukogemuse kui terviku soopõhisusega: usuti, et meestel ja naistel on abielust erinevad arusaamad ja saadud kogemused, sealjuures on meeste jaoks abielu pigem positiivne, naiste jaoks aga vähem kasulik või isegi kahjulik ühendus.¹⁵¹ See selgitab rahuaja lahutustrende ning viitab põhimõttelisele erandile sõjaolukorras. Võttes aluseks abielurikkumise kui peamise lahutuspõhjuse 20. sajandi alguse Suurbritannias, võib eeldada, et pikk partnerite lahusolek ning eraldatus võiski tekitada meestes kahtlusi naiste truuduses, kes said sotsiaalses ja ühiskondlikus elus aktiivsemalt osaleda. Lahutuse algatanud naiste ja meeste hulk võrdsustus alles 1922. aastaks, mis viitab sõja mitmeaastasele järelmõjule: alles pärast sõja lõppu ja demobiliseerimist võis tekkida võimalus leida tunnistajaid naise abielurikkumisele ning kohtuprotsessis aktiivselt osaleda, kuigi kahtlus võis olla juba varem.¹⁵²

1920. aastate teisel poolel ja 1930. aastatel kasvas lahutuste arv stabiilselt, jõudes 1930. aastate keskpaigaks umbes 4500 lahutuseni aastas. Oluline on märkida, et lahutuspalvete arv oli lahutuste hulgast oluliselt suurem: kui sajandi esimestel aastatel jäi nende arv jäänud aastas 11 000-12 000 vahele, millest omakorda rahuldati umbes 6%, siis 1930. aastate keskpaigaks lähenes aastane avalduste hulk 20 000 ning heakskiitva kohtuotsuseni jõudis neist umbes veerand

---

¹⁴⁹ Brée, Hin, lk 55.

¹⁵⁰ Sandström, Simonsson, "The resort to divorce in England and Wales, 1858–1957", lk 222.

¹⁵¹ **Matthijs Kalmijn, Anne-Rigt Poortman**, "His or Her Divorce? The Gendered Nature of Divorce and Its Determinants", *European Sociological Review*, 2, (2006), 201-214 (202).

¹⁵² Carrier, Rowntree, "The resort to divorce in England and Wales, 1858–1957", lk 205.

juhtumitest. Seega ei rahuldatud jätkuvalt suuremat osa lahutussoovidest, kuid tõus oli siiski mitmekordne. Arvestama peab, et osa pärast 1923. aastat, mil jõustus lahutusõigust laiendav abieluseadus, sõlmitud lahutusi olid puhtalt formaalsed ehk paarid, kes olid praktikas teineteisest juba varem võõrandunud, said nüüd lahusoleku ametlikult vormistada. Ei ole teada, kui suur selliste lahutuste osakaal oli, kuid kindlasti oli neil oma roll lahutuste üldarvu tõusus.¹⁵³

Seega mõjutas Suurbritannia lahutusstatistikat uuritava perioodil oluliselt Esimene maailmasõda ja lahutusõigust laiendavate seaduste vastuvõtmine. Kuigi lahutuste hulk oli stabiilselt kasvanud juba sajandi algusest peale, mil aastas lahutati alla tuhande abielu, tegi see näitaja läbi olulise tõusu sõjaperioodil ja vahetult pärast sõja lõppu, langedes siis umbes 40% ning asudes 1920.-30. aastatel taas tõusule, ületades 1938. aastal 10000 lahutuse piiri.¹⁵⁴ Ka mõjutas sõda lahutuse algatamist: kui tavaolukorras algatasid lahutust tõenäolisemalt naised ja seda eriti pärast 1923. aastat, andsid sõjaperioodil lahutusavaldusi rohkem sisse mehed, mis oli suure tõenäosusega seotud lahusolekust tingitud kahtlustustega. Igal juhul muutus sajandi alguses Suurbritannia lahutuskäitumine järjest tänapäevasemaks ning lahutusest sai üsna levinum ning sotsiaalselt aktsepteeritum perekonnatoiming.

Rootsiski algas 20. sajand võrdlemisi väikese lahutuste hulga. Sajandi esimesel kümnendil lahutas aastas keskmiselt kokku veidi alla 500 paari.¹⁵⁵ Erinevalt Suurbritanniast, kus lahutuste hulk kasvas Esimesest maailmasõjast tulenevalt järsult ning mille järel endine olukord ei taastunud, hakkas Rootsis seevastu lahutajate arv tõusma oluliselt aeglasemalt. Kuigi 1915. aastal võeti vastu uus abieluseadus, mis lahutusvõimalusi avardas, jäi lahutajate hulk 1920.-30. aastatel siiski väikeseks, ületades 1917. aastal 1000 lahutuse piiri ja jõudes 1939. aastaks üle 3500.¹⁵⁶ Kui Teine maailmasõda tõi lahutustes ajutise järsu hüppe, siis 1940. aastate keskpaigas see taas stabiliseerus ja alustas uut väga järsku tõusu 1960. teisel poolel ning eriti pärast 1974. aasta uue abieluseaduse jõustumist,¹⁵⁷ mille järel sai Rootsist Suurbritannia ja Taani kõrval kui üks suurimate lahutuse arvuga riike Euroopas.¹⁵⁸

---

¹⁵³ Samas, lk 190.

¹⁵⁴ Samas, lk 201.

¹⁵⁵ Sandström, "Socio-economic Determinants of Divorce in Early Twentieth-Century Sweden", lk 295.

¹⁵⁶ „Population and Population Changes 1749-2021”, *Official Statistics of Sweden*, <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/population/population-composition/population-statistics/pong/tables-and-graphs/yearly-statistics-the-whole-country/population-and-population-changes/>, [külastatud 02.04.2022].

¹⁵⁷ Sandström, Simonsson, "Ready, Willing, and Able to Divorce: An Economic and Cultural History of Divorce in Twentieth-Century Sweden", lk 218.

¹⁵⁸ Samas, lk 217.

Erinevused lahutuskäitumises olid soopõhised. Kui Suurbritannias oli lahutuse algatamise initsiatiiv pigem naiste käes, välja arvatud sõjaperioodidel, kui suurema hulga lahutusi algatasid mehed, siis Rootsis oli olukord pisut teine. Kõige olulisema erinevusena saab välja tuua ühise lahutussoovi võimaluse ja selle populaarsuse kasvu: kui Esimese maailmasõja eel sooviti ühiselt lahutada 36% abieludest, olid ajavahemikuks 1941-1945 lahutused konsensuslikud juba 65% juhtudel. Sarnaselt Suurbritanniale olid naised siiski lahutuse algatamise osas mõnevõrra aktiivsemad: vaid ajavahemikul 1911-1915 esitasid mehed rohkem lahutuspalveid (35% versus 29%), edaspidi algatasid lahutust naised umbes 10% ulatuses meestest enam.¹⁵⁹

Seega võib öelda, et kuigi Rootsi seadusandlus lubas alates 1915. aastast abielu lahutada üsna liberaalselt, kasutati seda võimalust järgmise viiekümne aasta jooksul pigem vähe ning lahutatud inimesed olid ühiskonnas erand. Kuigi seadus võrdsustas mõlemate abikaasade rolli pere ülalpidamisel ning andis naisele õiguse vastutada omaenda varalise seisu eest, jäid uuritaval perioodil soorollid Rootsi ühiskonnas valdavalt traditsioonilisteks, naised olid abikaasadest majanduslikult sõltuvad ning abielus naiste tööhõive jäi madalaks, jõudes 1940. aastateks 10% juurde. Samas sätestas seadus, et lahutuse korral pidid osapooled edaspidi hakkama saama iseseisvalt, mis seadis tööturu kogemusega naised keerulisse positsiooni. Olukorda leevendas mõnevõrra naiste mitteametlik töökogemus majapidamises või talus, mis võis leevendada lahutusjärgselt töö leidmist ning anda tõuke mitterahuldavast abielust lahkumiseks.¹⁶⁰ Oma roll lahutuste reguleerimisel oli abieluseadusel, mis ei lubanud mitte ainult vabamalt lahutada, vaid muutis ka abielusiseselt partnerite suhted võrdsemaks ning kandis sõnumit, et naine ei ole abielusiseselt oma abikaasast kehvemal positsioonil.

Abielulahutuste sagenemine oli suuremal või väiksemal määral 20. sajandi esimesel poolel iseloomulik pea kõikidele Euroopa riikidele, kus võeti vastu lahutusõigust laiendavad seadused. Leidus riike, kus lahutuste arv oli rohkem seotud maailmasõdadest põhjustatud turbulentsiga ning kus lahutuste arv tõusis kiiremini, nagu näiteks Suurbritannia ja Prantsusmaa,¹⁶¹ ent mitmetes paikades, nagu näiteks Rootsis ja Hollandis,¹⁶² oli muutus pigem aeglane ning järkjärguline. Kuigi 1920.-30. aastatel toimunud tõusu ei saa võrrelda Teise maailmasõja järgse lahutuste kasvuga ning

---

¹⁵⁹ Sandström, Simonsson, "Ready, Willing, and Able to Divorce: An Economic and Cultural History of Divorce in Twentieth-Century Sweden", lk 222.

¹⁶⁰ Sandström, Stanfors, "Growing More Equal and Growing Apart? Socioeconomic Status and the Rise of Divorce in Sweden", lk 9.

¹⁶¹ Brée, Hin, lk 17.

¹⁶² Fokkema, Liefbroer, „Employment and divorce among Dutch women born between 1903-1937“, lk 426.

lahutatud inimeste osakaal jäi uuritaval perioodil ühiskonnas jätkuvalt väikseks, olid muutused siiski märgatavad ning panid aluse tänapäevase lahutuskäitumise väljakujunemisele.

1.3.2. Eesti perekonnastatistika

Sarnaselt paljudele teistele Lääne-Euroopa riikidele toimusid 20. sajandi alguse Eestis mitmed muutused rahvastikuprotsessides ja perekonnakäitumises. Laiemalt võib neid selgitada juba enne 20. sajandit Eesti alal alguse saanud demograafilise üleminekuga. Kui rahvastiku traditsioonilisele taastetüübile on iseloomulik abielu-, sündimus- ja seksuaalkäitumise range ühtsus, millega kaasnes ühiskonna täielik abielulisus, abiellumine pigem varajases nooruses ning keskmiselt 4-5 last perekonnas, oli juba osaliselt 17. sajandi lõpus alguse saanud Euroopa abiellumustüübi levik, mis hõlmas n-ö Hajnali liinist ehk mõttelisest Peterburi-Trieste joonest lääne poole jäävaid rahvaid, sealhulgas eestlasi, ning mis pani aluse rahvastikuprotsesside olulisele muutumisele. Muutused hõlmasid abieluea kasvu keskmiselt 5-6 aasta võrra; vallaliste inimeste osakaalu tõusu; sündimuse langemist 4-5 lapselt taastetasemeni (2,1 last naise kohta) või alla selle ehk sündimuskontrolli teket; inimese keskmise eluea tõusu traditsiooniliselt 25-30 eluaastalt 75-80 aastani välja ja tervise paranemist, sealhulgas imikusuremuse vähenemist. Kõik need muutused tingisid omakorda murrangu ühiskonna, perekonna ja indiviidi vahelistes suhetes, muuhulgas hakati mõistma üksikisiku olemust ja tõsiseltvõetavust abieluinstitutsioonist väljaspool,¹⁶³ mis rajas teed hilisemaks lahutuste sotsiaalseks aktsepteerimiseks.

Eesti ala elanike rahvastiku koosseisu ja rahvastikuprotsesse on jälgitud juba 19. sajandi viimasest veerandist. Esimene pea kogu Eesti territooriumi haarav rahvaloendus toimus 1881. aastal, mille käigus selgus Eesti rahvastiku soo- ja vanuskoosseis ning esitati ka rahvastiku jagunemine perekonnaseisu järgi. Statistikast selgub, et rahvastiku koosseis ja perekonnakäitumine olid veel küllaltki traditsioonilised: naised abiellusid keskmiselt varem, näiteks oli vanuserühmas 20-24 abielus üle 5000 naise, kuid vaid veidi üle 1000 mehe, ent hiljem abiellumus tasakaalustus ning vallalisi inimesi oli mõlema soo hulgas vähe, jäädes vanuserühmas 40-44 nii meeste kui naiste puhul 1000 juurde. Sellest vanemate põlvkondade juures oli vallaliste arv veelgi väiksem, suurem aga leskede hulk, seda eriti naiste seas, kelle eluiga oli juba siis meeste omast keskmisest

---

¹⁶³ Jänes-Kapp, Katus, Puur, Pöldma, lk 22-25.

kõrgem.¹⁶⁴ Edasistel kuni Eesti iseseisvumiseni korraldatud rahvaloendustel rahvastiku perekonnaseisu ei uuritud.

Omariikluse algusaastatel sai oluliseks statistikasüsteemi rajamine, et rahvastikuprotsessidest ja koosseisust parem ülevaade saada. 1920. aastal rakendus töösse Eesti Statistikabüroo ning esimene rahvaloendus iseseisvas Eestis toimus 1922. aasta lõpus.¹⁶⁵ Rahvaloendusel koguti infot muuhulgas elanike perekonnaseisu ja naistelt „üldiste ja praegu elavate laste arvu“ kohta, mille eesmärk oli uurida sündimuse seost emade vanusega ning mõista paremini sündimus- ja rahva juurdekasvu protsesse, mille puhul oldi mõistetud, et olukord on erinev Venemaast ja sarnaneb pigem Lääne-Euroopale.¹⁶⁶ Rahvaloenduse tulemusena leidis rahvastikuprotsesside muutumine kinnitust: abiellumise vanus oli mõnevõrra tõusnud, pered piirdusid 2-3 lapsega ja rahvastiku juurdekasv oli nullilähedane, kuigi imikusuremus oli vähenenud. Eestis ei olnud Esimese maailmasõja järgset ajutist sündimuse ega abiellumuse tõusu, mis oli esinenud nii mõneski riigis; seda saab selgitada maailmasõjale jätkunud Vabadussõjaga, mis nõudis täiendavaid ohvreid ja pingutust.¹⁶⁷ Iseseisvas Eestis jätkus traditsiooniline abiellumiskäitumine, mida iseloomustas võrdlemisi kõrge abielude arv – aastas sõlmiti keskmiselt 8800 abielu¹⁶⁸ – ning seega abiellus suurem osa meestest ja naistest varem või hiljem; 1920. ja 30. aastatel jäi abiellumuskordaja 6,8 ja 7,1 vahele, olles kõrgem nii 19. sajandi lõpust kui ka 20. sajandi algusest.¹⁶⁹ Naised abiellusid veidi varem, 20-24 aasta vanuses, mehed aga 25-29 aastasel. Abielu maksimumtaseme saavutasid naised 30-39 aastasel (65%), mehed 40-59 aastasel (80%). Ühiskondlik arvamus oli perekeskne ning üksikuks jäänud naistesse ja meestesse suhtuti tihti eelarvamusega.¹⁷⁰ Teisalt kasvas siiski püsivalt vallaliseks jäänud inimeste hulk, nii ei abiellunud näiteks ajavahemikul 1895-1899 sündinud naistest mitte kunagi 17%.¹⁷¹

Abielu- ja perekonnaküsimusele pöörati tähelepanu ka järgmisel, 1934. aasta rahvaloendusel. Uute küsimustena sooviti teada, kas abielus olles elatakse abikaasaga koos või eraldi; kui eraldi, siis kui kaua; mitu aastat on olnud abielus; mitu aastat on kestnud viimane abielu;

---

¹⁶⁴ Tiit, Eesti rahvastik, lk 19.

¹⁶⁵ Tiit, Eesti rahvastiku 100 aastat, lk 37.

¹⁶⁶ Tiit, Eesti rahvastik, lk 30.

¹⁶⁷ Tiit, Eesti rahvastiku 100 aastat, lk 45.

¹⁶⁸ Samas, lk 60.

¹⁶⁹ Tammik, lk 38.

¹⁷⁰ Tiit, Eesti rahvastiku 100 aastat, lk 62.

¹⁷¹ Gortfelder, Puur, “Demograafiline nüüdisajastumine Eestis: 1850–1899 sündinud naiste emaduslugude analüüs”, lk 26.

naistelt küsiti sünnitatud laste arvu ning neis viimases abielus sünnitatuid.¹⁷² Küsimuste iseloom annab aimu jätkuvast riiklikust murest rahvastikuprotsesside ja eelkõige rahvastiku taastootmise üle, kuid arvestab samas reaalse arengutega abiellumiskäitumises, kus lahutus ja uuesti abiellumine oli muutumas järjest tavalisemaks.

Iga-aastast lahutusstatistikat koguti Eesti Vabariigis 1921. aastast kuni 1936. aastani; 1930. aastate lõpu kohta andmed puuduvad.¹⁷³ Ajavahemikku iseloomustab abielulahutuste hulga järjepidev kasv: kui 1920. aastate alguses lahutati aastas umbes 500 abielu, oli 1930. aastateks tõusnud see arv juba 1000 lahutuseni aastas.¹⁷⁴ Seega lahutati kümnendi keskpaigas pea iga kümnes abielu, mis oli abielukeskset ühiskonda arvestades võrdlemisi kõrge näitaja. 1934. aasta rahvaloenduse andmetel elas Eestis umbes 3000 lahutatud meest (0,7% täisealistest meestest) ja 4600 lahutatud naist (peaaegu 1%),¹⁷⁵ mis oli küll rahvastiku üldarvu arvestades väike hulk, kuid viitas siiski lahutusele kui järjest levinumale perekonnatoimingule: keskmiselt oli selleks perioodiks lahutatud 0,8% elanikkonnast. Asjaolu, et lahutatud naised oli meestest umbes kolmandiku võrra rohkem, tulenes kahtlemata meeste ja naiste üldarvu erinevusest, kuid võis ka viidata naiste suuremale rahulolematusele abieluga ning soovimatusele uuesti abielluda. Lisaks oli ühiskonnas veel hulk „abielus, kuid lahus elavaid“ inimesi, kellest mehi oli 4000 ja naised 5500. Meeste ja naiste arvude mittevastavus võis olla tingitud ühe abikaasa, enamasti mehe ajutisest äraolekust näiteks ajateenistuses, vanglas või meresõidul;¹⁷⁶ suur osa lahuselusi võisid olla samas lõplikud ning sisulised, kuid ametlikult lahutamata abielud.

Lahutuse üldtrendide põhjal võib nentida, et 1920. ja 1930. aastatel tõusis Eestis lahutuste hulk elanike kohta Euroopa keskmisest oluliselt kiiremini. Võttes aluseks, et 1934. aasta rahvaloenduse andmetel oli lahutumuse üldkordaja umbes 0,8, olid samaväärse lahutuskäitumisega vaid Taani, kus oli Teise maailmasõja eel vastav näitaja samuti 0,8, ja Ungari, kus oli lahutumus samale tasemele tõusnud 1920. aastatel, ent siis jälle langenud. Rootsisis oli 1939. aastaks vastav kordaja 0,5, Inglismaal ja Walesis 0,07 ja 0,2. Nõnda võttis Eesti ühiskond iseseisvusperioodil suuna modernse perekonna- ja lahutuskäitumise suunas, paistes silma vähenenud sündimuse ja proportsionaalselt kõrge lahutusmääraga.

---

¹⁷² Tiit, Eesti rahvastik, lk 38.

¹⁷³ Tammik, lk 33.

¹⁷⁴ Tammik, lk 36.

¹⁷⁵ Tiit, Eesti rahvastiku 100 aastat, lk 62.

¹⁷⁶ Samas, lk 62.

2. Lahutuspõhjused 1920.-1930. aastatel Viljandi ringkonnakohtu materjalide näitel

Magistritöö teine peatükk keskendub lahutustoimikute analüüsile lahutuspõhjuste vaatevinklist, milles analüüsitakse 340 Viljandi rahukohtu lahutustoimikut ajavahemikust 1923-1940 (vt lisa 1, tabel 2).

Töö fookuses on süüpõhised abielulahutused. Kuigi 20. sajandi alguse Euroopas muutus järjest tavalisemaks abikaasade ühisel soovil lahutuse võimaldamine, mis avaldus ka Eesti 1922. aasta abieluseaduses, sisaldasid seadused siiski arvukalt paragrahve ühe või mõlema osapoole lahutuses süüdi mõistmiseks. Kandev oli idee, et kuigi võimalik, ei olnud lahutus ei soovituslik ega tavaline ning tegu oli siiski negatiivse elusündmusega, mida ei tohtinud ette võtta kergekäeliselt ning millele võinuks eelneda motiveeriv sündmustik. Kuigi üha enam tähtsustati abielu keskmene armastust ja kaasadevahelist sümpaatiat, mille lõppemine võis olla iseenesest põhjus lahutamiseks, mõisteti, et sellest tulenev võimalike probleemide rägastik võib vajada põhjalikumat, seadusele põhinevat sekkumist. Küsimusi tekitas, kas üldse on vaja õiguslikke ja kohtulikke lahendusi nende abielude puhul, kus kaasadevahelised erimeelsused olid nii suureks muutunud, et head vahekorda polnud enam üldse võimalik taastada.¹⁷⁷ Et õigusteadlaste diskussioonis ning aramusavaldustes oli oluline koht tahtmatuse ja kuritahtlikkuse eristamisel ja defineerimisel ning sellest lähtuvalt süü määramisel,¹⁷⁸ läheneb ka käesolev töö lahutusküsimusele probleemi- ehk süüpõhiselt.

Lähtudes abieluseaduses toodud lahutust lubavatest ning arhiivimaterjalides esinenud reaalsest lahutuspõhjustest jagunevad analüüsitavad probleemid järgmistesse kategooriatesse: vaimne ja verbaalne vägivald, füüsiline ja seksuaalne vägivald, majanduslikud põhjused, alkoholism, abielurikkumine ja hülgamine. Lisaks neile esines lahutuse algatamise põhjustena kokkuleppimatust ning vabatahtlikkust (vt lisa 1, tabel 3). Kuigi nende põhjendamise kohustust ei olnud ja seega ei ole kõigi juhtumite puhul teada, kas ja mis abieluprobleemid nende terminite taga seisid, kuivõrd neid kasutati ka koos teiste selgitustega, mis aitavad koos paremini mõista, kuidas ja mida lahutussoovi põhjendamiseks välja toodi.

---

¹⁷⁷ Grünthal, „Märkmeid eesti perekonnaseaduse eelnõu kohta. Abikaasade isiklikud ja varanduslikud vahekorrad“, lk 150.

¹⁷⁸ Hellat, „Abielu lahutus kokkuleppimatuse tõttu“, lk 83-85.

Järgmised alapeatükid avavad arhiiviallikate põhjal koostatud tabeli (vt lisa 1, tabel 3) katustermine sisu, analüüsides sõnavara, millega partnerit süüdistati ja lahtussoovi põhjendati, ning süüdistuste soolist jaotumist. Et ühes lahtusjuhtumis võis esineda mitu eriliigilist süüdistust, hinnatakse alapeatükkides sedagi, millised probleemid abieludes suurema tõenäosusega koos eksisteerisid ning millised olid seosed eri lahtuspõhjuste vahel.

2.1. Abielurikkumine

Abielurikkumine oli paljudes riikides pikalt pea ainus võimalus, mille alusel abielu lahutada. Truudus ehk seksuaalsuhete jäämine rangelt abielu piiridesse oli üks kesksetest abielu tingimustest juba vanaaja kultuurides ning mida nõudsid edaspidi nii kiriklik kui ka ilmalik õigus. Abielurikkumist mõisteti pikalt kui eksimust abielu põhiollemuse vastu ning rikkumise tegi raskeks pettuse elemendi ning ohvri – petetud abikaasa – olemasolu. Sellest lähtuvalt on abielurikkujaid eri kultuuride ja ajastute lõikes karistatud vähem või rohkem karmilt, alates surmanuhtlusest või vangistusest kuni avaliku häbistamiseni, ning kuigi abielurikkumine hakkas uusaja jooksul Euroopas muutuma ka võimalikuks lahtuspõhjuseks, püüti pikalt abielupaare pigem lepitada, mitte neile reaalset lahtust võimaldada.¹⁷⁹

Kultuuride ja ajastute üleselt ilmnis abielurikkumist käsitlevates seadustes topeltmoraal meeste ja naiste truudusetuse osas. Kuigi teoorias nõudis kristlik moraal truudust mõlemalt abikaasalt, jäeti meeste abielurikkumine tihti tähelepanuta ning suur osa seaduseid reguleerisidki peamiselt naiste truudusetust ning naistele määratud karistused olid oluliselt karmimad. Põhjuseid selleks oli mitmeid: abielurikkumine võis naise jaoks päädida vallaslapse sünnitamisega ning et naist käsitleti õiguslikult mehe omandina, oli omandisuhte rikkumine kuritegu. Samuti võisid naised ise suhtuda abikaasa abielurikkumisse tolerantsemalt ning olla mehe käitumisest teadlikud, kuid jättes kasutamata võimaluse lahtust nõuda.¹⁸⁰ Tihti võis see olla tingitud moraalsetest, kultuurilistest ja majanduslikest piirangutest, mida oleks lahtusejärgne elu naisele asetanud.

Kuigi abikaasade vahelisi suhteid ning abielurikkumist reguleeriv seadusandlus hakkas Euroopas uusaja jooksul muutuma, jäi abielurikkumine moraalselt hukka mõistetud teoks ning see oli üks levinumaid lahtuspõhjuseid ka iseseisvas Eestis. Lahtust abielurikkumise süüdistuse alusel reguleeriti abieluseaduse paragrahvide 21 ja 27 abil. Neist esimene sõnastas abielurikkumise

---

¹⁷⁹ Phillips, Putting Asunder, lk 344-347.

¹⁸⁰ Phillips, Putting Asunder, lk 348-350.

konkreetsel lahuspõhjusena,¹⁸¹ §27 sõnastas abielulahutuse eeldusena „kiimaluse ja kõlvatu elu elamise“,¹⁸² mida võib samuti mõista abikaasa petmisena. Abielurikkumine oli enimlevinud süüdistus, mida esitati uuritava materjali raames kokku 88 korral ehk 26% juhtumitest, samuti oli tegu teoga, milles süüdistati naisi rohkem kui mehi: 49 toimikus oli abielurikkumises süüdistatav naine, 31 korral mees ja 8 juhul süüdistasid partnerid abielurikkumises teineteist (vt lisa 1, tabel 3). Toimikute üldülevaatest selgub, et abielurikkumise süüdistus erines soopõhiselt väga suurel määral: kui meeste algatatud lahutuste puhul võis kahtlus naise abielurikkumises olla lahutamiseks pea ainus põhjus, siis sellistes suhetes, kus abielurikkujaks oli mees, esinesid tihti ka mitmed teised vägivalalliigid. See näitaja peegeldab ühiskondlikku suhtumist naise ja mehe rollide erinevustesse: kui naiste puhul oli truudus üheks põhiväärtuseks, siis meeste juures tähtsustati enam suutlikkust peret majanduslikult ülal pidada ning turvatunde pakkumist. Sellest lähtuvalt on tõenäoline, et meeste abielurikkumisele vaadati rohkem läbi sõrmede ning lahutuseks andsid põhjust kaasnevad probleemid nagu alkoholism, majandusliku toetuse puudumine või vägivald perekonnaliikmete suhtes.

Abielurikkumiste kirjeldamiseks kasutati eriilmelisi sõnastusi, fraase ja näiteid. Toimikutes domineerisid peaaegjalikult üldised kirjeldused: “abielurikkumise” ja “truudusetuse” kõrval olid levinud sõnastuseks “kõlvatu elu elamine”, “võõraste naiste/meesterahvastega läbikäimine/sõbrustamine”, “abielu pühaduse rikkumine”, “lubamata ühenduse pidamine” ja “liiderdamine”. Mitmetel juhtudel oli sõnastus ka detailsem, viidates otsesele seksuaalvahekorrale võõraga: kõige ilmselgelt tunnistuseks sellest oli rasedus või sünnitamine oluliselt varem kui üheksa kuud pärast esimest abikaasadevahelist vahekorda, kuid mitmete juhtumite puhul kasutati ka otsesemaid ütlusi. “Suguliselt läbi käima”, “kiimaline elu”, “võõraga ühes voodis magamine”, “intiimvahekorrad võõrastega”, “keelatud armuühenduse pidamine”, “salajane ümberkäimine”, “voodis lahtirietatult koos võõraga olemine”, “lihalik ühendus võõraga”, “elamine võõraga kui naine mehega” – need on näited abielurikkumise selgitustest.

Nagu öeldud, suhtuti mehe ja naise abielurikkumisse erinevalt. Juhtumites, kus petmises süüdistati naist, piisas lahutuse algatamiseks tihti vaid kahtlusest, et abielurikkumine on toimunud. Tõendatud süüdistuste korral jäi see enamasti kaalukamaks põhjuseks, mida välja toodi ja abielu lahutamisel arvesse võeti. Tihti kaasnesid abielurikkumisega sõnalised tülid, aga ka naise

---

¹⁸¹ Abielu seadus, §21.

¹⁸² Samas, §27.

lahkumine mehe juurest ja kooselu uue kaaslasega. Mõnel juhul kaasnes naise abielurikkumisega agressiivsus mehe suhtes: üht naist süüdistati tapmisähvarduses,¹⁸³ paaril korral esines vargussüüdistust. Ühel juhul hinnati naise käitumine „kõlvatuks ja kiimaliseks“ eelneva suguhaiguse tõttu, millesse olla nakatunud ka lapsed.¹⁸⁴ Üldiselt jäädi naiste abielurikkumise kirjeldamisel pigem konkreetseks ja napolisõnaliseks, enamasti oli selle tunnistuseks abieluväline laps või tõendatud vahekord või kooselu teise mehega.

Meestele esitatud abielurikkumise süüdistustega kaasnes enamasti rohkem etteheiteid. Mitmel korral toodi välja abielurikkumisega kaasnenud hülgamist ning pere hooletusse jätmist. Kui naiste puhul osati enamasti nimetada, kellega oldi abielu rikutud või kes oli uus elukaaslane, siis mehi süüdistati enamasti abstraktsemalt kas „naisterahvastega läbikäimises“ või harvemal juhul mõne konkreetse naise suhtlemises. Korduvalt toodi välja, et abielu rikkunud mehed on abikaasat petnud mitmete naistega ning nagu ühes toimikus väideti, olla mees „teinud õnnetuks paljusid“, mis viitab sellele, et meeste abielurikkumine tundus olevat aktsepteeritum ning tekitas naises reaktsiooni suurema tõenäosusega alles siis, kui kõrvalisi partnereid oli rohkem. Üsna levinuks olid kaasnevad süüdistused alkoholismis ja füüsilises vägivallas, tervikuna kirjeldati selliseid abielusid tihti „talumatute“ ja „väljakannatamatutena“.

Nõnda erinesid meeste ja naiste tegutsemisviisid abielurikkumises ning selle alusel abikaasa süüdistamises toimikutesse kirja pandud sõnastusest lähtuvalt üsna oluliselt. Naiste puhul oli see enamasti keskseks süüdistuseks, mille alusel lahutada sooviti, ja suure tõenäosusega oli naine abielu rikkunud ühe konkreetse isikuga, mida sai tõendada korrapärase koosviibimise, kooselu või ühise lapse abil. Meeste puhul oli abielurikkumine suurema tõenäosusega üks mitmest süüdistusest ja oluliselt rohkem esines läbikäimist erinevate partneritega. Lahutusnõuete kõrgem arv viitab, et naiste taoline käitumine oli sealjuures rohkem hukka mõistetud. Sellele lisandub asjaolu, et abielurikkumise kahtlusest süüdistuse esitamiseks piisas, samas kui naised niivõrd alid mehi süüdistama ei olnud.

2.2. Füüsiline ja seksuaalne vägivald

Füüsiline ja seksuaalne vägivald on erinevatest abielusisestest probleemidest potentsiaalselt suurimat kahju tekitanud, sh inimese tervist mõjutanud teguriks. Seda mõisteti ka iseseisvunud

---

¹⁸³ RA, ERA.2121.1.1060, l. 1: 06.03.1928.

¹⁸⁴ RA, ERA.2121.1.993, l. 49: 02.10.1928.

Eestis, kus füüsilise vägivalla alusel abielu lahutada lubas abieluseaduse §28: lahutust võis nõuda, juhul kui üks abikaasa plaanis võtta teise elu või rikkuda tervist, käis partneriga julmalt ümber või püüdis tema vabadust võtta.¹⁸⁵ Seksuaalset vägivalda eraldi põhjusena seadus välja ei toonud, küll viitas §27 „ilmsiks tulnud loomuvastastele pahedele“¹⁸⁶ kui võimalikule lahutusnõude alusele; viimase all võis mõista erinevaid seksuaalseid kõrvalekaldeid või käitumismustreid, millega partner nõustuda ei saanud.

Pere- ja lähisuhtevägivalla mõisteid ja jagunemist vaimseks, füüsiliseks, seksuaalseks ja majanduslikuks vägivallaks hakati süvendatult uurima 1970.-80. aastatel kui tänapäevale omaste terminitega.¹⁸⁷ Eesti õigusraamistikus ja seadusandluses puudub tänini ühtne määratlus, mis eristaks lähisuhtes, sealhulgas abielus toime pandud vägivallaakte üldisest vägivallategudest,¹⁸⁸ vastavat terminoloogiat ei kasutatud ka sajand tagasi. Siiski näib autorile lahutus põhjuste osaline jaotamine lähisuhtevägivalla tüüpide alusel õigustatud lahutustoimikutes kirjeldatud kogemuste alusel, mis vastasid olemuslikult vägivalla tunnustele. Nendeks on füüsilise või mittefüüsilise jõu kasutamine, teo tahtlikkus, ohvri arusaam tema suhtes toime pandud teo kahjulikkusest ning kolmanda(te) osapool(t)e kinnitus, et tegu on kahjustava käitumisega.¹⁸⁹ Lisaks vägivalla ülddefinitsioonile tuleb silmas pidada lähisuhtevägivalda selgitavaid ja eristavaid tunnuseid: vägivalla ohver ja vägivallatseja on abielus või lähisuhtes; perevägivalla ohver sõltub vägivallatsejast emotsionaalselt, materiaalselt ja moraalselt; ohver ja vägivallatseja jäävad pärast teo toimepanekut üldjuhul samasse ruumi, mis tekitab võimaluse edasiseks mõjutamiseks ning vägivallatsükli jätkumiseks.¹⁹⁰ Pole põhjust kahelda, et need nüüdisajal sõnastatud määratlused poleks kehtinud sajand tagasi, eriti arvestades, et ühe abikaasa, kelleks oli enamasti naine, sõltumine mehest oli tavaline; abieluprobleemide avalikkustamist ei peetud heaks tooniks ning elu- ja asukoha valikul oli naine piiratud otsustusvõimega. Kuigi on tõenäoline, et mitte kõikides abieludes ei peetud eelpool nimetatud piiranguid problemaatiliseks, viitab lahutusavalduse sisseandmine siiski ühe või mõlema partneri teadlikule rahulolematusele sellega, kuidas abikaasa tema suhtes on käitunud.

---

¹⁸⁵ Abielu seadus, §28.

¹⁸⁶ Samas, §27.

¹⁸⁷ **Angela J. Hattery**, *Intimate Partner Violence* (New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2008), lk 13.

¹⁸⁸ **Maarja-Liisa Sari**, *Lähisuhtevägivald, selle peamised sotsiaalsed mõjutegurid ning tõkestamise ja ennetamise olulisemad meetmed*. Magistritöö. (Tartu: Tartu Ülikool, 2014), lk 5.

¹⁸⁹ **Jeff Hearn**, *The Violences of Men: How Men Talk about and How Agencies Respond to Men's Violence to Women* (London: SAGE Publications Ltd, 1998), lk 16.

¹⁹⁰ Sari, lk 22.

Lähisuhtevägivalla põhjused on olemuselt kompleksed ja neid on püütud selgitada erinevate teooriate toel. Üldiselt on lähisuhtevägivalla põhjuseid jaotatud psühhodünaamilisteks, sotsiaalseteks, kognitiiv-käitumuslisteks ning perekonnasüsteemide põhiseks ehk on teooriaid, mis asetavad vägivalla keskmesse sotsiaalsed suhted perekonnas ja ühiskonnas või vastupidiselt, kesse on inimese individuaalsetel omadustel. Käesoleva uurimuse eesmärk ei ole juhtumites kajastatud abieluprobleemide algpõhjuste välja selgitamine, kuivõrd suur osa neist võib tuleneda inimeste individuaalsetest elukäikudest ja isiksustest ega ole sellistena käsitletav, on rõhuasetus pigem perekonnasüsteemide põhistel vägivalla teooriatel, mille realiseerumist abieludes on olemasoleva materjali abil võimalik hinnata.

Üks levinumaid perekonnasüsteemide põhine perevägivallateooria on kontrolliteooria, mille järgi on vägivaldse käitumise aluseks võimukama pereliikme (isa, meessoost abikaasa, vanemad) soov saavutada kontroll ja võimutunne vähemvõimuka perekonnaliikme (naissoost abikaasa, lapsed) üle ning sundida hirmu, ähvarduste ja vägivalla abil neid vägivallatsejale mitesobivatest tegevustest, aga ka mõtetest ja tunnetest loobuma.¹⁹¹ Lahutusmaterjale saab analüüsida ka n-ö ressursiteooria kaudu, mis mõtestab vägivalda kui üht võimalikku ressursidest, mille abil saavutatakse kontroll lähisuhtes partneri üle või lahendatakse konflikte. Kui majanduslikult või ühiskondlikult kõrgel positsioonil olev abikaasa saab partnerit kontrollida mitme eri ressursi, näiteks raha abil, võivad majanduslikult vähemvõimekad partnerid jõuda kiiremini füüsilise vägivalla kui olemasoleva ressursi kasutamiseni. Viimasega seondub teooria, mis loob seose vägivaldse käitumise ja stressirohkete elusündmuste või väiksemate mõjurite vahel, mil inimese eri ressursid ammenduda võivad: vägivaldset käitumist võivad mõjutada töökoha kaotus, abielu- või kooseluvälised suhted, elukoha vahetus või mõnikord ka igapäevatoimingud.¹⁹² Palju on tähelepanu omistatud vägivallale kui õpitud või omandatud paarisuhtes käitumise viisile: nõnda võib vägivaldses peres üles kasvanud laps hakata tulevikus samu käitumismustreid kasutama enda paarisuhtes.¹⁹³ Viimane seletus ei põhjenda, miks paljud probleemsetest perekondadest pärit inimesed täiskasvanuna vägivaldsed ei ole, kuid eeskujul on väärtuste arengus kanda oma osa.

Pere- ja lähisuhtevägivalda on käsitletud soolistatud nähtusena. Vägivallada võivad probleemsetes suhetes oma partneri vastu kasutada nii mehed kui naised, kuid laiemalt on

---

¹⁹¹ **Maren E. Hyde-Nolan, Tracy Juliao**, „Theoretical Basis for Family Violence“, *Family Violence: What Health Care Providers Need to Know*, toim Rose Fife, Sarina Schragger (Ontario: Jones & Bartlett Learning, 2012), lk 9.

¹⁹² Hyde-Nolan, Juliao, „Theoretical Basis for Family Violence“, lk 10.

¹⁹³ Samas, lk 12.

vägivaldset käitumist peetud omasemaks meestele. Feministlikud teooriad selgitavad seda ühiskondlikult ja ajalooliselt konstrueeritud soorollide ning soopõhiste omaduste kaudu, kus näiteks agressiivsus ja tugevus on olnud aktsepteeritud meheliku omadusena, passiivsust ja allaheitlikkust aga omistatud naistele.¹⁹⁴ Kuigi käesolev töö pöörab lahusprotsesse analüüsides tähelepanu ka soospetsiifilistele küsimusele, jääks sookeskne lähenemine autori hinnangul liialt ühekülgselt, arvestada tuleb sotsiaalsete, majanduslike, tervislike ja mitmete teiste faktoritega.

Viiteid füüsilisele vägivaldale leidub kokku 72 toimikus ehk veidi enam kui 20% uuritud abielulahutuste puhul. Neist 56 korral on vägivaldas süüdistatu mees, kaheksal korral naine ning kaheksal juhul on abielu mõlemad osapooled teineteist füüsilise vägivalda kasutamises süüdistanud (vt lisa 1, tabel 3).

Füüsilise vägivalda kirjeldused on kirja pandud erineva detailsusastmega. Enimlevinud üldisemad süüdistused olid sõnastatud „toore“, „julma“ või harvem „halva“ ümberkäimisena, millele enamasti, kuid mitte alati, võis järgneda selgitus täpsemate vägivaldakirjeldustega. Harvem kasutati sümboolsemaid kirjeldusi, näiteks „verega kaetud abielu.“¹⁹⁵ Ligi pooltel kordadel on eraldi nimetatud peksmist, veidi harvem ka löömist, kusjuures peksmises süüdistati pigem mehi, löömisega aga naisi. Abivahenditega (rasked esemed, metallist objektid, luud, vits) toime pandud vägivalda puhul kasutati võrdselt nii peksmise kui ka löömise sõnastust. Tähelepanuväärne on, et mitte ühelgi juhul ei kasutanud vägivaldteo toime panemiseks kõrvalise eseme abi naine. Detailsematest kirjeldustest selgub, et enamasti kasutati peksmisel rusikaid, harvem ka jalgu ning tavapärase oli ohvri põrandale surumine. Juustest kiskumist¹⁹⁶ ja kinnisidumist¹⁹⁷ on kirjeldatud ühel, kägistamist kahel ning hammaste väljalöömist¹⁹⁸ samuti ühel korral. Raseda abikaasa kallal vägivaldteo toimepanemist esines kahes toimikus. Näljutamises ja jääkidega toitmises¹⁹⁹ süüdistati abikaasat ühe lahusjuhtumi puhul, mürgitamisega ähvardamises kahel korral. Piinamises süüdistati meessoost abikaasat kolmel korral. Kaheksas toimikus oli kirjeldatud ka vägivalda tulemusel tekkinud tervisekahjustusi: neist ühel juhul oli sõnastus üldine, viiel juhul kirjeldati haavu ja veritsemist, ühe juhtumi puhul esines meelemärkuse kaotus ning ühel korral hammaste

---

¹⁹⁴ **Kristin L. Anderson**, Gender, Status, and Domestic Violence: An Integration of Feminist and Family Violence Approaches”, *Journal of Marriage and Family*, 3, (1997), lk 655-669 (658).

¹⁹⁵ RA, ERA.2121.1.1135, l. 6: 11.11.1930.

¹⁹⁶ RA, ERA.2121.1.1172, l. 1: 25.09.1923.

¹⁹⁷ RA, ERA.2121.1.1226, l. 5: 23.03.1928.

¹⁹⁸ RA, ERA.2121.1.1135, l. 10: 21.12.1928.

¹⁹⁹ RA, ERA.2121.1.1250, l. 5: 25.11.1929.

välja löömine. Kahel korral jäid süüdistused otsese tervisekahjustuse põhjustamises tõendamata. Ühel juhul oli haavu ja füüsilisi vigastusi põhjustanud naine.

Füüsilise vägivalla alla liigitub siinkohal ka sellega ähvardamine. Kuigi reaalselt tegu ei pruukinud ähvardusega kaasneda, viitab see siiski kavatsusele, võimalikule ohtlikule olukorrale ning juba varasemalt konfliktsele või vägivaldsele suhtedünaamikale, mistõttu leiab autor, et selline liigitus on õigustatud. Toimikutest selgus, et kuigi mitte ühelgi korral ei kasutatud vägivaldte toimepanemiseks relva, esines siiski sellega ähvardamist: viiel korral noa, samuti viiel korral jahipüssi või revolvriga (ühel juhul oli relvaga ähvardajaks naine) ning ühel korral kirvega. Kokku esines tapmis- ja vägivallaähvardusi üheksateistkümnel korral, neist kaheksal juhul süüdistati selles naist.

Õiguslikult hinnati füüsilise vägivalla süüpoohisust selle eesmärgi kaudu. Abieluseaduse §28 järgi sai süü määramisel otsustavaks kavatsus võtta vägivalla abil partneri elu või rikkuda ta tervist, samas kui teistel eesmärkidel praktiseeritud vägivaldne käitumine ei pruukinud olla süüdimõistmiseks piisav alus ja abielu võis jääda lahutamata. Nõnda tõendati tunnistajate abil ühes uuritud juhtumis²⁰⁰ mitmetahuline naisevastane vägivald, mis hõlmas muuhulgas tapmisega ähvardamist, peksmist, kägistamist ja riiete rebimist, kuid et sellise käitumise eesmärgiks olevat olnud abordile mineku takistamine, et mitte tervist rikkuda, ei võetud asjaolusid lahutamisel arvesse ning abielu jäi püsima.

Eelnevast võib järeldada, et kuigi naistel võis olla soov või põhjus(ed) raskete vägivaldte sooritamiseks, oli võimalusi nende elluviimiseks rohkem meestel. Kui kõrvale jätta sooline suhtarv tervikuna, ilmneb, et meestel oli suurem ligipääs nii relvadele kui ka muudele esemetele ja teguviisidele, millega võimalusel kahju teha: naiste vägivald piirnes enamasti kas ähvarduste või kätega löömise ja küünistamisega, samas kui meeste rakendatud vägivalla piirid ja meetodid olid oluliselt laiemad ja potentsiaalselt kahjutekitavamad. Kahtlemata on süüdistuste detailsuse ja sõnastuste juures oluline arvestada ka ühiskondlikku hinnangut soorollidele ning peredünaamikale tervikuna. Naine kui perekonna sõltuvam pool võis omada suuremat sotsiaalset õigust enda ülalpidajat ehk meest seadusega sätestatud perekondlike kohustuste täitmata jätmise või rikkumise (mida oli ka vägivalla kasutamine) korral süüdistada; mehelt kui perekonnapealt eeldati muuhulgas aga naise distsiplineerimist ning ise ohvrirolli sattumine võis mõjuda kehvasti tema kuvandile, mistõttu ei tahetud naise vägivaldte kirjeldamisel üksikasjadesse laskuda.

---

²⁰⁰ RA, ERA.2121.1.1196, l. 64-65: 31.10.1924.

Süüdistust seksuaalvägivallas esines kokku viies uuritud lahutustoimikus. Kolmel juhul esitati mehele süüdistus abieluvälises vägistamises ehk seksuaalkuritegude toimepanemist teiste naiste suhtes, kahel korral oli süüdistuse keskmes abikaasa suhtes toime pandud ebasobiv seksuaalne käitumine. Kuigi 1922. aasta abieluseadus otseselt abielusisest seksuaalelu ei reguleerinud, välja arvatud raseduse, viljatuse ning suguhaiguste kontekstis, ilmneb kõnealuste juhtumite näitel siiski, et ka abielulisel seksuaalsusel olid piirid. Mõlemal juhul kirjeldati ühe lahutuspõhjusena „mehe toorust intiimelus“,²⁰¹ mille all peeti silmas mehe liigseid seksuaalseid soove ning naise suutmatust neile vastu tulla. Nõnda toodi kirjeldatud juhtumitest mehe süüdistuseks välja, et „kostja ei anna naisele rahu ühelgi öösel ja tülitab teda mitu korda, ronides talle korduvalt peale ning naine on väike ja ei suuda sellele vastu panna.“ Siinkohal on olulisteks märksõnadeks just naise võimetus hakata vastu, mis juba iseenesest viitab tahtmatule seksuaalaktile, ning samuti liiga sagedane vahekorrale sundimine: kuigi regulaarne abielusisene seksuaalelu oli soovitud ja lahutamine oli aktsepteeritud ühe abikaasa seksuaalse soovimatuse ja/või võimetus tõttu, ei peetud heaks tooniks ka seksuaaleluga liialdamist, mida peeti negatiivseks just naistest lähtuvalt. Eugeenikaalases diskussioonis hakati seksuaalsust ja reproduktiivsust lausa eristama: naise seksuaalne vabanemine ja liigne eneseteadvus pidavat kaasa tooma naisemantsipatsiooni, ideaalsena nähti aga naist, „kellele suguline akt ei paku erilist lõbu ja kes nõustuvad sellega ainult tungist saada järeltulevat sugu ja teha rõõmu armsale inimesele.“²⁰² Seega defineeriti naise seksuaalsust emaduse või mehe vajaduste kaudu, mida abielus olles naine täitma pidi ning millest lähtusid ka seksuaalse vägivalla juhtumid. Sarnane probleem esines ka teises abielusisest seksuaalvägivald kirjeldavas toimikus:²⁰³ pärast ühe munandi eemaldamist ilmnenu mehel „loomuvastane pahe, mistõttu on suguliige alaliselt kõva, ei saa rahuldatud loomulikust ühtimisest ning nõuab ühtimist vahetpidamata“. Naise sõnul põhjustas „antud loomuvastane toiming ja nõudmine“ talle piina ja seksuaalelu muutus väljakannatamatuks.

Mõlemad eelpool kirjeldatud lahutuskasused sisaldasid lisaks seksuaalvägivallale ka teisi vägivalla elemente. Mõlemal juhul olid oluliseks verbaalne ja vaimne vägivald: esimese juhtumi puhul oli tõendatud naise avalikult litsiks kutsumine, au teotamine ja laimu levitamine. Teise

---

²⁰¹ RA, ERA.2121.1.1125, l. 1: 16.03.1937.

²⁰² Kalling, „Naisküsimuse biologiseeritud käsitlemise näiteid Eestist“, lk 15.

²⁰³ 13.04.1928, ERA.2121.1.1201, l 1

juhtumi puhul lisandus vahekorrale sundimisega ka peksmine, alkoholi kuritarvitamine ning abielurikkumine.

Seksuaalvägivald on olnud enim varjatud abielusisese vägivalla liik. Et abielu peamine eesmärk oli 20. sajandi alguses jätkuvalt järeltulijate saamine, oli seksuaalelu selle eelduseks, ning kuigi aina olulisemaks muutus mõtteviis, mille kohaselt pidi see olema mõlemale partnerile, sealhulgas naisele rahuldustpakkuv ja meeldiv,²⁰⁴ oli teemast rääkimine jätkuvalt tabu ning uued mõtteviisid ei pruukinud suure osa abielupaaride reaalses suhetes rakenduda. Jätkuvalt oli levinud arusaam, et naine ei või abielus olles vahekorraest keelduda²⁰⁵ ning naist nähti seksuaalvahekorras passiivse osapoolena, kelle nõusolek ei olnud määrav.²⁰⁶ 1938. aastal Prantsusmaal tehtud uuringu järgi olid pooled abielunaistest oma seksuaallega rahulolematud ja pooled vaid harva või mõnikord rahulolevad.²⁰⁷ Abielusiseses intiimelus võis ette tulla tõsiselt ebameeldivaid ja vägivaldse loomuga tegusid, millest suurt osa võidi/tuli pidada abieluga kaasnevaks paratamatuseks.

Olulist infot abielusisese füüsilise vägivalla olemuse ja nii individuaalse kui ka ühiskondliku mõtestamise kohta annab lahutatud abielude kestvuse jälgimine. Andmetest selgub, et lähemalt uuritud 66 füüsiliselt vägivaldsest abielust lahutati alla viie aasta kestnud abielusid 14, 5-9 aastat kestnud abielusid 18 ning üle kümne aasta kestnud abielusid 32 korral. Teadmata kestvusega abielusid oli valimis kolm. Riigi Statistika Keskbüroo andmete põhjal, mida on oma magistritöös uurinud Kristel Tammik, selgub, et riigis kokku lahutati nimetatud ajavahemikus enim alla 10 aasta kestnud abielusid: nii alla viie kui ka 5-9 aastat kestnud abielude lahutused moodustasid kõigist lahutustest kokku umbes kaks kolmandikku.²⁰⁸ Sarnased trendid ilmnasid ka käesoleva töö materjalide hulgas (vt lisa 1, tabel 4). Abieluaja suurimaks kriisiperioodiks nimetati kokkuvõttes kümnendat abieluaastat, üle kümne aasta kestnud abielusid lahutati oluliselt harvem. Siinkohal ilmneb ka erinevus füüsilise vägivalla ja muude põhjuste tõttu lahutatud abielude vahel: üle kümne aasta kestnud vägivaldseid abielusid oli kõigist vägivaldse iseloomuga abieludest peaaegu pool ehk 48%, samas kui lühemalt kestnud vägivaldseid abielusid lahutati keskmisest vähem. Nõnda kestis kõige pikem vägivaldne abielu 37 aastat,²⁰⁹ olles sõlmitud 1894. aastal ning

---

²⁰⁴ Clark, lk 211.

²⁰⁵ Cocks, Houlbrook, lk 91.

²⁰⁶ Samas, lk 100.

²⁰⁷ Clark, lk 216.

²⁰⁸ Tammik, lk 44-46.

²⁰⁹ RA, ERA.2121.1.930, l. 1: 30.07.1931.

lahutatud pärast viieaastast lahuselamist 1931. aastal. Üle 20 aasta kestnud abielusid oli kokku 13, mis moodustas kõigist füüsiliselt vägivaldsetest abieludest ligi 20%. Kuigi osa pikaagestest vägivaldsetest abieludest hõlmasid kas lühemat või pikemat lahuselamisperioodi seda kas üksi või teise elukaaslasega, oli siiski tavapärane, et füüsiline vägivald oli alanud juba abielu alguses ning oli kooselu jooksul süstemaatiline. Et pikaageste abielude puhul võisid vägivallaepisoodid olla toimunud kauem kui seaduses nõutud kuus kuud või viis aastat tagasi, kuid et neid kohtus ikkagi kirjeldati ja välja toodi, viitab sellele, et ohvreid oli julm kohtlemine mõjutanud, seda peeti oluliseks ja potentsiaalselt kohtuotsust mõjutavaks teguriks.

Põhjuseid, miks füüsiliselt vägivaldsetes abieludes nõnda kaua koos püsiti, võib olla mitmeid. Kuigi uuritavat perioodi 1923-1940 iseloomustas abielulahutuste arvu tõus ja normaliseerumine ühiskonnas, võis eelkõige vanema põlvkonna hulgas olla tugevamalt kinnistunud arusaam abielust kui eluaegsest ühendusest ning lahutust nähti jätkuvalt moraalselt valena. Abielu sekulariseerumine ning liikumine kogukondlikust sfäärist rohkem isiklikku kui ka juriidilisse sfääri andis tõuke lähtuda enam individuaalsest heaolust ja vähem traditsioonilistest ootustest abielule. Sellele viitab ka 1920.-1930. aastatel abiellunute, kes lahutasid alla kümne aasta kestnud abielu, suur osakaal lahutuste üldhulgas: eelduslikult olid seadusest teadlikud ja julgesid sellest vajadusel lähtuda.

Füüsiline vägivald võis erinevate abieluprobleemide lõikes olla seega kõige ulatuslikumate tagajärgedega, mõjutades ohvrit pika ajavahemiku jooksul ning isegi siis, kui kooselu oli juba lõppenud. Et füüsiline vägivald esines enamasti koos ühe või mitme teise raskendava asjaoluga, nagu vaimse vägivalla, majandusprobleemide või alkoholismiga, oli neil puhkudel tegu keeruliste ja konfliktsete abieludega. Vägivaldsetes abieludes kannatasid rohkem just naised, kel võis olla küll põhjust või soovi vägivalda kasutada või sellega ähvardada, kuid kel oli füüsilise vägivalla kasutamiseks vähem reaalseid meetmeid või võimalusi. Kuigi seadusandlus rakendas füüsilist vägivalda lahutamise põhjusena piiratud määral – kas aja- või tahtepiirangu tõttu –, viitab asjaolu, et ka aegunud vägivallategude puhul neid kohtus siiski välja toodi, inimeste tunnetusele, et nende kogemus on lahusprotsessi kontekstis oluline. Samuti toodi mitme lahutus põhjuse esitamisel tihti esimesena välja just partneri vägivaldsust. Et kõigis lahutusprotsessides ei pruugitud vägivalla esinemist esile tuua, esinedes näiteks ka üldsõnalise kokkuleppimatuse juhtumitel, ning et kõik problemaatilised abielud ei jõudnud ka lahutuseni, võib eeldada, et füüsiline vägivald võis olla veelgi levinum probleem kui see lahutusmaterjalidest ilmneb.

2.3. Vaimne vägivald ja verbaalsed konfliktid

Vaimne vägivald on vägivallaliikidest üks keerulisemalt tuvastatavaid: kui füüsilisel või majanduslikul vägivallal on otsene ja enamasti märgatav mõju ohvri toimetulekule ja tervisele, võib vaimsete kannatuste põhjustamine olla varjatumate ja pikaajalisemate tagajärgedega. Lahutustoimikutes kirjeldatud solvavaid, alavääristavaid, mõnitavaid või vaimseid kannatusi põhjustanud tegusid hinnati abieluseaduse §28 põhjal, mille järgi võis lahutuse põhjuseks olla muuhulgas au teotamine.²¹⁰ Nõnda saab vaimse vägivalla mõista juhtumeid, kus üks partner põhjustas teisele sõnadega vaimset kahju sel määral, et kannataja teadvustas oma kogemust kui au teotavat või väärikust alandavat ja pidas vajalikuks seda kohtuprotsessi käigus välja tuua. Et mitte iga sõnelust ja tüli ei saa mõista süstemaatilise vaimse vägivallana, on kategooriat laiendatud ka verbaalsete konfliktide määratlusega, mis hõlmab juhuslikuma loomuga vaimseid ja sõnalisi tülikohti.

Erinevaid vaimse vägivallana ja verbaalsete konfliktidena sõnastatud näiteid esines 62 lahutusjuhtumil ehk pea igas viiendas uuritud protsessis. Tõenäoliselt oli see oluliselt levinum ning omal kohal ka neis lahutatud abieludes, mis olid lahutatud mõnel teisel põhjusel, näiteks kokkuleppimatuse tõttu, aga kus kohtuprotsessi käigus seda välja ei toodud. Termin „au teotamine“ võis mõistena liiga kitsaks jääda, et kõiki vaimset haavavaid kogemusi välja tuua, samuti ei pruugitud seda pidada piisavalt oluliseks või märkimisväärseks. Kinnitatud 62 juhtumist 29 korral oli peamiseks vaimse vägivalla kasutajaks mees, 13 juhul naine ning 20 korral olid süüdistused vastastikused (vt lisa 1, tabel 3). 49 juhul iseloomustas suhet nii vaimse kui ka füüsilise vägivalla kooseksisteerimine. Vaid mõnel üksikul juhul oli vaimne vägivald ja tülid ainus probleem, mis abielu iseloomustas, ja enamasti oli vaimne ning verbaalne haavamine osa laiast konfliktide rägastikust.

Sõnavara, millega vaimse vägivalla tunnustega kõne- ja käitumismustreid kirjeldati, oli küllaltki lai, kuid jääb siiski vähedetailseks. Konkreetseid näiteid haavavate tegu- ja kõneviiside kohta oli vähem kui näiteid füüsiliste vägivallategude kohta. Enimlevinud kirjeldavateks terminiteks olid “tülitsemine”, “riidlemine”, “sõimamine”, “laimamine”, “(au) teotamine”, “mõnitamine” ja “au riivamine”, mida võidi, aga ei pruugitud kasutada koos detailsema näitega. Kõige tavapärasemalt väljendus vaimne vägivald korduvates sõnalistes konfliktides: solvamises,

---

²¹⁰ Abielu seadus, §28.

sõimamises ja karjumises. Oluline on eristada kahe- ja ühepoolset konflikti: kui kahekümnel korral esines kas abielu osapoolte või tunnistajate sõnul aktiivne tüli vastastikuselt, siis levinum oli ühe poole süstemaatiline domineeriv käitumine teise abikaasa üle.

Levinumad fraasid, mida kasutasid mehed naiste solvamiseks, olid “lits”, “lehm”, “hoor” ja “hull”. Toodud näidetest ilmneb nende fookuseerimine soole ja seksuaalsusele, sest tihti käis vaimne vägivald koos abielurikkumise kahtlustusega. Solvangutele võis lisanduda lisaviiteid loomadele, näiteks nagu fraasis “hoor põdramära”,²¹¹ ning ka abikaasa päritolule, nagu näiteks fraasis “Moskva lits”.²¹² Ühel korral on naist kutsutud ka vargaks,²¹³ millega käis kaasas tema perekonna solvamine “sandikarjaks, kellega mulle kaela on tulnud” ning mis viitab majandusküsimusele kui ühele võimalikule tüliallikale abielus. Abikaasa perekonna ehk vanemate ja õdede-vendade solvamist esines veel kahes toimikus. Olukordades, kus vaimses vägivaldas süüdistati naist, oli konkreetseid kirjeldusi kasutatud terminite kohta väga vähe. Vaid kahel korral oli eraldi ära märgitud “joodikuks”, ühel korral “raiskajaks”²¹⁴ ja ühel korral hulluks²¹⁵ kutsumine. Eripärana võib välja tuua meeste üldise napolisõnalisuse naiste toime pandud vägivalda kirjeldamisel: et soorollid eeldasid mehe domineerimist, võisid vastupidised juhtumid mõjuda negatiivselt mehe kuvandile ning detailsed kirjeldused oleks seda veelgi võimendanud.

Üks vaimse vägivalda liik oli kuulujuttude levitamine ning laimamine. Laimamise mõju emotsionaalsele ja vaimsele heaolule oldi märgatud juba varauusaegsel Inglismaal ning 20. sajandiks oli laimamine kui seaduserikkumine jõudnud ka Ameerika Ühendriikide seadusandlusesse,²¹⁶ mis viitab, et teadlikkus avaliku mustamise negatiivsetest tagajärgedes oli üha teadvustatum. Kuulujuttude levitamise ja laimamise eesmärgid võisid olla erinevad, kuid põhilisteks motiivideks oli rikkuda abikaasa suhteid kogukonna, sugulaste või sõpradega ning luua partnerist avalikkuse ees negatiivne kuvand. Juhtumite hulgas esines määramata sisuga laimamist kolmel ning selgitatud sisuga kuulujutu levitamist ühel korral. Viimase juhtumi näol oli tegu kompleksse kaasusega, kus esinesid nii füüsiline, vaimne kui ka seksuaalne vägivald ning lisaks mehe abielurikkumine. Süüdistused laimus olid vastastikused: mees süüdistas naist “küla peal

---

²¹¹ RA, ERA.2121.1.1116, l. 9: 27.11.1935.

²¹² RA, ERA.2121.1.1097, l. 21: 03.10.1933.

²¹³ RA, ERA.2121.1.1118, l. 1: 20.06.1923.

²¹⁴ RA, ERA.2121.1.1144, l. 1: 02.11.1938.

²¹⁵ RA, ERA.2121.1.1242, l. 1: 01.04.1925.

²¹⁶ **William K. Jones, Christa Jones, *Insult to Injury. Libel, Slander, and Invasions of Privacy*** (Colorado: University Press of Colorado, 2003), lk 1-2.

inetute väljamõeldud juttude rääkimises, et sellega enda äraminekut vabandada”, naise kohta olevat tunnistajate sõnul abikaasa levitanud aga laimu, “kuidas naine jäänud rasedaks kokkuelamisest oma õemehega ja seejärel lasknud aborti teha, milleks petnud välja raha nii õemehelt kui temalt (ehk seaduslikult abikaasalt)”.²¹⁷ Kirjeldatud juhtum illustreerib hästi võimaliku kahju ulatust, mida avalik laim põhjustada võis: ümberlükkamata abordisüüdistus oleks võinud omada ulatuslikke legaalseid tagajärgi. Kui lähtuda vaimse vägivalla defineerimisel “hingeliste kannatuste” põhjustamise klauslist, omas just avalik mustamine ning sellest tulenenud sotsiaalsete suhete muutus kõige laiaulatuslikumat kahju inimese vaimsele ja emotsionaalsele heaolule.

Keerulise vaimse vägivalla alarühma moodustavad juhtumid, mille sisu viitab partneri otsele vabaduse piiramisele või manipuleerimisele. Otseseid vabaduse võtmisega seonduvaid toimikuid oli uuritud hulgas kaks ning mõlema puhul käis laiaulatuslik vaimne vägivald kaasas füüsilisega. Neist esimese juhtumi²¹⁸ keskmes oli mehe soov keelata naisel kodust lahkuda kuna mees kahtlustas, et naine soovib minna Tartusse aborti tegema. Mees tunnistas naise keelamise eesmärgil tema peksmist. Samuti tunnistas ta peksmist siis kui naine keeldus temaga ühes voodis magamast. Kuigi otsene vägivald avaldus pigem füüsiliselt, viitab see naise soovide eiramist ning piiramist ning tema üle domineerimist. Siiski ei mõtestanud kohus naise soove: kohtuotsuse kohaselt ei olnud antud juhtumi puhul löömine seadusega vastuolus, sest “eesmärk ei olnud elu võtta või tervist rikkuda, vaid mees lõi naist keelamise otstarbel kodust äramineku puhuks”. Nõnda oli mehe teguviis, mis põhjustas naisele kaheldamatult emotsionaalseid ja vaimseid kannatusi, seaduse kontekstis aktsepteeritav.

Teise juhtumi²¹⁹ keskmes olid partnerite vastastikused süüdistused eriliigilise vägivalla kasutamises, kuid tunnistustest ilmneb, et nii mees kui ka äi on naise peal rakendanud korduvalt kinni sidumist ja tema kinni hoidmist, et naise “kurja tujuga” hakkama saada. Äia ja abikaasa arusaam, et naise “taju” parandamine füüsilise piiramisega on aktsepteeritav, viitab ka laiemale naise huvidega mitteamvestamisega ning allutamise- ja kontrollivajadusele. Antud juhtumi puhul olid süüdistused vägivallas vastastikused. Naise sooritatud vägivallaaktide puhul avaldusid spontaansus ja emotsionaalne kontrollimatus, samas kui mehe käitumises oli märgatav süstemaatilisus ja oma tegevuse õigustamine naise “hullusega”, mis on juba iseenesest manipuleeriva ning allutava loomuga süüdistus; seda eriti juhul, kui süüdistataval ei olnud tõendatud vaimset häiret.

---

²¹⁷ RA, ERA.2121.1.1125, l. 56-58: 18.10.1937.

²¹⁸ RA, ERA.2121.1.1196, l. 64-65: 31.10.1924.

²¹⁹ RA, ERA.2121.1.1226, l. 5: 23.03.1928.

Kahel juhul esines ka suhtesse meelitamise ning manipuleerimise süüdistust. Neist ühel korral oli süüdistajaks naine, teisel mees. Mõlema juhtumi keskmes oli ühe poole väide, nagu oleks neid abielusse meelitatud kavalusega ning et nad ei ole abielus vabatahtlikult. Neist esimese lahutussoovi põhjendamisel tõi naine, kelle suhtes olevat mees tarvitanud ka füüsilist vägivalda, välja nii abielule eelnenud lühikese tutvuse, suutmatuse “juhtida oma tegevust” ning “andumise lapsik-kergete meelele, kes sundis ilusate lubaduste ja ettekäänetega mind kui noort alaealist last abielusse astuma ilma, et ma seda ise tõsiselt soovinudki oleks”. Abielu on naine kirjeldanud “vaeva ja hingelise piinana”, mis annab alust arvata, et juhtumi defineerimine vaimse vägivalda näitena on õigustatud. Et lahutustaotluse sisse andmise hetkeks oli mees pere juurest lahkunud ning huvi naise ja kahe lapse hakkamasaamise suhtes üles ei näidanud, võib eeldada, et naise ei olnud oma tunnistuses liialdanud, vaid antud abielu oligi sõlmitud ebavõrdsetel ning läbimõtle mata alustel.²²⁰

Ka teine samalaadne juhtum sisaldas süüdistusi eriliigilistes vägivaldaaktides, seda küll mõlema partneri teostuses. Juhtumi keskmes oli mees, kes süüdistas naist mehe valeväidete abil abielusse meelitamises: naise väited, nagu oleks ta 40-aastane ja suure kaasavaraga, ei olnud tõesed, kuid see selgus alles pärast abielu sõlmimist. Eelmise toimikuga võrreldes on märgatav motiivide erinevus: kui eelnevas juhtumis oli pettus ja manipulatsioon emotsionaalne, asetades rõhu “ilusatele lubadustele ja ettekäänetele” ning mille tulemuseks oli seega oluline hingeline üleelamine, ilmnisid siinses juhtumis materiaalse alatooniga kaalutlused (naise vanus, kaasavara suurus), mistõttu võis ka pettumus olla pigem ratsionaalse, mitte niivõrd emotsionaalse alatooniga. Et abielu iseloomustasid mehe suhted teiste naistega, alkoholism ja julm ümberkäimine abikaasaga, teisest küljest aga naise romantilise alatooniga suhe mehe tallu kaasavõetud naisterahvaga, on tegu igati keeruka juhtumiga. Kui võtta arvesse, et mõlema poole huvid abiellumiseks ei pruukinud olla kõige siiramad ning seisneda vastastikusel sümpaatias, on tegu pigem ebatraditsioonilise vaimse vägivalda juhtumiga, sest pole alust arvata, nagu oleks vastastikune käitumine tekitanud kummaski osapooles olulisi emotsionaalseid kannatusi, kuid siiski iseloomustasid suhet kaaslase ignoreerimine, ükskõiksus ning kehv kommunikatsioon.²²¹

Seega võib nentida, et vaimne vägivald väljendus abieludes erineval kujul ning see võis jääda ka varjatuks: et paljudes süüdistustes puudusid täpsustused või näited konfliktide sisu osas,

---

²²⁰ RA, ERA.2121.1.1046, l. 1: 11.08.1926.

²²¹ RA, ERA.2121.1.1139, l. 1: 16.02.1935.

ei saa vaimse ja verbaalse vägivalla ulatust täpselt kaardistada. Selle levinuimateks väljendusviisideks olid sõnalised tülid koos ühe osapoole süstemaatilise halvustamise, solvamise ja mõnitamisega. Oluline vaimse vägivalla väljendusviis oli ka laimamine ning avalik au teotamine: kuigi neid juhtumeid ei olnud palju, võis era- ja intiimteemaliste valede levitamine olla ulatuslike sotsiaalsete tagajärgedega. Kõige vähem esines otsesest tõendatud manipuleerimist ja petmist, kuid siiski oli uurimismaterjali ulatuses mitmeid juhtumeid, kus üht partnerit erinevatel vägivaldsetel viisidel oma taatele allutati, mistõttu oli tegu aktuaalse probleemiga.

Uuritud materjali raames olid süüdistused vaimses ja verbaalses vägivallas kõige sagedasemalt esitatud vastastikuselt mõlemale abikaasale. Sellel võib olla mitu põhjust: sõnalistesse tülidesse võivadki partnerid tihti võrdselt panustada, samuti võis verbaalne rünnak olla just naistele tõenäolisem või isegi ainuvõimalik vahend oma rahulolematust või negatiivseid tundeid väljendada. Antud lahtuspõhjuse puhul oli vaimse ja verbaalse vägivalla sooline jaotus kõige mitmekesisem. Mittefüüsilised rünnakud toimusid väga erinevates probleemsetes abieludes.

2.4. Majanduslikud põhjused

Sotsiaalseid ja ühiskondlikke probleeme ei saa hinnata majandusküsimusi arvestamata. Käesoleva töö füüsilise vägivalla peatükis kirjeldatud ressursiteooria, mis loob seose perevägivalla ja majandusliku kitsikuse vahel, viitab, et ebastabiilne majanduslik seis või vähene heaolu suurendab edasiste ja rohkemate konfliktide tõenäosust. Teisalt on majandusolude ja lahutumuse seosena toodud välja, et lahutumus on majanduslikult headel aegadel tõusnud ning majanduslanguse ajal langenud.²²² Sellest lähtuvalt on oluline mõista, millised olid uuritava perioodi 1923-1940 majandusolud Eestis tervikuna ning kuidas mõjutasid need inimeste toimetulekut.

Iseseisvusaja algust iseloomustas Eestis maailmasõjast ning sellele järgnenud Vabadussõjast tingitud kehv majanduslik ja rahanduslik seisukord. Jaan Tõnissoni valitsuse deklaratsioonis 1919. aasta lõpus sõnastati, et „meie oleme oma rahvamajapidamises vaeseks jäänud“²²³ ning väljendati vajadust saada ühest küljest hakkama vähesega, teisalt rõhutati väärtusi loova töö olulisust.²²⁴ Vabadussõja järel hakkas majandus kiirelt kasvama – lootust nähti majandussuhetes Venemaaga; asutati uusi tööstusettevõtteid; tööstustöölise arv kasvas aastail

---

²²² Phillips, Putting Asunder, lk 552–553.

²²³ **Kalev Kukk**, Eesti majanduse 100 aastat (Tallinn: Post Factum, 2019), lk 21.

²²⁴ Kukk, lk 22.

1920-1924 rohkem kui kolm korda –, ent 1923.-24. aasta majanduskriisi põhjustas pankrottide ja tööpuuduse tõusu ning elatustaseme langust.²²⁵ Majandus hakkas taaskord kasvama 1924. aasta lõpus: Vene turu asemel orienteeruti nüüdsest Lääne-Euroopa turule ning tööstuse eelisarendamiselt põllumajandusele. Samaaegselt jätkus ka maareform ning alates 1925. aastast oli võimalik maad erastada, mis andis tõuke maaelu arenemiseks.²²⁶ Tervikuna jäigi Eesti põllumajandusliku orientatsiooniga riigiks.²²⁷

1929. aastal Ameerika Ühendriikides alanud ülemaailmse majanduskriisi tulemusena tõusis plahvatuslikult töötute arv – 1932. aastaks 32 000-ni. Tõsiste sotsiaalsete probleemide vältimiseks võttis riik kasutusele hulga abinõusid, pakkudes töötutele hädaabitöid raudteede, maanteed, lennuväljade jm rajamisel.²²⁸ Perekonnasuhteid võis majanduskriisi perioodil mõjutada enim 24. märtsil 1932. aastal vastu võetud „Tööpuuduse vastu võitlemise otstarbel teenistusvahekordade korraldamise määrus“. Tööpuudusega võitlemiseks andis seadus õiguse vallandada riigi või omavalitsuse teenistuses olevaid isikuid, kelle abikaasa oli samuti riigi või omavalitsuse palgal ning kelle kuusissetulek oli linnas vähemalt 140, maal ja alevites aga 80 krooni. Sõltumata sissetuleku suurusest võis seadusest tulenevalt vallandada ühe abielusuhtes olevatest õppejõududest või õpetajatest.²²⁹ Just viimased olid otsustavalt uue seaduse vastu: 1932. aasta 25. märtsi Õpetajate Lehe numbri juhtkirjas mõisteti seadus hukka, rõhutades, et abielus olemise eest karistamine ei ole kooskõlas „seltskondliku arusaamisega abielu tähtsusest“ ning et seaduse vastuvõtmise tagajärjeks saab olema nii „vabaabielu edendamine kui ka kasvatustöö jätmine vallaliste kätte, mis ei ole pedagoogiliselt soovitatavad ja mõjuvad kahtlemata negatiivselt“.²³⁰ Marie Reisik sõnastas, et tegu on „sõjakäiguga naiste kvalifitseeritud töö vastu“ ning leidis, et seaduse tulemusena hakatakse töökohtadelt vabastama just naisi. Mõlemad eelpool nimetatud kriitikanooled realiseerusid osaliselt ka tegelikkuses: naisi vallandati lisaks avalikust teenistusest ka eraettevõtetest ning jätkuvalt suurenes lahutamiste hulk,²³¹ ent tõenäoliselt oli seos konkreetse

---

²²⁵ Ago Pajur, „Demokraatlik Eesti“, *Eesti ajalugu VI. Vabadussõjast taasiseseisvumiseni*, peatoim Sulev Vahtre, tegevtoim Ago Pajur, Tõnu Tannberg (Tartu: Ilmamaa, 2005), lk 76-77.

²²⁶ Samas, lk 79.

²²⁷ Kukk, lk 37.

²²⁸ Ago Pajur, „Suur kriis“, *Eesti ajalugu VI. Vabadussõjast taasiseseisvumiseni*, peatoim Sulev Vahtre, tegevtoim Ago Pajur, Tõnu Tannberg (Tartu: Ilmamaa, 2005), lk 80-81.

²²⁹ Tööpuuduse vastu võitlemise otstarbel teenistusvahekordade korraldamise määrus (1932). Riigi Teataja, 30, 258, lk 537.

²³⁰ „Sõjakäik abielu vastu. Eesti õpetajate Liit ei poolda abieluliste vallandamist. Esitas märgukirja Riigikogu rühmadele“, *Õpetajate Leht*, 25. märts 1932, lk 1.

²³¹ Raili Marling, Mari-Liis Sepper, „Naise roll rahvuslikus narratiivis“, *Sirp*, <https://sirp.ee/s1-artiklid/c21-teadus/eesti-naise-roll-rahvuslikus-narratiivis/> [külastatud 02.05.2022].

seaduse negatiivsete mõjude ja pikaajalisemate lahutustrendide vahel siiski nõrk.²³² Sellegipoolest saab eeldada, et teenistusvahekordade määrus võis soodustada perekondlike konflikte.

Alates 1934. aastast pöördus majandus taas tõusuteele. Tõusis laenude ja hoiuste arv, samuti ka tunnipalk tööstuses. 1938. aastaks oli töötute hulk vähenenud viis aastat varasemaga võrreldes viis korda²³³ ning üldine elatustase paranes.²³⁴

Nõnda saab öelda, et majandusprobleemide, sealhulgas töötuse või puuduse ning sotsiaalsete konfliktide vahel, mis võisid väljenduda ka abielusuhetes, on seos. Eri tüüpe majanduslikke probleeme kirjeldasid ja nende alusel lahutamist reguleerisid kolm abieluseaduse paragrahvi: §-d 27-29. Neist esimene sätestas võimaluse abielu lahutada, juhul kui „teine abikaasa on andunud liigjoomisele, pillamisele, kiimalusele või elab üleüldse kõlvatumat elu, või kui tema juures on ilmsiks tulnud loomuvastased pahed,“ millest majandusküsimuse seisukohast on oluliseks märksõnaks pillamine. §28 sisaldas klauslit, mille järgi oli ühel partneril õigus nõuda lahutust, juhul kui „abikaasa tahtlikult oma kohustust perekonna ülespidamises või tema eest hoolitsemises ei täida või väga hooletusse jätab“. §29 keskendus lahutusvõimalustele ühe abikaasa kriminaalse tegevuse tõttu, kuid sisaldas ka raiskamise klauslit. Nõnda andsid lahutamiseks põhjust just sellised majanduslikud tegevused, kus üks abikaasast ohustas partneri ja järeltulijate majanduslikku toimetulekut, kulutades majapidamisele ja perekonnale mõeldud materiaalseid ressursse ebamõistlikult või keeldudes perekonnaelusse praktiliselt panustamast.

Majanduslikke probleeme oli ühe lahutuspõhjusena välja toodud 49 (14%) lahutustoimikus. 38 korral oli süüdistatavaks pooleks mees, 11 korral naine (vt lisa 1, tabel 3). Meeste suurem osakaal perekonna aineliste raskuste tekitamisel oli suuresti põhjendatav sellega, et mehed olid ka peamised pere majandusliku seisukorra eest vastutajad: kuigi naiste tööhõive oli 1920.-30. aastatel tõusuteel ning 1922. aasta rahvaloenduse järgi tegi väljaspool kodu tasu teenivat tööd 52% naistest,²³⁵ ei eeldatud abielunaiselt mitte majanduslikku iseseisvust ja võrdset rahalist panust perekonna ülalpidamisse, vaid peamiselt laste ning majapidamise eest hoolitsemist. Balti eraseaduse järgi oli naisel teenistusse astumiseks vaja abikaasa luba, kuid samas kohustus toetada

---

²³¹ Sandström, Simonsson, “Ready, Willing, and Able to Divorce: An Economic and Cultural History of Divorce in Twentieth-Century Sweden“, lk 218.

²³² Tammik, lk 40.

²³³ Kukk, lk 50.

²³⁴ **Ago Pajur**, „Autoritaarne Eesti“, *Eesti ajalugu VI. Vabadussõjast taasiseseisvumiseni*, peatoim Sulev Vahtre, tegevtoim Ago Pajur, Tõnu Tannberg (Tartu: Ilmamaa, 2005), lk 105-106.

²³⁵ *1922 a. üldrahvalugemise andmed. Vihk III, Rahva tööala ja ühiskondline kihitus*. (Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo, 1925), lk 20.

meest materiaalselt haiguse või vaesuse korral, mis tegi keeruliseks majandusliku iseseisvuse saavutamise.²³⁶ Oht seisnes selles, et naine ja lapsed olid isikliku sissetuleku puudumisel mehest nõrgem osapool, keda perekonnaõigus mehe võimaliku majandusliku omavoli eest piisavalt ei kaitsnud.²³⁷ Mehel kui peamisel rahateenijal oli seega suurem vabadus perekonna ressursse hallata ja neid ka oma äranägemise järgi kasutada, mis võis tipneda nende väärkasutamise ja perekonna ülal pidamise kohustuse hooletusse jätmisega.

24 korral süüdistati partnerit pere hooletusse jätmises, raha mitte andmises ning toetuse ja ülalpidamise mitte pakkumises. Pea eranditult süüdistati selles meest: paaril korral süüdistati „pere hooletusse jätmises“ ka naist, kuid toimikute sisust selgub, et selle all peeti silmas hooletust laste ja majapidamise, mitte majandusliku toimetuleku osas. Nõnda süüdistati just mehi peamiselt perekonna hooletusse jätmises ja raha ebaotstarbekas kasutamises. Enimlevinud terminid, millega meeste süüid toimikutes kirjeldati, olid „perekonna (tahtlikult) hooletusse jätmise“, „perekonna ülalpidamise kohustuse mitte täitmine“, „pillamine“, „toetuse mitteandmine“, „ülalpidamise mitteandmine“ ja „saatuse hooleks jätmise“, mis viitavad ootusele, et mees kui pere materiaalse heaolu eest vastutav oskab sellest lähtuvalt rahaga mõistlikult ümber käia. Neljal korral esines perele ülalpidamise mitte andmine koos üldise pillamise ja raha raiskamisega: võimetusele teenida raha, lisandus ka olemasoleva vara (naise kaasavara, varem teenitud sissetuleku) ära kulutamine. Enamasti olid viimati kirjeldatud juhud seotud alkoholi kuritarvitamisega, millele kulus suurem osa meeste sissetulekust. Ühel korral põhjustas alkoholismist tulenenud ainealine puudus süüdistaja väitel nälga,²³⁸ samuti olevat ühel juhul olnud pere lapsed sunnitud hankima enda toitmiseks ise elatist.²³⁹ Halvimal juhul tuli võlgade katteks loobuda ka kodust.²⁴⁰ Mitmeid selle kategooria juhtumeid iseloomustas mehe töövõimetus ning perekonna juurest lahkumine. Ette tuli ka lahutamist pere majanduslikus seisukorras pettumise tõttu: kuigi ametliku lahutuse põhjusena nimetati kokkuleppimatust, selgus ühes juhtumis, et naine lahkus paar kuud pärast abiellumist just mehe kehva majandusliku seisukorra tõttu ja ei olnud mitme aasta jooksul tagasi tulnud.²⁴¹ Ühel juhul viidati „mitteväärika ülalpidamise andmisele“,²⁴² mis näitab, et arusaamad piisavast

---

²³⁶ Kiirend-Pruuli, „Abikaasade isiklike suhete õiguslik korraldus Eesti esimesel iseseisvusperioodil: tee kaheliikmelise parlamendi suunas“, lk 208.

²³⁷ Jansen, „Miks on meil vaja uut perekonna seadust?“, lk 31.

²³⁸ RA, ERA.2121.1.1045, l. 5: 09.05.1933.

²³⁹ RA, ERA.2121.1.1047, l. 1: 04.07.1934.

²⁴⁰ RA, ERA.2121.1.1130, l. 27: 25.04.1933.

²⁴¹ RA, ERA.2121.1.1010, l. 1: 03.02.1938.

²⁴² RA, ERA.2121.1.1008, l. 1: 19.10.1937.

sissetulekust ja elustandardist olid perekonniti erinevad ning üheselt mõistetavat piiri millest alates oleks lahutamine majandusküsimuse tõttu aktsepteeritav olnud, tõmmata ei saanud. Üldiselt väljendati puudusesse ja hooletusse jätmist seega üldsõnaliselt, näiteid puuduse ulatusest või tagajärgedest toodi välja vähem.

Küllaltki levinud oli ka pere või kaaslase raha või varaga hooletu ümberkäimine, mida toodi välja 16 korral. Selle alajaotuse hulka kuuluvad ühisvara raiskamine, partneri tagant varastamine või ühise vara mahamüümine. Eelmisest kategooriast erinevad need juhtumid peamiselt tekitatud kahju suuruse poolest: kui eelmises lõigus kirjeldatud olukordade tulemuseks oli enamasti pere toimetuleku märgatav halvenemine, siis antud kategoorias nii märkimisväärseid tagajärgi ei mainitud. Küll iseloomustas neid juhtumeid tihti abielupoolte varanduslik ebavõrdsus, näiteks esines mitmel korral raha või esemete vargust. Samuti esines meeste süüdistamist naise abiellu toodud vara või isiklike esemete varastamises ja mahamüümises, naise aga mehe ärist või korterist raha või esemete võtmises.²⁴³ Samuti süüdistati ainelises vägivallas enim naise, kelle ebaratsionaalset rahakasutust iseloomustati tihti „pillamise“, „kulutamise“ või „raiskamisena“, mille juures on kasutatud ka sellist hinnangulisi terminite nagu „otstarbetu“, kusjuures täpsustamata on jäetud see, mida täpsemalt on mõeldud. Meestega võrreldes olid naistele esitatud süüdistused abstraktsemad ja üldisemad, konkreetseid kulukohti või kulutamise tagajärgi on vähem välja toodud.

Osa lahutusi olid osaliselt ajendatud ühe partneri konkreetsetest ühise või teise poole vara vastu suunatud kahjustavatest tegudest, mis hõlmasid vara hävitamist või partneri varale ligipääsu piiramist, sealhulgas kodust välja viskamise teel. Selliseid juhtumeid oli uuritavate toimikute seas kokku 11, neist mehi oli süüdistatavate seas kuuel, naise viiel korral. Mehi süüdistati sealjuures enam esemete lõhkumises ja hävitamises, naise aga varandusele ligipääsu piiramises. Seda tüüpi süüdistused ei esinenud mitte ühelgi korral üksi, vaid alati osana laiemast probleemide rägastikust, mis kaasnesid teiste majanduslike probleemide, alkoholismi või füüsilise vägivallaga. Nõnda tuli esinenud vägivallaepisoodide kõrval kõige enam ette mööbli lõhkumist ja puruks peksmist, tülide käigus riiete rebimist, äraviskamist, kodust eemaldamist ja koju mitte lubamist, millega piirati partneri ligipääsu vajalikele esemetele. Seda tüüpi konfliktides esines suurel määral soolist jaotuvust: kuigi süüdistatavaid oli meeste ja naiste hulgas pea võrdselt, oli tegude iseloom erinev. Meeste puhul kerkis esile seos füüsilise vägivalla ja alkoholismiga ning üleastumised seisnesid

---

²⁴³ RA, ERA.2121.1.1013, l. 1: 01.06.1926.

suurema tõenäosusega vara hävitamises või rikkumises, naised kasutasid varale ligipääsu piiramist kui vaimse konflikti ja rahulolematuse väljendamise vahendit.

Majanduslikud probleemid moodustasid lahutuseni viivatest konfliktidest märgatava osa. Meestele, kelle sisuline ülesanne oli abielus naist ja lapsi materiaalselt ülal pidada ning pere rahalise olukorra eest vastutada, pandi enim süüks selle kohusega mitte toimetulekut ehk perele mõeldud raha ebaotstarbekat kulutamist või ebapiisavat teenistust tervikuna, mis jättis naise ja lapsed ebakindlasse seisundisse. Ka sooritasid mehed selliseid üleastumisi, kus kahjustada sai ühine vara või naise isiklikud esemed. Suuresti olid meeste põhjustatud majanduslikud probleemid seotud alkoholismi, kuritegeliku elu ja füüsilise vägivallega. Naiste süüks pandi enamasti perekonna raha raiskamist ja ebaotstarbekat pillamist, mille konkreetseid tagajärgi avaldati juhtumites vähe, samuti esines naiste hulgas konfliktide käigus abikaasa varale ligipääsu piiramist. Nõnda olid meeste tegevusest lähtunud majanduslikud probleemid konkreetsemad ja tihti ulatuslikema tagajärgedega, naistele omistatud üleastumised aga abstraktsemad ja tihti kinnitamata tagajärgedega, mis ei pruukinud pere majanduslikule seisukorrale niivõrd tõsiselt mõjuda. Selline dünaamika oli ootuspärane, arvestades, et abielunaise majanduslik iseseisvus oli valitseva õigusruumi tõttu niigi piiratud ning võim pere majandusolukorra üle lasus enamasti mehel. Mehel kui peamisel leivateenijal oli suurem võimalus oma võimu ja teenitud raha, aga ka naise perre toodud varandust selle eest vastutavana negatiivselt ära kasutada, naised olid aga piiratud mehe varanduslikku seisukorda sekkumisega, mille tõsidust hindas majanduslikul võimupositsioonil olev mees. Igal juhul peegeldus seadusest tulenev sooline ebavõrdsus ka probleemsetes paarisuhetes, kus erinevad konfliktid majanduslikke probleeme omakorda võimendasid.

2.5. Alkoholism

Teadmised alkoholi kahjulikest omadustest hakkasid üldisesse tervisekäsitluse jõudma 19. sajandi teisel poolel ning alkoholi hakati ühes suguhaiguste, mittetraditsioonilise seksuaalkäitumise, saastunud õhu ja toiduga mõtestama rahvuse kvaliteedi langetajana ja degeneratsiooni põhjustajana.²⁴⁴ Nõnda peeti liigset alkoholitarbimist probleemiks ka iseseisvusperioodil: 1920. aastatel moodustasid alkoholialased uurimused märkimisväärse osa Eesti meedikute teadustööst, mida soodustas karskusliikumise toetus.²⁴⁵ Kuigi karskusliikumine,

---

²⁴⁴ Kalling, „Eestlase kvaliteet sõjaeelses vabariigis“, lk 86

²⁴⁵ Kalling, „Karskusliikumine ja arstiteadus sõjaeelses Eestis“, lk 415.

mis ühiskondlikku alkoholiprobleemi teadvustas ning sellevastast võitlust juhtis, hakkas 1930. aastatel rahvusliku terviseküsimumise käsitlemisel oma senist tähtsust minetama,²⁴⁶ mõtestati liigset alkoholitarbimist üha negatiivsemalt ja see peegeldus samuti abielulahutustes. Abieluseaduses §27 sõnastati alkoholism ühe võimaliku lahutuspõhjuseana: selle kohaselt võis abikaasa nõuda lahutust liigjoomise, pillamise, kiimaluse, kõlvatu elu elamise korral või juhul kui abikaasa juures olid ilmsiks tulnud loomuvastased pahed. See andis signaali, et alkoholi liigtarbimine on moraalselt hukkamõistu vääriv pahe, mis tegi abielu keeruliseks nii praktilisel kui ka väärtuspõhisel tasandil.

Abikaasa alkoholiprobleemi toodi välja 43 ehk veidi enam kui iga kümne lahutusjuhtumi korral. Neist 41 juhul süüdistati alkoholi liigtarbimises meest ning vaid kahel korral naist (vt lisa 1, tabel 3), mistõttu võib alkoholi kuritarvitamist pidada valdavalt meeste probleemiks. Abikaasa alkoholilembuse kirjeldamiseks kasutati enamasti termineid nagu „joomine“, „liigjoomine“, „pummeldamine“, „andumine liigjoomisele“ või „kõige ära joomine“. Tihti lisandus alkoholitarbimisele ajaline hinnang: joodi kas „pidevalt“, „alati“ või „iga päev“. Ühes juhtumis viidati mehele, kes oli isiklikus äris müüdava kauba ning ka raha maha joonud.²⁴⁷

Kuigi alkoholi liigtarbimine oli abieluseaduses nimetatud eraldi probleemina, mis andis alust lahutamiseks, ei esinenud see lahutuspõhjuseana kordagi omaette, vaid oli üks mitmest probleemist, mida lahutades välja toodi. Enamasti käis alkoholism kaasas füüsilise vägivalla ja majandusprobleemidega, olles tihti nende põhjustaja: pere ülalpidamiseks mõeldud raha kulus hoopis alkoholile, süvenev joomisharjumus tegi raskemaks tööl käimise ning majanduslik kitsikus oli üks võimalikest tüliallikatest, mis võis päädida vägivallaepisoodidega. Mitmes juhtumis kirjeldati, kuidas kehalistele rünnakutele eelnes alkoholitarbimine ning need pandi toime purjuspäi; „joomahullustuses“ peksti puruks mööblit ja muid kättesattuvaid esemeid.²⁴⁸ Joobes mehe käitumist võidi kirjeldada „metsikuna“,²⁴⁹ samuti võis abikaasa alkoholiprobleem tähendada ebastabiilsust, näiteks kodust teadmata lahkumisena.²⁵⁰ Enim väljendus alkoholism aga majanduslikes hädades. Kui enamasti kaasnes sellega pere hooletusse jätmine, kohustuste mitte täitmine ja ülalpidamise mitte andmine, siis kehvemal juhul olid tagajärjed ulatuslikud: ühel juhul

---

²⁴⁶ Kalling, Eesti meditsiini 100 aastat, lk 62.

²⁴⁷ RA, ERA.2121.1.1156, l. 1: 14.02.1929.

²⁴⁸ RA, ERA.2121.1.1139, l. 28: 17.06.1935.

²⁴⁹ RA, ERA.2121.1.1047, l. 1: 04.07.1934.

²⁵⁰ RA, ERA.2121.1.1191, l. 4: 10.04.1935.

pidi alkoholiprobleemi tõttu tekkinud võlgade katteks maha müüma talukoha,²⁵¹ mitmel korral esines kodust esemete ja rõivaste varastamist ning viinaraha saamiseks maha müümist.

Naist süüdistati alkoholi liigtarbimises kahel korral. Mõlemal juhul oli süüdistus laialdane, hõlmates lisaks liigjoomisele ka abielurikkumist ja truudusetust. On tähelepanuväärne, et mõlemal juhul süüdistati naist alkoholi liigtarbimises oluliselt värvikamalt kui keskmiselt mehi. Üht naist süüdistati „pummeldamises terve päeva ja öhtu vältel“, millele lisandus võõra sõduriga ringi sõitmine.²⁵² Teist iseloomustas abikaasa kui „suurt viinavõtjat, kes oli end juba pulmaõhtul ja pärast seda meelemärkuse kaotamiseni purju joonud ja oksendanud.“ Samuti süüdistas abikaasa naist öösiti kodust ära teiste meestega simmanitel käimises.²⁵³ Selles juhtumis nähti probleemi juba naise ühekordses alkoholiga liialdamises, mis koos abielurikkumise kahtlusega võis anda piisava aluse lahutuse nõudmiseks, samas kui süüdistatud meeste puhul oli liigjoomine enamasti pikaajaline ja süstemaatiline. Sellest nähtub meestele ja naistele seatud ootuste erinevus: kuigi alkoholism oli ühiskonnas laiemalt teadvustatud probleemiks, mõisteti naise joomine hukka oluliselt kiiremini, samas kui naised ise püüdsid abikaasa alkoholismi kauem taluda ja sellega kohaneda, tehes lahutamisosuse ja pöördudes kohtusse alles kaasnevate probleemide ilmnemisel ja kestmisel.

2.6. Hülgamine

Hülgamine ehk kuritahtlik mahajätmine oli samuti üks levinud lahutuspõhjustest. Balti eraseadusest lähtuvalt oli abielupaaril kohustus elada koos, sealjuures oli mehel õigus valida elukoht ning naisel kohustus talle sinna järgneda, mida peeti vajalikuks abielu normaalse toimimise seisukohalt.²⁵⁴ See kehtis ka elukoha vahetuse puhul. Naisel oli igal juhul kohustus mehele uude elukohta järgneda, sõltumata sellest, kas uus elukoht naisele sobis või kas mees oli tal palunud kaasa tulla: elukohavahetust ei saanud naine vaidlustada.²⁵⁵ Nõnda väljendus kaaslaste vaheline ebavõrdsus ning mehe ülemvõim ka elukoha- ja kooseluküsimustes, mis võis soodustada konflikte ja muutis hülgamise kompleksseks lahutuspõhjuseks.

---

²⁵¹ RA, ERA.2121.1.1130, l. 1: 12.11.1932.

²⁵² RA, ERA.2121.1.1005, l. 1: 03.01.1929.

²⁵³ RA, ERA.2121.1.1250, l. 1: 01.11.1929.

²⁵⁴ Kiirend-Pruuli, „Abikaasade isiklike suhete õiguslik korraldus Eesti esimesel iseseisvusperioodil: tee kaheliikmelise parlamendi suunas“, lk 207.

²⁵⁵ Samas, lk 208.

Abieluseaduses reguleeris hülgamise alusel lahutamist §22. Hülgamist defineeriti seaduses kui „kuritahtlikult maha jätmist ehk teadmata kuhu ära minemist ja perekonna juurde mitte tagasi pöördumist ilma mõjuva põhjuseta“, mis juhul võis mahajäetu kõige varem ühe aasta möödudes lahutust nõuda. Sellele pidi mitte varem kui üheksa kuu möödudes eelnema kohtulik avalik nõue kadunud abikaasale kolme kuu jooksul koju tagasi pöörduda ning lahutust võis nõuda alles selle tähtaja möödumisel. Juhul kui äraolija kohtu kutsel pere juurde ilmus, kuid sealt uuesti teadmata asukohta lahkus ning rohkem kui kuu aega uuesti ära oli, võis lahutust nõuda ilma uue kutseavalduseta. Lisaks pikaajalisele teadmata asukohta lahkumisele loeti kuritahtliku mahajätmisega ühetaoliseks olukordi, kus naine keeldus ilma mõjuva põhjuseta mehele uude elukohta järgnemast; kui mees keeldus elukoha vahetamise puhul naist ilma mõjuva põhjuseta kaasa võtmast või kui üks abikaasa sundis teist lahus elama. Et sundimise olemust seadus ei täpsustanud, võis viimase all mõista erinevaid olukordi, muuhulgas vaimsetest ja füüsilistest konfliktidest tekkinud elamiskõlbmatut või ohtlikku kodust keskkonda, kodule ligipääsu piiramist ja muid konfliktseid situatsioone, mis kooselu võimatuks tegid. Lisaks liigitab käesolev töö hülgamise alla lühiajalisema ja korduva iseloomuga pere või partneri juurest lahkumise, mis ei andnud eraldiseisvana põhjust lahutamiseks, kuid esines üldiselt koos probleemsete peresuhetega.

Uuritud juhtumite hulgas esines hülgamist ühe lahutuspõhjusega 34 ehk igal kümnendal korral. Neist 22 korral süüdistati hülgamises meest, 12 juhul naist (vt lisa 1, tabel 3). Materjalis on eristatud hülgamist ja lahuselamist: kui lahuselamise otsus võis olla sündinud konsensuslikult või vähemalt partnerit teavitades ning oli olemuselt neutraalsem, oli hülgamine süüdistava alatooniga. Nagu eelnevalt selgitatud, võis eristada lühiajalist ja pikaagest hülgamist: vähem kirjeldati hülgamisena ajutist kodust äraolekut, mis oli enamasti seotud alkoholi, abielurikkumise või konfliktidega, enamasti peeti hülgamise all silmas püsivat ja teadmata asukohas äraolekut, mis vastas abieluseaduses toodud definitsioonile.

Mehed ja naised kasutasid hülgamise kirjeldamiseks võrdlemisi sarnaseid väljendeid ja mõisteid: „maha jätmine“, „kodust/minu juurest lahkumine“ või „eraldi elama asumine“. Tihti lisandus nimetatud tegevusele ka hinnang, näiteks „pahatahtlikult“ või „kuritahtlikult“. Võrreldes mitmete teiste levinud lahutuspõhjustega nagu alkoholism või vägivald, jäädi hülgamise kirjeldamisel napisõnalisemaks ja vähem emotsionaalseks. Seda võib põhjendada nii pikema ajaaknaga – kui lahutust tuldi soovima pikka aega pärast partneri lahkumist, võisid esmased emotsioonid olla juba kustunud –, aga samuti asjaoluga, et hülgamine ei olnud enamasti

eraldiseisev lahutuspõhjus ning süüdistuse kese võis olla mujal. Enamasti oli abikaasa maha jätmise ning kodust lahkumise seotud abielurikkumisega ning uue kaaslasega: suuremal osal juhtudest osati välja tuua, et abikaasa on kooselus uue partneriga, tihti lisati ka viimase nimi ja elukoht. Kahel juhul oli teada, et abikaasa on lahkunud välismaale: Prantsusmaale²⁵⁶ ja Lähti.²⁵⁷ Teisalt esines ka teadmata asukohas elavaid abikaasasid, kelle puhul ei andnud kohtulik otsing ja kuulutamine tulemust. Märkimisväärne oli, et mitte ühelgi juhul kohtulik tagasikutse ei õnnestunud ning abikaasade vaheline kooselu ei jätkanud, mis viitab, et otsus abikaasa püsivalt maha jätta oli suure tõenäosusega läbimõeldud ja lõplik.

Ajutised, kuid korduvad pere juurest äraolekud iseloomustasid pigem mehi ning käisid kaasas üldiste konfliktsete peresuhete ja probleemidega nagu alkoholism ja füüsiline vägivald. Mitmes juhtumis kirjeldati abikaasa episoodilist lahkumist teadmata asukohta, millele oli eelnenud tüli, füüsilise vägivalla episood või joomasööst. Paaril korral süüdistati sellises käitumises ka naist: näiteks toodi ühe 1937. aastal jõustunud lahutuse arutelu välja, kuidas naine on korrapäraselt mehe juurest lahkunud ja päevade kaupa mujal elanud, mistõttu pidi abikaasa teda uuesti koju tooma.²⁵⁸ Et juhtumis süüdistati naist ka majapidamise hooletusse jätmises ja viljatuses, on see näiteks kuidas suhted, kust üks osapool regulaarselt lahkuda soovis, olid mitmeti konfliktised ning kodust ei lahkutud ilma põhjuseta.

Nõnda oli hülgamine harva ainus põhjus, miks abielu lahutada sooviti, ning partneri maha jätmise viitas eelnevatele probleemsetele suhetele. Kui lühiajalisi ja korduvaid kodust lahkumisi, mida ei saanud seadusest tulenevalt hülgamisena otseselt mõista, võisid kannustada alkoholism, vägivald ning tülid, oli püsiv ja lõplik hülgamine seotud abielu faktilise lõpuga ning enamasti hülgaja suhtega uue kaaslasega. Sellest lähtuvalt ebaõnnestus enamasti abieluseadusest tulenev nõue lahkunud abikaasat kohtulikult tagasi kutsuda: seda võis küll teha, kuid abielu jätkumist ei pruukinud sellele järgneda. Et hülgamise ja lahutuse algatamise vahele võis jääda pikem ajaline paus, olid süüdistused keskmisest napolisõnalisemad ja vähem emotsionaalsemad. Hülgamist võib seega mõtestada ka kui tagajärge, mitte põhjust: kuigi tegu oli konkreetse ja lubatud lahutusajendiga, viitas see varasematele ebakõladele, mis kulmineerusid faktilises lahuselus.

---

²⁵⁶ RA, ERA.2121.1.1006, l. 1: 12.01.1931.

²⁵⁷ RA, ERA.2121.1.1260, l. 5: 13.06.1924.

²⁵⁸ RA, ERA.2121.1.1131, l. 1: 15.01.1937.

2.7. Tervislikud põhjused

Elmistest alapeatükkidest selgus, et abielu võis lahutada muuhulgas alkoholismi, ebasobiva seksuaalkäitumise või muude püsiva loomuga pahede tõttu. Neile lisandusid ka mõned kindlad terviseprobleemid, mille puhul leiti, et nende all kannatajad ei ole abielukõlblikud ega tohiks saada järeltulijaid: selliste haiguste hulka kuulusid näiteks erinevad psüühikahäired, epilepsia ning suguhaigused, mida peeti pärilikeks või nakkavateks ning seega ohuks rahva tervisele ja kvaliteedile. Suurima probleemina nähti erinevaid psüühikahäireid, mida kirjeldati stigmatiseerivalt kui vaimuhaiguseid, nõdramõistuslikkust ja idiotismi. Sellest lähtuvalt sooviti selliste probleemide all kannatajate arvu piirata.²⁵⁹ Abieluseaduski tunnistas §12 kohaselt tühiseks need abielud, kus üks või mõlemad abikaasad on kas parandamatult vaimuhaige, epileptik, pidalitõbine või „võimetu mõne muu kestva põhjuse tõttu oma teo iseloomust ja tähendusest aru saama“, mis võis samuti viidata erinevatele vaimsetele- või arenguhäiretele. Terviseprobleemide alusel lahutamist reguleeris seaduse §26, mis sätestas lahutusõiguse, juhul kui üks abikaasadest on jäänud abielu jooksul vaimuhaigeks, mis oli kestnud üle aasta ja tunnistatud parandamatuks või langetõve, nakkava suguhaiguse, pidalitõve või „mõne muu äärmiselt vastiku tõve“ põdemisel.

Teisest küljest valmistas riigile muret aeglane rahvastiku juurdekasv ning sisuliselt negatiivne iive.²⁶⁰ Perekonna lahutamatu osana nähti järeltulijaid. Seega võib öelda, et kui mingit tüüpi terviserikete all kannatajatel ei olnud laste saamine soovituslik, oli laste mittesaamine üldiselt samaväärselt suur probleem. Nõnda võis olulise tervisliku takistusena mõista viljatust ehk sugu- ja sigitusvõimetust. Selle alusel lahutamist reguleeris abieluseaduse §25, mis sätestas lahutusõiguse, juhul kui „abikaasa takistab vastu nõudja tahtmist sigitamist“ või „abikaasa on mitte rauganõtruse, vaid muude põhjuste tõttu suguvõimetu ja sigitusvõimetu“. Paragrahv andis mõista, et laste saamine on üks abielu kesksetest eesmärkidest ning ilma selleta kaotab abielu oma mõtte, kuid jättis sõnastuse kaudu ruumi ka eranditeks, näiteks ühe või mõlema partneri east tulenevast iseärasuseks või konsensuslikuks pereplaneerimiseks. Kuigi tahtlik lastetus või ühepoolne pereplaneerimine ei kuulunud otseselt terviserikete alla, vaatleb käesolev peatükk neid juhtumeid siinses alajaotuses, sest seadusandlus neid nii ka mõtestas.

---

²⁵⁹ Kalling, „Eestlase kvaliteet sõjaeelses vabariigis“, lk 92-94

²⁶⁰ Gortfelder, Puur, „Demograafiline nüüdisajastumine Eestis: 1850–1899 sündinud naiste emaduslugude analüüs“, lk 21.

Kokku toodi terviseprobleeme kui põhjust lahutamiseks välja 11 uuritud toimikus (vt lisa 1, tabel 3), mida oli teiste lahutuspõhjuste kõrval kõige vähem, esinedes kokku 3% juhtumites. Terviseprobleeme esines abikaasa selgituste või tunnistuste kohaselt seitsmel naisel ja kolmel mehel, lisaks ühes juhtumis mõlemal poolel, tehes sellest abielurikkumise kõrval teise kategooria, milles naisi meestest enam süüdistati. Juhtumites toodi välja järgmised terviseprobleemid: suguhaigused, viljatus, vaimuhaigused, närvilisus, epilepsia, halvatus ja seksuaalsed häired. Enamik neist esines materjalis ühel või kahel korral, erandiks olid suguhaigused ja viljatus, milles üht osapoolt süüdistati vastavalt kolmel ja neljal korral. Enamasti toodi ühes juhtumis välja peamine terviserike, mille alusel lahutust nõuti, kuid paaril korral esines ka mitme terviseprobleemi kokku langemist: ühel juhul esines füüsiliselt vägivaldsel ja kriminaalse taustaga mehel epilepsia ning vaimuhaiguse tunnused,²⁶¹ teisel juhul heideti naisele süüdistuses ette närvihaigust²⁶² ja suguvõimetust.²⁶³ Ülejäänud kaheksas juhtumis esines korraga üks tervislik põhjus, millele võisid lisanduda etteheited teistes üleastumistes, näiteks abielurikkumises, vägivallas või perekonna hooletusse jätmises. Ühel juhul jäi terviseprobleemi tõttu algatatud lahutuspalve rahuldamata, sest nimetatud terviserike – halvatus – ei kuulunud selliste haiguste hulka, mis lahutust õigustanuks.²⁶⁴ Materjali löikes tervikuna toodi terviseprobleeme ainsa lahutussoovi põhjendusena välja kõige rohkem. See viitab, et terviserike oli olemuselt raske asjaolu, mille ilmnemisel tehti konkreetne otsus abielu lahutada, ootamata olukorra paranemist.

Terviseküsimus oli olemuselt soolistatud. Eriti väljendus see seksuaal- ja reproduktiivtervises: rahvaarvu vähenemise valguses sai veelgi olulisemaks naise defineerimine reproduktiivsuse ja emaduse kaudu, mistõttu lasus suurem vastutus terviseküsimuses just naistel. Arsti ja eugeeniku Juhan Vilmsi sõnul olid just naised „rahva looduslikud pää ülevalkandjad“²⁶⁵ ning kuigi nii mõnedki tema ideed sealhulgas polügaamia legaliseerimise osas said naeruvääristatud,²⁶⁶ oli järeltulijatesse puutuv siiski suuresti naiste pärusmaa. Selle alla kuulus ka järeltulijate mitte saamine: materjalides esinenud neljas juhtumis, kus lahutuspõhjusena toodi välja viljatust, süüdistati selles naist. Naiste viljatusele omistati 19. ja 20. sajandi vahetusel suuremat

---

²⁶¹ RA, ERA.2121.1.1152, l. 1: 01.10.1938.

²⁶² RA, ERA.2121.1.1050, l. 101: 31.05.1924.

²⁶³ RA, ERA.2121.1.1050, l. 87: 19.02.1924.

²⁶⁴ RA, ERA.2121.1.1027, l. 11: 19.12.1936.

²⁶⁵ Kalling, „Kultuurrahvaste mentaliteet peab saama enam kollektivistlikumaks“ (Dr Juhan Vilmsi sõnad ja teod)“, lk 103.

²⁶⁶ Kalling, „Kultuurrahvaste mentaliteet peab saama enam kollektivistlikumaks“ (Dr Juhan Vilmsi sõnad ja teod)“, lk 104.

hulka põhjuseid kui meeste omale: reproduktiivhäired võisid olla seotud nii abordijärgsete komplikatsioonide,²⁶⁷ intensiivse ajutöö²⁶⁸ ja psühholoogiliste probleemidega.²⁶⁹ Meestega seotud viljatust põhjustava probleemina nähti peamiselt suguhaiguseid, mis abikaasale edasi kantuna võisid põhjustada nurisünnitusi ja steriilsust.²⁷⁰ Ühes uuritud juhtumis sarnane narratiiv esitati: lahutusnõude algatanud mees süüdistas naist närvilisuses ja viljatuses, naine seevastu meest võõraste naistega suguelu elamises ja tripperiga nakatamises ning mis olevat põhjustanud närvilisuse ja munasarjahaiguse.²⁷¹ Mõlema abielupoole arstliku ülevaatusel tulemusel selgus, et välise vaatluse ja uriiniproovi tulemusena ei ole põhjust kahtlustada meest suguvõimetuses,²⁷² naisel tuvastati aga põletiku tagajärjel toimunud munajuha paksenemine, mille põhjal diagnoositi võimalik elukestev viljatus.²⁷³ Sellest lähtuvalt mõisteti naine lahutuses süüdlaseks, sealjuures jäeti kõrvale võimaliku abielurikkumise kui tervisehäire põhjuse uurimine.²⁷⁴ Ühel juhul süüdistati naist viljatuses põhjendusega, et kolme abieluaasta jooksul on puudunud naisel menstruatsioon,²⁷⁵ kahes teises juhtumises toodi sigitusvõimetus välja üldsõnaliselt, millele lisandusid ühel juhul süüdistused vaimses vägivallas ja ähvardamises,²⁷⁶ teisel korral hülgamises ja pere hooletusse jätmises.²⁷⁷ Et mõlemad abielud olid kestnud kaua – vastavalt 24 ja 13 aastat –, viitab see sellele, et laste puudumine ei pruukinud alati abielus probleemiks olla, kuid sellest võis saada teiste konfliktide ja lahutussoovi tekkimisel põhjus, mida kohtus välja tuua.

Psüühikahäireid esines juhtumite hulgas kahel korral; mõlemal juhul süüdistati selles meest. Ühel juhul oli abikaasa saanud vaimuhaiguse diagnoosi neli aastat enne lahutusnõude sisseandmist,²⁷⁸ mis oli piisav põhjus lahutuse jõustumiseks, teisel juhul ilmnisid abikaasal vaimuhaiguse tunnused lisaks epilepsiale, kriminaalsele ja vägivaldsele käitumisele.²⁷⁹ Konkreetsete psüühikahäirete olemust või sümptomeid juhtumites ei kirjeldatud; teisel juhul võisid

---

²⁶⁷ Davis, Loughran, lk 204.

²⁶⁸ Kalling, Meditsiini ajalugu, lk 241.

²⁶⁹ **Randi Hutter Epstein**, „Emotions, Fertility, and the 1940s Woman”, *Journal of Public Health Policy*, 2, (2003), lk 195-211 (199).

²⁷⁰ Davis, Loughran, lk 204.

²⁷¹ RA, ERA.2121.1.1050, l. 101: 31.05.1924.

²⁷² RA, ERA.2121.1.1050, l. 84: 21.05.1924.

²⁷³ RA, ERA.2121.1.1050, l. 87: 19.05.1924.

²⁷⁴ RA, ERA.2121.1.1050, l. 102: 31.05.1924.

²⁷⁵ RA, ERA.2121.1.1244, l. 1: 22.03.1929.

²⁷⁶ RA, ERA.2121.1.1144, l. 1: 02.11.1938.

²⁷⁷ RA, ERA.2121.1.1131, l. 1: 15.01.1937.

²⁷⁸ RA, ERA.2121.1.1175, l. 1: 05.04.1929.

²⁷⁹ RA, ERA.2121.1.1152, l. 1: 01.10.1938.

vaimne häire ja üldine antisotsiaalne käitumine omavahel seostuda. Kui reproduktiivhäireid seostati enam naistega, siis psühhiaatrilistele häiretele võisid tollases käsitluses vastuvõtlikumad olla just mehed. Vaimseid häireid peeti muuhulgas alkoholist põhjustatuks ning alkoholism oli pigem meestele omistatud pahe, samuti võisid nii alkoholi liigtarbimine kui ka erinevad vaimsed häired põhjustada sarnaseid probleeme käitumises, seaduskuulekuses ning majanduslikus võimekuses. Kõigi nimetatud seoste ja järelduste tegemiseks jääb käesoleva töö materjal liialt tagasihoidlikuks.

Langetõbe ehk epilepsiat kui lahutus põhjust toodi juhtumites samuti välja kahel korral. Nagu eelnevalt mainitud, esines ühel juhul langetõbi koos täpsustamata vaimuhaiguse tunnuste ja üldise antisotsiaalse käitumisega. Teisel juhul nõudis mees lahutust naise langetõve tõttu,²⁸⁰ mis jäi aga rahuldamata: et tunnistajad ei suutnud epilepsiat tõendada ning naine ei olnud haiglasse paigutamise ja meditsiiniliste uuringutega nõus, jäi abielu lahutamata. Juhtumist ei selgunud, milliseid sümptomeid epilepsia all silmas peeti ning milline oli võimalus, et seaduses lahutust lubav diagnoos määrati partnerile omavoliliselt. Teemaatiliste üldistuste jaoks pole olemasolev allikmaterjal piisav.

Võib öelda, et kuigi meditsiinilisi põhjuseid toodi lahutussoovides materjali üldhulka arvestades välja pigem vähe, on tegu igati kõnekate näidetega terviseküsimumest kui ühest võimalikust lahutus põhjustest. Materjalis esines lahutussoovi põhjendustena abieluseaduses sõnastatud viljatust, suguhaiguseid, langetõbe ja psühhiaatrilisi häireid ning kuigi lahutustoimikud ei pruukinud anda täit ülevaadet haiguste diagnoosimisest ja sümptomitest, näitas see siiski inimeste teadlikkust neist probleemidest kui võimalikest lahutuse ajenditest. Samuti ilmnes materjalis terviseprobleemide soopõhisus: näiteks süüdistati reproduktiivtervise häiretes vaid naisi, mis oli kooskõlas ka tollase pronatalistliku lähenemisega naise ühiskondlikule rollile. Tervikuna oli terviseküsimumus kui lahutus põhjus seotud arusaamadega rahvatervisest ja degeneratiivsusest, mis pidi raskendama teatud tüüpi probleemidega inimeste soojätkamist ja seega tõstma eestlaste kui terviku rahvuslikku kvaliteeti.

---

²⁸⁰ RA, ERA.2121.1.1222, l. 1: 26.01.1937.

2.8. Kokkuleppimatus, vabatahtlikkus ja muudel põhjustel lahuselamine

Suurima osa lahutus põhjustest – 51% – moodustasid kokkuleppimatus, kaaslaste vaba ja ühine tahe või abikaasade sõltumatutel põhjustel kauem kui kolm aastat kestnud lahuselu (vt lisa 1, tabel 3). Neil kolmel põhjusel jõustunud lahutuste puhul süüdlast ei määratud ning seetõttu käsitleb magistr töö neid koos ühes alapeatükis.

Nagu on selgitatud töö esimeses peatükis, oli Eesti üks esimesi riike, mis legaliseeris võimaluse abielu vabatahtlikult või ilma süüdlast määramata lahutada. Abieluseaduses reguleeris seda tüüpi lahutusi kolm paragrahvi. §23 sätestas lahutusõiguse kokkuleppimatusel, millele pidi eelnema vähemalt kaheaastane lahuselu. §24 alusel võis lahutust nõuda ka sel juhul, kui abikaasad olid teineteisest sõltumatutel põhjustel pidanud vähemalt kolm aastat lahus elama. Ühisel ja vankumatul soovil abielu lahutamist reguleeris abieluseaduse §30.

Abielulahutuse lihtsustumine andis alust ühiskondlikuks diskussiooniks. Kui §24 oli praktiliselt arusaadav ja vajalik – oli ju abielu peamine eesmärk kindlustada järeltulijate sünd ning üleskasvamine ning sunnitud lahuselu ei pakkunud selleks reaalselt võimalust – tekitasid §23 ja §30 ühiskonnas nii poolehoidu kui ka kahtlusi. Enim tekitas avalikku arutelu ning kriitikat §23, sest kokkuleppimatus mõiste oli väga erinevalt tõlgendatav. Peamiselt heideti paragrahvile ette selle sisutust: et lahutust nii süü kui ka vabatahtlikkuse alusel võimaldasid teised paragrahvid ning ühisel kokkuleppel oli võimalik saada lahutust kiiresti, tundus kaheaastase lahuselu ja kokkuleppimatus nõue tarbetu.²⁸¹ Et paragrahv ei nõudnud ka tõendamist, milles nõusoleku puudumine või erimeelsused seisnesid, leiti, et ilma väliste mõjuriteta pikemalt lahus elamine tähendabki vastastikuse soovi ja nõusoleku puudumist ning siis oleks saanud lahutada ka teiste paragrahvide alusel.²⁸² Aleksander Hellati sõnul olevat abieluseadus tervikuna, kuid eriti §23 olnud mõjutatud „naistegelaste survest“, kelle arvates kaitses lihtsam lahutamiskord naiste õigusi ning et kaheaastase lahuselu järel võib lahutust nõuda „seaduse ohte arvesse võtmata“. Tollaste riigikogu liikmete Alma Ostra ja Emma Assoni esitatud eelnõu pidas tõepoolest oluliseks, et partnerite sobimatus tõttu oleks ajutine seaduslik lahuselu lubatud ning annaks ühe või kahe aasta möödudes alust lahutuseks. Vajadust seadusliku lahuselu institutsiooni järele põhjendasid saadikud sellega,

---

²⁸¹ Erdmann, „Abielu-seaduse § 23“, lk 134.

²⁸² Hellat, „Abielu lahutus kokkuleppimatus tõttu“, lk 80-81.

et ajutine lahusele vähendab kergekäeliselt abielude lahutamist ning „tasandab värskete abielude ebatasasusi, mis ajaga lihvitud saaks.“²⁸³

Materjalist ilmnes, et kokkuleppimatus oli tõepoolest enim nimetatud lahutuspõhjus, mida toodi lahutuse ühe või ainsa ajendina välja 104 korral. Terminit kasutati väga erinevat tüüpi abielusuhete kirjeldamisel: ligi pooltel kordadel oli kokkuleppimatus ainus lahutusavalduses sõnastatud põhjus, millele võis lisanduda „läbisaamatus“, „erinevad vaated“, „kokkusobimatus“, „väljakannatamatu kooselu“, „iseloomude sobimatus“ ja „raske kooselu“. Kui täidetud oli kaheaastase lahusele klausel, rahuldati sellised avaldused enamasti kiiresti ning ilma põhjalikemate järelepärimisteta, mistõttu ei ole võimalik teada saada, mida konkreetse abielupaari hinnangul näiteks väljakannatamatu või raske kooselu all silmas peeti. Nõnda võib nõustuda eelpool kirjeldatud kriitikaga §23 suhtes: kokkuleppimatusele puudus seaduses sisuline definitsioon; seda võis, aga ei pidanud täpsustama ning seega saigi määravaks pigem vähemalt kaks aastat kestnud lahuselek, mis oleks võinud sellisel juhul olla seaduses väljendatud abielu lahutamise keske põhjusena. Terminil laiast haardest räägib ka asjaolu, et paljudel juhtudel oli kokkuleppimatus üks mitmetest põhjustest, mida lahutussoovis välja toodi. Kuigi kokkuleppimatusest tingitud pikaajaline lahusele oli enamasti esimene, mida avalduses nimetati, võis sellele järgneda pikem kirjeldus abielusisesest vägivallast, alkoholismist, pere hooletusse jätmisest või muudest probleemidest, mis andsid aluse kokkuleppimatuseks ja lahku kolimiseks.

Põhjuseid, miks kokkuleppimatuse kõrval teisi asjaolusid välja toodi, võis olla mitmeid. Esialgsed konfliktiallikad ja seega lahutuspõhjused, nagu näiteks abielurikkumine või füüsiline vägivald, võisid lahutusavalduse esitamise hetkeks olla juba aegunud ning abi saadi üldsõnalisest kokkuleppimatuse paragrahvist. Vähemalt kaheaastase lahusele nõue tähendas, et sel viisil lahutatud abielud olid faktiliselt lõppenud juba varem, mistõttu võib mitmete juhtumite kontekstis pidada seda sisuliselt formaalsuseks. Välistatud ei ole, et inimestes endiski tekitab üldsõnaline paragrahv segadust ning tunnetati vajadust sellele lisapõhjendustega suuremat kaalu või sisu anda. Alahinnata ei saa ka inimeste võimalikku soovi oma läbielamistest rääkida, mis võis toetada vaimset toimetulekut.²⁸⁴ Seega võib kokkuleppimatust mõtestada terminina, millele anti erinevaid tähendusi ja mille juures mõisteti, et tegu on universaalse lahutust lihtsustava selgitusega.

---

²⁸³ Erdmann, „Abielu-seaduse § 23“, lk 135.

²⁸⁴ **Bessel Van der Kolk**, *Keha peab arvet: aju, vaim ja keha traumast paranemisel* (Tallinn: Tänapäev, 2020), lk 206-208.

Lahutusõiguse laienemine tipnes abieluseaduse §30-ga, mis lubas abielu lahutada abikaasade ühisel soovil. Valdavalt suhtuti sellesse positiivselt: 1929. aastal Naiste Hääles avaldatud Havelock Ellise²⁸⁵ tõlkeartikkel tõdes, et abielu peab olema osapooltele meeldiv ning ühiskonnas, kus abielulahutus on kerge, „ei ole abielud mitte näilised, vaid tõelised“, mis seostas lahutusõigust abielusuhete kvaliteedi tõusuga. Küll hoiatas artikkel abielu valedest arusaamadest sõlmimise eest ning heitis ette vaid sugulise armastuse pidamist abielu aluseks, mis otsa lõppedes kiiresti lahutuseni võis viia.²⁸⁶ Mõtlematu abiellumise eest hoiatas ajakirjandus ka kohalikele näidetele tuginedes. 1930. aasta 6. oktoobri Postimees kajastas artiklis „Abielu ei kestnud poolt aastatki“ abielulahutusi ühel päeval Tallinna-Haapsalu rahukogus, kus „domineerisid õige kaalukalt purunooded paarid“. Artikli alapealkiri „Petlik Amor purustab noori abielusid“ viitas samuti esmastele kirglikele tunnetele kui valele põhjusele abiellumiseks, sest nende olemasolu ei garanteerinud abielu püsijäämist. Kuigi intervjuueeritavate hulgas oli ka kümnekond või enam aastat varem abiellunud paare, pööras artikkel seega rohkem tähelepanu neile, kes polnud abielus olnud aastatki. Noored lahutajad kirjeldasid abielusid „suure veana“, „tülirikastena“ ja „katastroofilistena“, välja toodi iseloomude sobimatust, tülisid, probleemide tõttu kodust põgenemist ja lühikese aja jooksul võõraks jäämist.²⁸⁷ Kuigi arvesse peab võtma võimalikku ajakirjanduslikku utreerimist, väljendus küsitletud inimeste seas soov lahutada siiski selgelt ja üksmeelselt, tahtmata endist partnerit lahutuses süüdistada ning soovis jaotada kohtukulud võrdselt.

Sarnane käitumismuster oli märgatav ka käesoleva töö materjalides, kus ühisel soovil lahutati abielusid 28 korral. Lahutusavaldustes oli enamasti sõnastatud „ühine“, „vankumatu“, „üksmeelne“, „vaba“, „omavaheline“ või „kindel“ soov abielu lahutada. Seda tüüpi lahutussoovidele põhjalikumaid selgitusi sisuliselt ei järgnenud; vaid paaril korral peeti vajalikuks välja tuua, et laste osas ja majandusküsimustes on omavaheline kokkulepe saavutatud. Viimast põhimõtet peeti oluliseks ka õigusteadlaste hulgas: 1922. aastal abieluseaduse eelnõud kommenteerinud Jaan Lõo leidis, et kuigi vabatahtliku lahutamise määruse lisamine Eesti seadusesse on tervitatav ning ajaloost lähtuvalt õige otsus, tuleks seda „praktilise elu nõuetele vastavalt piirata tingimusega, et abikaasad ühes abielu lahutamise palvega ka notari juures tõeks

---

²⁸⁵ Havelock Ellis (1859-1939) oli inglise arst ja eugenik, kelle uurimisteema oli inimese seksuaalsus ja kes paistis silma progressiivsete seisukohtadega muuhulgas homo- ja transseksuaalsuse küsimustes.

²⁸⁶ „Tänapäeva ja tuleviku abielust“, *Naiste hääl*, 1929/2, lk 34.

²⁸⁷ „Abielu ei kestnud poolt aastatki.“, *Postimees*, 5. oktoober 1930, lk 5.

tunnistatud ühise vara jaotuse ja abielust võrsunud laste tuleviku kindlustamise kava kinnitamiseks ette paneksid.“²⁸⁸ Kuigi abieluseaduse lõppversioon siiski seda nõuet ei sisaldanud, lahenesid järeltulijaid ja vara puudutavad küsimused uuritavas materjalis vaidlusteta ja üsna ühetaoliselt: laste olemasolul jäid nad enamasti ema hoolde ja kohtukulud tasuti võrdselt. Detailselt kirjeldati sõlmitud majanduskokkuleppeid vaid ühes lahutusjuhtumis: ühes 1926. aastal konsensuslikult esitatud lahutussoovis andis mees lubaduse maksta lastele ülalpidamisraha, lisaks laste kooli ja rõivaste eest ning pärast poja tööealiseks saamist jätkata endisele abikaasale igas kuus 3000 marga suuruse, lastele aga „hea tahtmise, võimaluse ja tarviduse“ piirides ülalpidamise maksmist.²⁸⁹

Üksmeel nii lahutussoovis kui ka praktilistes küsimustes ei tähendanud, et abielus poleks olnud konflikte, kuid suure tõenäosusega tähendas see mõlemapoolset rahulolematust ja mõistmist, et abielu ei saa jätkuda. Kui süüpõhiste lahutuste puhul toodi välja teise abikaasa vigu, negatiivseid külgi ja tema tegevusest põhjustatud kannatusi, lähtusid vabatahtlikud lahutused pigem iseloomude sobimatusest ja abielusisese üksmeele puudumisest. Kuigi partnerite reaktsioonid üksmeele puudumisele, nagu nähtus ka 1930. aasta Postimehe artiklist, võisid olla erinevad ja hõlmata süüpõhiseid elemente (näiteks abikaasa hülgamist), eeldas kokkuleppeline lahutus probleemide algpõhjuste ühist mõtestamist ning teineteise süüdistamisest loobumist.

Ülejäänud juhtudel oli lahutuspõhjusena välja toodud lahuselu. Et ka kokkuleppimatuse alusel lahutajad tõid tihti välja, et kooselu on katkenud, arvestatakse siinkohal vaid neid lahutusi, kus avalduse esitamisel oli põhirõhk pikaaegsel lahuselul. Need lahutussoovid jäid enamasti napolisõnaliseks, mainides lahuselamist või partneri lahkumist. Täpsustused seisnesid suurema osa juhtumite puhul kas lahuselu kestvuse või arvatava lahuselu põhjuse väljatoomises, kuid ei sisaldanud näiteks kokkuleppimatuse alusel lahutust soovinutega võrreldes lisanduvaid süüdistusi. Ühe põhjendusena saab tuua asjaolu, et hulk lahuselu alusel lahutatud abielusid olid praktikas katkenud palju varem: materjali hulgas leidsid nii 40,²⁹⁰ 30²⁹¹ kui ka 22²⁹² aastat varem lõppenud kooselud. Võib eeldada, et nii pikaaegse lahuselu tulemusena oli huvi abielu ja võõraks jäänud abikaasa vastu kadunud.

---

²⁸⁸ Lõo, „Perekonnaseisu ja abielu seaduse eelnõud“, lk 46.

²⁸⁹ RA, ERA.2121.1.1032, l. 1: 25.03.1926.

²⁹⁰ RA, ERA.2121.1.990, l. 1: 06.10.1931.

²⁹¹ RA, ERA.2121.1.979, l. 1: 09.03.1940.

²⁹² RA, ERA.2121.1.975, l. 1: 03.06.1940.

Samuti ilmneseid just pikaagekse lahuselu klausli põhjal lahutatud abieludes Esimese maailmasõja ja Vabadussõja mõjud ning mitmel korral selgitati lahutussoovi sõjast tingitud põhjustega. Nõnda puudusid ühel mehel teated naisest alates 1920. aastast ning tema arvates oli naine teadmata kadunuks jäänud sõjasündmuste tõttu.²⁹³ Üks 1903. aastal sõlmitud abielu sai mehe hinnangul lõpu „sõdade ja revolutsiooni aastate“ tõttu, mille tulemusena elas naine teadmata asukohas Nõukogude Liidus.²⁹⁴ Nõukogude Liitu kui tõenäolist sihtriiki toodi välja veelgi: nõnda olevat üks 1918. aastal abiellunud mees põgenenud kohe pärast sakslaste jõudmist Venemaale, alates millest abikaasal temast teated puudusid.²⁹⁵ Kahel korral sooviti lahutada vastavalt 1917.²⁹⁶ ja 1918. aastal²⁹⁷ sõlmitud abielud, kus abiellutud oldi ajutiselt siinviibivate sõduritega ning mis olid faktiliselt lõppenud pärast paarinädalast koosolemist. Nõnda illustreerisid ka siinsed näited üldist tendentsi, mille järgi olid sõjaperioodil sõlmitud abielud tihti ebastabiilsemad ning rajatud tingimustes, mis ei pruukinud suhte pikaageksusele kasuks tulla.²⁹⁸

Nõnda moodustasid ühisel kokkuleppel või süüdistuseta lahutused veidi üle poole materjali koguhulgast. Kaaslaste ühisel tahtel algatatud lahutused viitasid, et inimesed olid uue abieluseaduse võimalustest teadlikud ning julgesid abielu lahutada veel enne probleemide kulmineerumist. Kokkuleppimatuse klausli alusel lahutajate küllaltki suur hulk osundas, et paljud abielud olid enne lahutust faktiliselt juba lõppenud, mis väljendus partnerite lahuselus pikema aja vältel. Lihtsalt pikaagesemate lahuselude põhjal lahutatud abielude lugudest ilmneseid aga laiemad Esimese maailmasõja ja Vabadussõja mõjud.

Tervikuna on märkimisväärne, et enam kui poolte lahutuste puhul ei toimunud aga abikaasa otsest süüdistamist ning nenditi kas ühise soovi, üldsõnalise kokkuleppimatuse või lihtsalt juhuse või elukäigu mõju lahutusotsusele. Sellest lähtuvalt võib 1922. aastal vastu võetud abieluseadust pidada õnnestunuks: vajadus vabal tahtel ja süüdlast määramata abielu lahutada oli ühiskonnas olemas ning selle seaduslik võimaldamine oluline perekonnaõiguslik areng.

---

²⁹³ RA, ERA.2121.1.1001, l. 1: 28.10.1924.

²⁹⁴ RA, ERA.2121.1.1104: l. 1: 15.11.1934.

²⁹⁵ RA, ERA.2121.1.1101, l. 1: 17.05.1924.

²⁹⁶ RA, ERA.2121.1.1049, l. 1: 08.03.1926.

²⁹⁷ RA, ERA.2121.1.1113, l. 1: 02.07.1928.

²⁹⁸ Tammik, lk 39.

Kokkuvõte

Euroopa ja Eesti perekonnaõigus ning abiellumis- ja lahutuskäitumine muutus 20. sajandi käigus märkimisväärselt. Üks olulisimaid muutuseid oli lahutusõiguse laienemine, mis pani mitmetes riikides juba 20. sajandi esimesel veerandil aluse lahutuste arvu tõusule ning seega tänapäevase lahutuskäitumise väljakujunemisele. Kuigi lahutust võimaldavaid seaduseid oli eri Euroopa riikides vastu võetud juba 19. sajandil, piirasid need lahutamist rangete süüühiste nõudmistega, nagu näiteks abielurikkumine. Esimese maailmasõja järel võeti aga mitmetes riikides vastu uuenduslikud abieluseadused, mis võimaldasid lahutada ka kaaslaste vabal tahtel ning ilma süüdlast määramata. Üks sellistest riikidest oli ka Eesti, mille lahutusõigus oli pärast 1922. aastat üks liberaalsemaid kogu Euroopas.

Käesoleva magistr töö eesmärk oli anda ülevaade Euroopas ja Eestis toimunud abielualastest ühiskondlikest ja õiguslikest muudatustest kahe maailmasõja vahelisel perioodil ning analüüsida nendest lähtuvalt abielulahutuste põhjuseid Eestis ajavahemikul 1923-1940. Töö esimene peatükk käsitles seadusandlike arenguid ning muutusi lahutusstatistikas Eestis ja valitud Euroopa riikides, andes ülevaate lahutusõiguse uuenemisest ning selle rakendumisest praktikas. Töö teine peatükk uuris Viljandi-Pärnu Rahukogu 340 lahutustoimiku põhjal, milliseid põhjendusi toodi lahutussoovides välja, kuidas erinesid need soopõhiselt ning milliseid abieluprobleeme ja üldiseid ühiskondlike tendentse need soovid väljendasid.

1920. aastatel võeti lahutusõigust laiendavad ning vabatahtlikkuse klauslit sisaldavad abieluseadused vastu lisaks Eestile Skandinaavia maades: Rootsis, Taanis, Norras ja Islandil. Lahutusõigus täienes ka Soomes, ent seal muutus osapoolte kokkuleppel lahutamine senisest keerulisemaks. Eriti Rootsi seadust toodi tagantjärele eeskujuks ka Eesti abieluseaduse väljatöötamisele. Kriitikat eelkõige naisliikumise seas leidis tõsiasi, et kuigi lahutusõigus oli laienenud, kehtis tsiviilseadustikuna ja abielusiseste suhete reguleerimisel jätkuvalt 19. sajandist pärit Balti Eraseadus, mis asetas naise juriidiliselt nõrgemasse positsiooni ning oli põhimõtteliselt vastuolus põhiseadusega: kui muudes valdkondades oli sooline diskrimineerimine keelatud, oli abielunaine laialdase mehe eestkoste all näiteks majandus- ja varaküsimustes. Kuigi töö uue tsiviilseadustiku väljatöötamiseks algas üsna pea pärast iseseisvumist, piirdusid õiguslikud arengud 1922. aasta abieluseaduse ja 1926. aasta perekonnaseisu seadusega ning tervikliku tsiviilseadustiku vastuvõtmiseni enne Nõukogude okupatsiooni algust ei jõutudki. Nõnda saab öelda, et kui

mitmetes riikides käis lahutusõiguse laienemisega kaasas naiste õigusliku positsiooni paranemine abielus olles, ei kehtinud see Eesti kohta.

Uuritavat perioodi iseloomustas abielulahutuste arvu suurenemine pea kõikides Euroopa riikides, kus seadus lahutust võimaldas. Eristada oli võimalik järsemat lahutuste kasvu, nagu näiteks Suurbritannias ning sõjategevusest otseselt puudutatud riikides, ning aeglasemat tõusu, nagu näiteks Rootsis. Eestis tõusis 1920.-1930. aastatel lahutuste arv ühe elaniku kohta Euroopa keskmisest kiiremini, jõudes 1930. aastateks umbes 1000 lahutuseni aastas. Siiski jäi lahutamine uuritaval perioodil pigem harvaesinevaks nähtuseks, mis puudutas proportsionaalselt väikest osa ühiskonnast.

Eesti kontekstis oli olulisim abielu- ja lahutuskäitumist puudutav õiguslane areng abieluseaduse vastu võtmine 1922. aastal. Seaduses olid lahutuspõhjustena esitatud abielurikkumine, kuritahtlik hülgamine, kokkuleppimatus tõttu vähemalt kaheaastane lahuselamine, abikaasade sõltumatu vähemalt kolmeaastane lahuselamine, sigimisvõimetus- või takistus; langetõve, nakkava suguhaiguse, pidalitõve või „mõne muu äärmiselt vastiku tõve“ põdemine; liigjoomine, pillamine, kiimalus, kõlvatu elu või loomuvastased pahed; kavatsus elu võtta või tervist rikkuda, julm ümberkäimine, pere ülalpidamiskohustuse mittetäitmine, au teotamine või vabaduse võtmine; abikaasa kohtulik määramine kinnipidamisele vangi või parandusmajja või kinnipidamine türmis varguse, kelmuse, omastamise või raiskamise eest; abikaasade ühine ja vankumatu soov. Neist põhjustest kõige uuenduslikumad olid kokkuleppimatus ning abikaasade ühine ja vankumatu soov, mille abil sai abielu lõpetada üht osapoolt süüdi mõistmata ning mis tegid võimalikuks vabatahtliku lahutuse. Eelpool loetletud lahutuspõhjused koondusid magistritöös seitsmeks temaatiliseks kategooriaks: abielurikkumine; vaimne vägivald ja verbaalsed konfliktid; füüsiline ja seksuaalne vägivald; majanduslikud põhjused; alkoholism; hülgamine; vabatahtlikkus, kokkuleppimatus ning lahuselu. Kategooriate raames uuriti töös sõnavara, millega lahutussoovi ja seda põhjustanud abieluprobleeme põhjendati, erinevate probleemide koos esinemist ning lahutuspõhjuste soolist jaotumist. Et lahutusküsimuses tervikuna oli oluline erinevus süüpähistel ja vabatahtlikel lahutustel, keskendus töö teine peatükk põhjalikumalt süüpähistele juhtumitele.

Kõige rohkem toodi lahutuse põhjusena välja abielurikkumist, mida esines materjalis kokku 88 korral. See oli üks kahest kategooriast, milles naised süüdistati meestest enam (vastavalt 49 ja 31 korral). Kaheksal korral oli süüdistus vastastikune. Süüdistamiseks kasutatud sõnavara võis olla nii

üldisem ja sümboolsem kui ka konkreetset seksuaalvahekorrale või koosolemisele viitav. Samuti ilmnisid abielurikkumissüüdistuse korral sisulised soopõhised erinevused: kui mehed algatasid lahutuse tihti vaid naise abielurikkumise kahtluse peale, siis süüdistatud meestele heitsid naised ette veel teisigi pahesid, nagu näiteks alkoholismi, pere hooletusse jätmist või vägivalda. Naiste abielurikkumist seostati enamasti ühe konkreetse isikuga kohtumisega, meeste süüdistustest aga selgus, et tõenäolisem oli mitme erineva partneriga läbikäimine. Sellest lähtub, et meeste abielurikkumisse suhtuti naistega võrreldes tolerantsemalt ja ainult mehe abielurikkumine ei andnud tihti alust lahutussooviks, abielu rikkuva naise mõistis abikaasa hukka oluliselt otsustavamalt.

Küllaltki levinud lahutuspõhjus oli ka füüsiline vägivald, mida toodi välja 72 toimikus. 56 korral süüdistati füüsilises vägivallas meest, kaheksal korral naist ning kaheksal korral olid etteheited vastastikused. Füüsilise vägivalla kategooria alla kuulus ka seksuaalne vägivald, mida esines kokku viies uuritud toimikus ning millest kahes oli ohver olnud abikaasa. Füüsilist vägivalda kirjeldati enamasti üldterminitega „julm“ või „toores“, millele lisandusid detailsemad kirjeldused. Käesolevas töös liigitati füüsilise vägivalla alla ka sellega ähvardamine, lähtudes nii seaduses sõnastatud kavatsuse olulisusest kui ka asjaolust, et enamasti käisid ähvardustega kaasas reaalsed teod. Vägivallaga ähvardanute hulgas oli naisi meestest rohkem, mis viitab, et naistel võis olla küll soov partnerit sel viisil kahjustada, kuid võimalusi selle teoks tegemisel oli enam meestel. Samuti selgus materjalist, et harva esines füüsiline vägivald ainsa lahutuspõhjuseks, kuid mis toodi enamasti välja esimese põhjendusena näiteks verbaalsete tülide, alkoholismi ja majanduslike raskuste kõrval. Kuigi paljud abielud, kus oli esinenud füüsilist vägivalda, lahutati lõpuks mõne teise paragrahvi alusel, viitab vägivaldse käitumise aktiivne esile toomine põhjuste hulgas inimeste arusaamale, et tegu ei olnud abielusiseselt aktsepteeritava käitumisega ja et vägivald oli lahutuse kontekstis oluline probleem.

Kolmas süüpõhine lahutuskategooria oli vaimne vägivald ja verbaalsed konfliktid. Et vaimse vägivalla ja tülitsemise piir võis olla keeruliselt määratletav, mõtestati töös selle all nii süstemaatilisemaid kui ka spontaansema iseloomuga konflikte, mida toodi kokku välja 62 korral. 29 juhul süüdistati vaimses vägivallas, mis võis väljenduda solvamises, mõnitamises või au teotamises, aga ka manipuleerimises ning laimamises, meest, 13 korral naist ja 20 juhul oli süüdistus vastastikune. Võib nentida, et vaimne vägivald väljendus abieludes erineval kujul ning see võis jääda ka varjatuks: et paljudes süüdistustes puudusid täpsustused või näited konfliktide

sisu osas, ei saa vaimse ja verbaalse vägivalla ulatust täpselt kaardistada. Selle levinuimateks väljendusviisideks olid sõnalised tülid koos ühe osapoolse süstemaatilise halvustamise, solvamise ja mõnitamisega. Kui eeldada, et igale abielu lagunemisele eelneb positiivsete tunnete kadumine ja ilmselt ka selle väljendamine, võis vaimse vägivalla ja konfliktide osakaal olla palju suurem, ent seda ei peetud vajalikuks välja tuua ning pigem illustreerisid ja võimendasid sõnastatud tülid teisi abielus esinenud probleeme.

Abielusiseseid konflikte tekitasid ka majanduslikud probleemid. Et valitsev seadusandlus pani kohustuse perekonda ülal pidada mehele, esitati majandusliku alatooniga süüdistusi valdavalt meestele: 49 mainitud juhtumist 38 korral toodi majanduslike probleemide süüdlasena välja mees ja 11 korral naine. Süüdistuste keskmeks oli enamasti perekonna hooletusse jätmine, ülalpidamise mitte andmine või pillamine ning oskamatu ümberkäimine raha ja varandusega. Mehi süüdistati seega peamiselt suutmatuses pakkuda perele ülalpidamist, mida illustreeriti tihti konkreetsete näidetega, naiste süüks sai enamasti aga üldsõnalisem pillamine, raiskamine või otstarbetu kulutamine. Samuti liigitusid majanduslike probleemide alla vara lõhkumine või varale ligipääsu piiramine. Ka majanduslikud probleemid ei esinenud enamasti ainsa lahutuspõhjusega, olles tihti seoses alkoholismi, kuritegeliku elu ja füüsilise vägivallaga.

Süüdistust hülgamises esines kokku 34 juhtumist. Mehi oli hülgamises süüdistatud 22 ja naise 12 korral. Materjalis eristus pikaajaline hülgamine ning ajutise, kuid korduva iseloomuga perekonna juurest lahkumised. Hülgamist kirjeldati enamasti mahajätmisena, lahkumisena või mujale elama asumisega ning võrreldes mitmete teiste kategooriatega olid hülgamise kirjeldused napsõnalised ja vähedetailsed. Enamasti tähendas püsiv ja pikaajaline hülgamine abikaasa maha jätmist ning kodust lahkumist abielurikkumise ja uue kaaslase tõttu. Ajutised, kuid korduvad pere juurest äraolekud iseloomustasid pigem mehi ning käisid kaasas üldiste konfliktsete peresuhetega, alkoholismi ja füüsilise vägivallaga. Et hülgamine ise oli märk varasematest probleemidest ning faktilisest lahuselust, sai seda mõtestada juba tagajärjena, mitte niivõrd lahutuspõhjusega, kuigi seadus seda võimaldas.

Lahutuspõhjusega toodi materjali hulgas välja ka terviserikkeid, mida esines meeste hulgas kolmel ja naiste seas kaheksal korral, tehes sellest teise kategooria, milles naise meestest enam süüdistati. Juhtumites toodi terviseprobleemidena välja suguhaigused, viljatus, vaimuhaigused, närvilisus, epilepsia, halvatus ja seksuaalsed häired. Enamik neist esines materjalis ühel või kahel korral, erandiks olid suguhaigused ja viljatus. Et tervikuna esines terviseprobleeme kui

lahutuspõhjused vaid 3% toimikute hulgas, ei ole nende põhjal võimalik teha üldistavaid järeldusi. Küll saab öelda, et terviseküsimus oli olemuselt soolistatud ning seda eriti seksuaal- ja reproduktiivtervise vallas: näiteks süüdistati viljatuses eranditult naisi. Samuti esinesid terviseprobleemid kõige tõenäolisemalt ainsa lahutuspõhjusega, mida toimikus nimetati, mis viitab terviserikkele kui kaalukale probleemile, mille ilmnemisel sooviti abielu lahutada.

Protsentuaalselt suurima osakaaluga olid kokkuleppimatus, vabatahtlikkuse ja lahusele alusel soovitud lahutused, mida esines kokku 173 korral ehk 51% juhtudest. Enim toodi ainsa või ühe lahutuspõhjusega välja kokkuleppimatus, mida nimetati 104 korral. Et kokkuleppimatus, millele lisandus vähemalt kaheaastase lahusele nõue, oli abieluseaduse üks keerulisemalt mõistetavaid ja üldsõnalisemaid paragrahve, võidi selle all silmas pidada väga erinevaid põhjuseid ja käitumismustreid, mis lahutuse viisid. Paljudel juhtudel oli kokkuleppimatus üks mitmetest põhjustest, mida lahutussoovis välja toodi ning millele järgnes detailsem kirjeldus kokkuleppimatus väljendusest. Vähemalt kaheaastase lahusele nõue tähendas, et sel viisil lahutatud abielud olid faktiliselt lõppenud juba varem, mistõttu võib mitmete juhtumite kontekstis pidada seda sisuliselt formaalsuseks.

28 korral sooviti abielu lahutada abikaasade ühisel tahtel. Seda tüüpi lahutussoovidele põhjalikumaid selgitusi sisuliselt ei järgnenud; vaid paaril korral peeti vajalikuks välja tuua, et laste osas ja majandusküsimustes on omavaheline kokkulepe saavutatud. Üksmeel nii lahutussoovis kui ka praktilistes küsimustes ei tähendanud, et abielus poleks olnud konflikte, kuid suure tõenäosusega tähendas see mõlemapoolset rahulolematust ja mõistmist, et abielu ei saa jätkuda, samas loobuti teineteise süüdistamisest.

51 korral toodi lahutuspõhjusega välja üldsõnaline lahusele. Need lahutussoovid jäid enamasti napsõnaliseks, mainides lahusele või partneri lahkumist. Et lahusele klausli alusel lahutamine viitab, et abielu oli faktiliselt lõppenud juba varem, annavad sellised lahutused mõista, et hulk abielusid üldiselt võisid kuni uue abieluseaduse vastuvõtmiseni olla püsinud vaid formaalselt ning seadusandlus võimaldas abielu ametlikult lõpetada. Samuti ilmnemine lahusele Esimese maailmasõja ja Vabadussõja mõjud: välja toodi nii abielusid sõduritega, kes lahkusid pärast paari koosolekut nädalat, aga ka abikaasa kadumist või põgenemist sõjakeerises.

Materjalist ilmnemine, et suurem osa lahutusavaldusi algatasid paarid ühiselt või naised. Naiste süüdistuses esines suurema tõenäosusega mitu probleemi, mida partnerile ette heideti, ning samuti oli neil kasutatud detailsemaid olukorrajärgeldusi ning näiteid. Et meeste esitatud süüdistused

olid komplekssemad ning hõlmasid mitut süütegu, viitab võimalusele, et naised olid lahutuse sisseandmisel äraootavamad ning vaid ühe probleemi esinemist ei peetud piisavaks põhjuseks, et abielu lahutada. Naisi süüdistati meestest rohkem kahes kategoorias – abielurikkumises ja tervislikes probleemides –, ning selgus, et neil juhtudel piisas suurema tõenäosusega ühest kesksest probleemist või süüteost, mille alusel mees lahutada soovis. Nõnda saab öelda, et naised olid suhetes meestest keskmiselt andestavamad ja võisid oodata olukorra paranemist, kuid mis enamasti tähendas probleemide kuhjumist. Naiste abielurikkumisse või terviseprobleemidesse, nagu näiteks viljatusse, suhtuti aga hukkamõistvamalt ja resoluutsemalt. See oli seotud laiemate kehtivate arusaamadega soorollidest ja perekonnadünaamikatest, kus meestelt eeldati perekonnapea rolli täitmist, naisel oli aga vastutus kodu ja laste eest hoolitsemises ning kohustus alluda mehele.

Tervikuna võib kahe maailmasõja vahelist perioodi pidada Euroopa ja Eesti perekonnaõiguse ja abielu- ja lahutuskäitumise seisukohalt kõnekaks perioodiks. Vastu võeti esimesed vabatahtlikku lahutust võimaldavad seadused ning aeglaselt hakkas suurenema ka lahutuste arv. Uuritud materjalist selgus, et pooled lahutussoovid lähtusid ühe või mõlema abikaasa süüst, pooltes lahutusavaldustes oldi aga loobunud abikaasa süüdistamisest ning üha rohkem lahutati abielusid ühisel soovil ja vabatahtlikkuse alusel, lähtudes uue abieluseaduse pakutud võimalustest. On vähetõenäoline, nagu oleks seaduse olemasolu suunanud inimesi sõlmima abielusid mõtlematult või vastutustundetult, ent kahtlemata võimaldas 1922. aasta seadus lahutada ametlikult juba varem faktiliselt katkenud abielud või lõpetada abielu enne tõsisemate probleemide ja konfliktide teket. Kuigi abieluseadus ei reguleerinud partnerite abielusisesid suhteid ning naiste ja meeste positsioon jäi kuni Nõukogude okupatsioonini perekonnas õiguslikult ebavõrdseks, võib vähemalt lahutusõiguse laiendamises pidada seadust õnnestunuks ning lahutusvõimalusi perioodil 1923-1940 reaalsele oludele ja vajadustele vastavaks.

Et uuritud materjali hulk ei võimalda tulemusi ja tendentse laiendada kogu Eestile ning jäi olemuselt kvalitatiivseks ja juhtumipõhiseks, on teemat vaja uurida edasi, analüüsides ka Põhja-Eesti kohtute materjale. Samuti pakuvad lahutustoimikud võimalust põhjalikeks isiku- ja perekonnauurimusteks, mis võimaldaks konkreetset lahutust seostada selle osapoolte sotsiaalmajandusliku, religioosse, haridusliku ja perekondliku kontekstiga. Lahutustoimikutel on oluline uurimispotentsiaal ka õigusajaloos, eriti süvendatud tähelepanu vajaksid tunnistamis- ja tõendamisprotsessid. Seega võib abielulahutustesse puutuvat pidada kõrge uurimisväärtusega

valdkonnaks, mis aitab kaasa ajalooliste peresuhete edasisele mõtestamisele ning tulevikus ka tervikliku eestikeskse käsitluse valmimisele.

Summary

Causes of divorce in divorce files of Viljandi-Pärnu Peace Council in years 1923-1940

Throughout history, Western culture has considered marriage to be almost the only option for intimate relationships. The aim of marriage was producing offspring and thus was the smallest social unit and its mainstay. Up until the 20th century, marriage by its very nature was considered to be indivisible, and it was generally accepted that marriage could only be terminated by the death of one spouse. Although the first divorce laws were passed in Europe as early as the 19th century, the views on divorce began to become more liberal during the interwar period. This paved the way for the demographic changes of the 1960s and 1970s and the development of modern marriage and divorce behaviour that began in the 1990s.

This master's thesis focuses on Estonian divorce law and reasons behind divorce in the period 1923-1940. The period under study is defined by the Marriage Act passed in 1922, which entered into force and was implemented on 1 May 1923, as well as the Soviet occupation that began in 1940. Geographically, the work examines the divorce materials of Viljandi and Pärnu counties.

The history of family and marriage has become the focus of more and more research during the current century. The study of interpersonal relationships and social networks is one of the disciplines of modern historical science and is interdisciplinary in nature, encompassing methods from demography, sociology, psychology and many other disciplines. The first chapter is based on relevant literature and periodicals from 1920-1930. The main body of the work is based on 340 divorce case files of Viljandi-Pärnu Peace Council from the period 1923-1940.

The aim of the master's thesis is to give an overview of the social and legal changes in marriage in Europe and Estonia in the period between the two world wars and to analyse the reasons for divorce in Estonia in the period 1923-1940. To achieve this goal, five main research questions have been posed:

1. What were the main developments in divorce law in early 20th century Europe?
2. How did legislation regulate marital relations and divorce in independent Estonia?
3. Why was divorce sought, and what were the internal problems associated with marriage?
4. If and how did the reasons for divorce differ between men and women?

5. If and how were the effects of the First World War and the War of Independence as well as the wider social, economic and health problems reflected in the reasons given for divorce?

The first chapter focuses on legislative developments and changes in divorce statistics in Estonia and selected European countries, giving an overview of the renewal of divorce law and its application in practice. The second chapter examines the given reasons behind wishing for divorce, how they differed by gender and what marriage problems and general social tendencies these wishes expressed.

Significant changes began in divorce law at the beginning of the 20th century. Sweden, Denmark, Norway and Iceland extended divorce laws, allowing for voluntary divorce. In 1922, a new marriage law was passed in Estonia as well. The law stated that the grounds for divorce could be adultery, abandonment, separation for at least two years due to disagreement, separation for at least three years due to external circumstances, incapacity for work or impediment; suffering from epilepsy, a contagious venereal disease, leprosy or any other 'extremely disgusting diseases'; binge drinking, wasting, libel, abusive life or unnatural evils; intent to take life or damage one's health, cruel treatment, failure to maintain a family, defamation or deprivation of liberty; judicial detention of a spouse in a prison or correctional facility or detention for theft, fraud, embezzlement or wasteful behaviour; the common and unwavering desire to divorce by both the spouses. The most innovative of these reasons were the disagreement and the common and unwavering desire to divorce of the spouses to end the marriage without conviction of one of the parties, which made voluntary divorce possible.

The grounds for divorce listed above were grouped into seven thematic categories in the master's thesis: adultery; mental violence and verbal conflicts; physical and sexual violence; economic reasons; alcoholism; abandonment; voluntariness, disagreement and separation. Within the categories, the vocabulary, which justified the desire to divorce, and the marital problems that caused it, as well as the coexistence of different problems and the gender distribution of the reasons for divorce were examined.

The most common reasons for divorce were adultery, which occurred 88 times in the material. This was one of two categories in which women were charged more than men (49 and 31 respectively). The accusations revealed a gender difference: while men often filed for divorce only on the suspicion of a woman's adultery, women accused men also of other ills, such as alcoholism,

family neglect or violence. The adultery of women was mostly associated with meeting one specific person, but the accusations towards men revealed that it was more likely to involve several different partners. It follows that the adultery committed by men was more readily tolerated than that of women.

A fairly common reason for divorce was physical violence, which was mentioned in 72 files. There were 56 allegations of physical violence against men, eight allegations against women and eight allegations of reciprocity. The category of physical violence also included sexual violence. Physical violence was mostly described by the general terms "cruel" or "raw", with more detailed descriptions. Physical violence was rarely the only cause of divorce, but it was mostly cited as the first reason, for example, alongside verbal quarrels, alcoholism and economic hardship.

The third category of guilt-based divorce was mental violence and verbal conflict. In 29 cases, man was charged with mental violence, which could take the form of insult, ridicule or defamation, as well as manipulation and defamation; The most common forms of expression were verbal quarrels, with systematic denigration, insults and ridicule of one party. Assuming that any divorce is preceded by the disappearance and the lack of expression of positive feelings, the proportion of mental violence and conflict may have been much higher in actuality, but it remained hidden in divorce proceedings.

Intermarital conflicts were also caused by economic problems. As the prevailing legislation imposed an obligation of supporting the family on the husband, charges with an economic undertone were predominantly brought against men: in 49 of the 49 cases mentioned, a man was identified as the culprit for economic problems and 11 women. The accusations mostly focused on neglecting the family, not providing or wasting the maintenance, and incompetent handling of money and wealth. Economic problems were also often not the only cause for divorce, it was often accompanied by alcoholism, criminal life and physical violence.

There were a total of 34 cases of abandonment. Men were accused of abandonment 22 times and women 12 times. The material distinguished between long-term abandonment and temporary but persistently recurrent leaving of the family. Abandonment was mostly described as abandonment, departure or relocation. In most cases, permanent and long-term abandonment meant leaving the spouse and leaving home due to a new cohabitation with another partner. Temporary but recurrent absences from the family were more characteristic of men and were associated with general conflicts in family relationships, alcoholism, and physical violence. The fact that

abandonment involved couples already living apart for some time suggests that many marriages had already effectively ended before the divorce.

Among the reasons for divorce, health disorders were also mentioned in the material, which occurred three times among men and eight times among women, making it the second category in which women were accused more than men. Sexually transmitted diseases, infertility, mental illness, nervousness, epilepsy, paralysis and sexual dysfunction were identified as health problems. The issue of health was gendered in nature, especially in the area of sexual and reproductive health: for example, women were charged exclusively with infertility. Also, when health problems were cited for divorce, then it was most likely to be the only reason mentioned in the filing, indicating health problems to be a major circumstance in which divorce was sought.

The largest percentage of divorces were requested on the basis of disagreement, voluntariness and separation, which occurred in a total of 173 cases or 51% of cases. Most common reason or one of the reasons for divorce was irreconcilable differences, which was mentioned 104 times. As irreconcilable differences, coupled with the requirement of a separation of at least two years, was one of the more difficult and general sections of the Marriage Act, it could be understood to encompass a range of different reasons and patterns of behaviour that ended up leading to divorce. The requirement of a legal separation of at least two years meant that marriages divorced in that way had in fact ended before the filing for divorce, meaning that in the context of a number of cases, it could be regarded as essentially a formality.

On 28 occasions, divorce was sought at the joint will of the spouses. Substantial explanations for this type of divorce were essentially not followed; only a few times it was considered necessary to point out that agreement had been reached on children and on economic issues. Unanimity on both divorce and practical issues did not mean that there were no conflicts in the marriage, but it most likely meant mutual dissatisfaction and an understanding that the marriage could not continue.

In 51 cases, general separation was cited as a reason for divorce. These divorce requests were mostly concise, mentioning separation from or the departure of a partner. As divorce under a separation clause indicates, the marriage had in fact already ended. Such divorces suggest that the number of marriages in general may have remained intact only formally until the adoption of the new marriage law, which allowed the marriage to be formally terminated. The effects of the First World War and the War of Independence were also evident in the divorces: marriages with soldiers

who left after a few weeks together, as well as the disappearance or escape of a spouse in a whirlwind of war.

The material showed that most divorce applications were filed jointly by couples or by women. The women's accusations were more likely to raise a number of issues that blamed the partner, as well as using more detailed descriptions and examples. The fact that the charges against men were more complex and involved several offences suggests that women were more likely to wait longer before filing for a divorce and that only one problem was not considered sufficient for divorce. Women were charged more than men in two categories - adultery and health problems - and in these cases, a man citing simply one of these reasons was likely to suffice. Thus, it can be said that women were, on average, more forgiving in their relationships than men and expected the situation to improve, but the material indicates that this mostly led to an accumulation of problems. However, women's adultery or health problems, such as infertility, were regarded with more condemnation and resoluteness. This was related to the broader prevailing notions of gender roles and family dynamics, where men were expected to play the role of head of the family, while women had a responsibility to take care of the home and children and a duty to submit to her husband.

Taken as a whole, the period between the two world wars can be considered a talkative period in terms of European and Estonian family law and marriage and divorce behaviour. The first laws allowing voluntary divorce were passed and the number of divorces began to increase slowly. The surveyed material revealed that half of the divorce applications were based on the fault of one or both spouses, while half of the divorce applications had dropped the prosecution of the spouse and that divorces were increasingly undertaken voluntarily and on the basis of the new marriage law. It is unlikely that the existence of the law would have led people to marry recklessly or irresponsibly, but the 1922 law undoubtedly made it possible to divorce marriages that had been formally terminated earlier or to end the marriage before more serious problems and conflicts arose. Although the marriage law did not regulate the marital relations of the partners and the position of women and men in the family remained judicially unequal until the Soviet occupation, then at least the law can be considered successful and reflecting the real circumstances and needs of the times by the extension of rights and the possibilities for divorce in the period of 1923-1940.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Arhiiviallikad

Rahvusarhiiv

RA, ERA.2121 Viljandi Ringkonnakohus

Perioodika

Naiste Hääl, 1927, 1929, 1932.

Postimees, 1926, 1930.

Õigus, 1922, 1925, 1932, 1934, 1938.

Õpetajate Leht, 1932.

Publitseeritud allikad

Abielu seadus (1922). Riigi Teataja, 138, 88.

Abieluseadus: Riigikohtu tsiviilosakonna seletustega. Perekonnaõiguse (Balti Eraseaduse I r. paragrahvid 1-528) alal antud Riigikohtu tsiviilosakonna seletusi. Koost A. Peep. (Tallinn: A. Peep, 1937).

Aron, Elise, „Abikaasade õiguslike vahekordade korraldamisest“, *IX õigusteadlaste päeva protokollid: 1930* (Tartu: Õigus, 1930).

Perekonnaseisu seadus (1920). Riigi Teataja, 139-140, 275.

Perekonnaseisu seadus (1925). Riigi Teataja, 191/192, 110.

Tööpuuduse vastu võitlemise otstarbel teenistusvahekordade korraldamise määrus (1932). Riigi Teataja, 30, 258.

1922 a. üldrahvalugemise andmed. Vihk 3, Rahva tööala ja ühiskondline kihitus (Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo, 1925).

Kirjandus

Abrahamson, Peter, Cecilie Wehner, Individualisation of family life and family discourses. *ESPAnet conference*. Oxford, 9.-11. September. (University of Copenhagen: Department of Sociology, 2004), lk 1-33.

Anderson, Kristin L., Gender, Status, and Domestic Violence: An Integration of Feminist and Family Violence Approaches”, *Journal of Marriage and Family*, 3, 59 (1997), lk 655-669.

Brée, Sandra, Saskia Hin, The Impact of World War I on Marriages, Divorces, and Gender Relations in Europe (New York: Routledge, 2019).

Carrier, Norman H., Giselda Rowntree, “The resort to divorce in England and Wales, 1858–1957”, *Population Studies*, 3, 11 (1958), lk 188-233.

Clark, Anna, *Desire: A History of European Sexuality* (New York: Routledge, 2019).

Cocks, H. G., Matt Houlbrook, *Palgrave Advances in the Modern History of Sexuality* (Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan, 2006).

Cretney, Stephen, *Family Law in the Twentieth Century: A History* (Oxford: Oxford University Press, 2005).

Davis, Gayle, Tracey Loughran, *The Palgrave Handbook of Infertility in History* (London: Springer Nature, 2017).

Epstein, Randi Hutter, „Emotions, Fertility, and the 1940s Woman”, *Journal of Public Health Policy*, 2, 24 (2003), lk 195-211.

Fokkema, Tineke, Aart C. Liefbroer, „Employment and divorce among Dutch women born between 1903-1937“, *The History of the Family*, 9, 4 (2004), lk 425-442.

Gortfelder, Mark, Allan Puur, “Demograafiline nüüdisajastumine Eestis: 1850–1899 sündinud naiste emaduslugude analüüs”, *Tuna. Ajalookultuuri ajakiri*, 1, 21 (2019), lk 19-38.

Hattery, Angela J, *Intimate Partner Violence* (New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2008).

Hearn, Jeff, *The Violences of Men: How Men Talk about and How Agencies Respond to Men's Violence to Women* (London: SAGE Publications Ltd, 1998).

Hekma, Gert, *A Cultural History of Sexuality in the Modern Age* (London: Bloomsbury, 2014).

Hyde-Nolan, Maren E., Tracy Juliao, „Theoretical Basis for Family Violence“, *Family Violence: What Health Care Providers Need to Know*, toim Rose Fife, Sarina Schragar (Ontario: Jones & Bartlett Learning, 2012) lk 5-16.

Ilus, Olinde, Vera Poska-Grüntal, *Abieluseadused: Rootsi abieluseadus 11. juunist 1920. a. Soome abieluseadus 13. juunist 1929. a.* (Tartu: Eesti Akad. Naiste Ühing, 1930).

Jones, William K., Christa Jones, *Insult to Injury. Libel, Slander, and Invasions of Privacy* (Colorado: University Press of Colorado, 2003).

Jänes-Kapp, Kärt, Kalev Katus, Allan Puur, Asta Pöldma, *Demograafiast ja rahvastikuarengu seaduspärasustest* (Tallinn: Koolibri, 2005).

Kalling, Ken, „Naiste emantsipatsioon on üks rassi surma peapõhjustest“. Naisküsimuse biologiseeritud käsitlemise näiteid Eestist”, *Tartu Ülikooli Ajaloo Küsimusi*, 35 (2006), lk 7-22.

Kalling, Ken, „Karskustöö sünnitab eugeenikaliikumise“, *Mäetagused*, 36 (2007), lk 59-78

Kalling, Ken, „Karskusliikumine ja arstiteadus sõjaeelses Eestis“, *Eesti Arst*, 8, 91 (2012), lk 415-422.

Kalling, Ken, „Kultuurrahvaste mentaliteet peab saama enam kollektivistlikumaks" (Dr Juhan Vilmsi sõnad ja teod), Tartu Ülikooli Ajaloo Küsimusi, 43 (2015), lk 84-112

Kalling, Ken, *Meditiini ajalugu* (Tartu: Tartu Ülikool, peremeditsiini ja rahvatervishoiu instituut, 2017).

Kalling, Ken, *Eesti meditsiini 100 aastat* (Tallinn: Post Factum, 2018).

Kalling, Ken, „Eestlase kvaliteet sõjaeelses vabariigis“, *Vikerkaar*, 9 (2020), lk 84-94.

Kalmijn, Matthijs, Anne-Rigt Poortman, “His or Her Divorce? The Gendered Nature of Divorce and Its Determinants”, *European Sociological Review*, 2, 22 (2006), 201-214.

Karro, Piret. „150 aastat Eesti feminismi“, *Vikerkaar*, 3 (2022), lk 57-112.

Kiirend-Pruuli, Katrin, „Abikaasade isiklike suhete õiguslik korraldus Eesti esimesel iseseisvusperioodil: tee kaheliikmelise parlamendi suunas“, *Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat*, (2017), lk 205-231.

Kolk, van der, Bessel, *Keha peab arvet: aju, vaim ja keha traumast paranemisel* (Tallinn: Tänapäev, 2020).

Kukk, Kalev, *Eesti majanduse 100 aastat* (Tallinn: Post Factum, 2019).

Leppik, Marelle, „Soolise võrdõiguslikkuse küsimus Eesti Vabariigi põhiseadustes ja riigikohtu praktikas 1920–1940“, *Ajalooline Ajakiri*, 2/3, (2017), lk 341-362.

Luts-Sootak, Marju, „Balti Eraseaduse (1864/65) koht ja kohatus Euroopa kodifikatsioonide peres“, *Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat*, (2016), lk 56-72.

Luts-Sootak, Marju, Siimets-Gross, Hesi, *Eesti õiguse 100 aastat* (Tallinn: Post Factum, 2019).

Marling, Raili, Mari-Liis Sepper, „Naise roll rahvuslikus narratiivis“, *Sirp*, <https://sirp.ee/s1-artiklid/c21-teadus/eesti-naise-roll-rahvuslikus-narratiivis/>

Pajur, Ago, Tõnu Tannberg, Lauri Vahtre jt, *Eesti ajalugu VI. Vabadussõjast taasiseseisvumiseni* (Tartu: Ilmamaa, 2005).

Palli, Heldur, *Ajaloolise demograafia probleeme Eestis* (Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut, 1973).

Palli, Heldur, *Eesti rahvastiku ajaloo lühiülevaade* (Tallinn: Sisekaitseakadeemia, 1998).

Phillips, Roderick, *Family Breakdown in Late-Eighteenth-Century France: Divorces in Rouen, 1792-1803* (Oxford: Clarendon Press, 1980).

Phillips, Roderick, *Divorce in New Zealand* (Auckland: Oxford University Press, 1981).

Phillips, Roderick, *Putting Asunder: A History of Divorce in Western Society* (New York: Cambridge University Press, 1988).

Phillips, Roderick, *Untying the Knot: Divorce in Western Society* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991).

Pylkkänen, Anu, „Abielu ajaloost. Sugukondade lepingust kahe inimese tehinguni,“ *Soome õigusajaloo põhihood*, koost Pia Letto-Vanamo (Tartu: Fontes Iuris, 1993), lk 79-88.

Raud, Märt, *Eesti perekond aegade voolus* (Stockholm: EMP, 1961).

Sandström, Glenn, “Socio-economic Determinants of Divorce in Early Twentieth-Century Sweden“, *The History of the Family*, 16, 3 (2011), lk 292-307.

Sandström, Glenn, Per Simonsson, “Ready, Willing, and Able to Divorce: An Economic and Cultural History of Divorce in Twentieth-Century Sweden“, *Journal of Family History*, 36, 2 (2011), lk 210-229.

Sandström, Glenn, Maria Stanfors, “Growing More Equal and Growing Apart? Socioeconomic Status and the Rise of Divorce in Sweden“, *Lund Papers in Economic Demography*, 4 (2020), lk 1-44.

Tiit, Ene-Margit, *Eesti rahvastik: viis põlvkonda ja kümme loendust* (Tallinn: Statistikaamet, 2011).

Tiit, Ene-Margit, *Eesti rahvastiku 100 aastat* (Tallinn: Post Factum, 2018).

Üliõpilastööd

Joost, Marit, *Perevägivald lahuselu ja abielulahutuse alusena Riigikohtu tsiviilosakonna praktikas 1920-1930*. Magistritöö. (Tartu: Tartu Ülikool, 2019).

Reinfeldt, Kai, *Naise emantsipatsiooni küsimus Eestis 1920. aastatel Postimehe ja Päevalehe põhjal*. Bakalaureusetöö. (Tartu: Tartu Ülikool, 2013).

Sari, Maarja-Liisa. (2014). *Lähisuhtevägivald, selle peamised sotsiaalsed mõjutegurid ning tõkestamise ja ennetamise olulisemad meetmed*. Magistritöö. Tartu Ülikool, õigusteaduskond, võrdleva õigusteaduse õppetool.

Tammik, Kristel. (2014). *Abielulahutused Eestis 1921-1936*. Magistritöö. Tartu Ülikool, filosoofiateaduskond, ajaloo ja arheoloogia instituut.

Truuman, Eliis, *Esimese maailmasõja ja Vabadussõja mõju Hanila, Karuse ja Varbla kihelkondade rahvastikuprotsessidele (luteri ja õigeusu kirikumeetrikate põhjal)*. Bakalaureusetöö. (Tartu: Tartu Ülikool, 2016).

Värat, Inger-Helene, *Emantsipeeruva naise kuvand ajakirjas Kratt aastatel 1925-1940*. Bakalaureusetöö. (Tartu: Tartu Ülikool, 2021).

Õunpuu, Ainar, *Moraalikäsimused Kihelkonna kihelkonnas aastatel 1860-1889 vallakohtu materjalide põhjal*. Bakalaureusetöö. (Tartu: Tartu Ülikool, 2017).

Internetileheküljed

Population and Population Changes 1749-2021 (22.02.2022). *Official Statistics of Sweden*, <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/population/population-composition/population-statistics/pong/tables-and-graphs/yearly-statistics--the-whole-country/population-and-population-changes/> [kasutatud 02.04.2022].

Lisad

Lisa 1. Abielulahutusi käsitlevad tabelid.

Tabel 1. Esmaste lahutusõigust laiendavate seaduste vastu võtmise aastad valitud Euroopa riikides²⁹⁹

Riik	Aasta
Holland	1811
Suurbritannia	1857
Prantsusmaa	1884
Saksamaa	1900
Rootsi	1920
Taani	1922
Eesti	1922
Island	1923
Norra	1927
Soome	1929
Itaalia	1975

Tabel 2. Algatatud lahutuste hulk 1923-1940 Viljandi-Pärnu rahukogu (Viljandi ringkonnakohtu) lahutustoimikutes ERA.2121.1.925–ERA.2121.1.1267

Aasta	Algatatud lahutused	Aasta	Algatatud lahutused
1923	17	1932	31
1924	22	1933	13
1925	11	1934	6
1926	20	1935	10
1927	19	1936	13
1928	29	1937	16
1929	12	1938	37
1930	29	1939	17
1931	18	1940	20
Kokku	340		

²⁹⁹ Roderick Phillips, *Putting Asunder: A History of Divorce in Western Society* (New York: Cambridge University Press, 1988). Elise Aron, „Abikaasade õiguslike vahekordade korraldamisest“, *IX õigusteadlaste päeva protokollid: 1930* (Tartu: Õigus, 1930). Abielu seadus (1922). Riigi Teataja, 138, 88.

Tabel 3. Lahutuspõhjuste esinemine ja sooline jagunemine Viljandi-Pärnu rahukogu (Viljandi ringkonnakohtu) lahutustoimikutes ERA.2121.1.925–ERA.2121.1.1267

Lahutuspõhjus	Paragrahv(id) abieluseaduses	Kokku	Süüdistatud mehi	Süüdistatud naisi	Süüdistatud vastastikuselt
Abielurikkumine	§21, §27	88	31	49	8
Füüsiline ja seksuaalne vägivald	§27, §28	72	56	8	8
Vaimne vägivald ja verbaalsed konfliktid	§28	62	29	13	20
Majanduslikud põhjused	§27, §28, §29	49	38	11	0
Alkoholism	§27	43	41	2	0
Hülgamine	§22	34	22	12	0
Tervislikud põhjused	§25, §26	11	3	8	0
Kokkuleppimatus/ vabatahtlikkus/ lahuselu	§23, §24, §30	173	-	-	-

Tabel 4. Abielude kestus aastates lahutusavalduse sisseandmise hetkeks 1923-1940—mille põhjal (viide

Alla 2 aasta	2 kuni 4	5 kuni 9	10 kuni 14	15 kuni 19	20 kuni 24	25 ja üle	Teadmata	Kokku
25	66	101	69	35	17	23	4	340

Lisa 2. Abielu seadus. Riigi Teataja 1922, 138, 88.

§ 1

Käesolevale seadusele alluvad kõik Eestis elutsevad isikud, usu peale vaatamata, samuti ka Eesti kodanikud väljamaal.

I. jagu

A. Abiellu astumise üldised eeltingimused

§ 2

Abiellu astuda võivad meesterahvad, kes kaheksateistkümme, ja naisterahvad, kes kuusteistkümme aastat vanaks on saanud.

§ 3

Abielu on keelatud: alanevate ja ülenevate sugulaste vahel, täis- ja pool-vendade ning –õdede vahel, onu ja tema venna- või õetütrel vahel, täid ja tema venna- või õepoja vahel, vaatamata selle peale, kas see sugulus on tekkinud abielust või väljaspool abielu; samuti ka võõrasisa ja –tütrel ning võõrasema ja –poja vahel.

§ 4

Abiellu astuda ei või:

1) parandamata vaimuhaiged;

2) langetõbised raskel kujul;

3) üleüldse isikud, kes on teo iseloomust ja tähendusest ei suuda aru saada ehk oma tegevust juhtida;

4) pidalitõbised ja

5) suguhaiged haiguse külgehakkavuse järgus.

§ 5

Keegi ei või uude abiellu astuda enne, kui tema senine abielu ei ole lõppenud abikaasa surma tõttu või seadusjõusse astunud kohtuotsuse läbi.

§ 6

Keelatud on abielu adoptiiv-vanemate ja -laste vahel nii kaua, kui kestab adoptioon.

§ 7

Lesk ehk lahutatud naine ei või uude abiellu astuda enne, kui vana abielu lõppemisest on kümme kuud mööda läinud.

§ 8

Vanemate võimu all olevad allealised lapsed ei või abiellu astuda vanemate nõusolekuta.

On üks vanematest teadmata äraolekul, on ta ilma vanema õigusetähta, on ta mõistuse kaotanud või üleüldse seesuguses olekus, kus ta oma tahtmist ei saa avaldada, siis jätkub ühe vanema nõusolekust.

§ 9

Eestkoste all olev allealine ei või ilma eestkostja nõusolekuta abiellu astuda. Eestkostja võib aga loa andmisest keelduda alles siis, kui isik, kellega tema eestkostevaline soovib

abielluda, – on mõistetud kinnipidamisele vangiroodus või parandusmajas või mõnele raskemalt karistusele, samuti ka kinnipidamisele vangimajas varguse, kelmuse võõra vara omastamise ehk raiskamise eest; on andunud joomahimule, kõlvatule elule, pillamisele või muile jämedaile pahedele; kui abiellu astuda tahtjate vahel on liig suur vahe vanaduse suhtes. Keeldumise puhul ilma mõjuva põhjusega võib allealise kaebuse peale luba anda abiellu astumiseks vastav kohus.

Eestkostja või tema lapsed võivad abiellu astuda isikutega, kes tema eestkostmise all on ainult vastava kohtu loaga.

B. Väljamaal sõlmitud abielud

§ 10

Abielud, mis sõlmitud väljamaal Eesti kodanikkude ja väljamaalaste vahel sõlmimise kohal maksva seadusliku korra järele, loetakse Eestis maksvaks kui nad vastavad käesoleva seaduse §§ 2–5 nõuetele.

D. Väljamaalaste abielude sõlmimine Eestis

§ 11

Väljamaalaste abielud, mis Eestis registreerimise asutustest sõlmitakse, peavad sisuliselt vaatama mõlema abikaasa kodumaa materjaal-seadusele samuti ka käesoleva seaduse §§ 2–5 nõuetele.

II jagu

A. Abielu maksvusetus

a) Tühised abielud

§ 12

Abielu loetakse maksvusetuks:

1) Kui mõlemad abikaasad või üks neist ei olnud abuelu astumise ajaks § 2 ettenähtud aastad vanaks saanud.

Erandina tuleb seesugune abielu maksvaks lugeda, kui naine on sellest abielust raskejalgselt jäänud või kui mõlemad abikaasad enne abielu tühistamise asja otsustamist kohtus jõudsid abielulisesse täiseasse;

2) kui abikaasa on neis sugulus- või hõimlusastmetes, mis käesoleva seaduse (§ 3) takistavad abiellu astumast;

3) kui mõlemad abikaasad ehk üks neist oli abielu sõlmimise ajal parandamata vaimuhaige, langetõbine raskel kujul või kui abiellu astuja mõne muu kestva põhjuse tõttu oma teo iseloomust ja tähendusest ei suutnud aru saada ehk oma tegevust juhtida, või oli pidalitõbine (§ 4);

4) kui mõlemad abikaasad ehk üks neist oli abiellu astumise ajal juba teises abielus (§ 5).

§ 13

Abielu tühistamise asjad kohtus algatatakse prokuröri ettepanekul ehk asjast huvitatud eraisikute palvel.

Abielu lõppemise korral, olgu surma tõttu või mõnel muul teel, võib abielu tühistamise asi kohtus algatatud või edasi aetud saada ainult asjast huvitatud eraisikute vahel.

Senikaua, kui mõlemad abikaasad elus, ei või kohtu toimetuses olev tühistamise asi asjast huvitatud eraisiku palvel ära lõpetatud saada, kuigi see asi tema poolt algatatud sai.

b) Vaieldavad abielud

§ 14

Abikaasal on õigus nõuda abielu maksvusetuks tunnistamist:

- 1) kui tema abielu sõlmimise ajal mõne ajutise põhjuse tõttu oma teo iseloomust ja tähendusest aru ei suutnud saada ehk oma tegevust juhtida;
- 2) kui teine abikaas abielu sõlmimise ajal põdes suguhaigust haiguse külgenakkavas järgus;
- 3) kui tema eksituse tõttu abiellu on astunud, olgu, et ta ei soovinud üleüldse abiellu astuda ehk ta ei soovinud abiellu astuda selle isikuga;
- 4) kui teda tõukas abiellu astuma eksituses olemine teise abikaasa niisuguste omaduste suhtes, mille puudumisel ei saa oletada, et ta selle abikaasaga võiks abielulist ühiselu elada;
- 5) kui abikaas tead abiellu astumisele on avatlenud vale teadetega või tõe varjamisega selle kohta, kes ta on; või olude kohta endisest elus, mis nõudjat poolt oleksid tagasi hoidnud abiellu astumast;
- 6) kui teda sunniti nõusolekut avaldama abiellu astumiseks läheda ja tõsise hädaohuga, millega ähvardati tema ehk tema lähedal seisva isiku elu, tervist või au.

§ 15

Eelmises (14) paragrahvis ettenähtud nõudmise õigus kustub kuue kuu jooksul, arvates nõudmise põhjuse nõudjale teatavaks saamise ehk ähvardava hädaohu lõppemise ajast igatahes aga viie aasta jooksul, arvestades abiellu astumise ajast.

§ 16

Pärijatel on õigus nende pärandaja poolt § 14 põhjal alustada abielu maksvusetuks tunnistamise asja edasi ajada.

d) Abielu maksvusetuse tagajärjed

§ 17

Abielu maksvusetuse tagajärjed (§ 12–16) korraldatakse maksva tsiviilseaduse järele.

§ 18

Abielu maksvusetuks tunnistamise puhul saab naine selle perekonnanime tagasi, mis temal oli enne sellesse abiellu astumist.

§ 19

Ühel ajal abielu maksvusetuks tunnistamisega korraldab kohus ka laste saatuse, määrates kumba abikaasa juurde nad jäävad; selle juures võtab kohus arvesse abikaasade omavahelist kokkulepet, kui see saavutatud, kuid peab silmas siiski ainult laste huvisid ja paneb võimalikult tähele ka laste eneste soove, kui nad on juba meelemõistuslikes eas.

e) Seadusest kõrvalekaldumised, millele ei järgne abielu maksvusetus

§ 20

Vormiliste nõuete rikkumist, mis vastava registreerimise asutuse poolt abielu sõlmimise juures tehtud, ei loeta abielu maksvusetuks tunnistamise põhjuseks.

B. Abielu lahutamine

a) Lahutamise põhjused

§ 21

Kui üks abikaasadest on abielu rikkunud, siis on teisel abikaasal õigus abielu lahutamist nõuda. See õigus kustub kuue kuu jooksul, arvates sellest ajast, mil nõudjale abielu rikkumine teatavaks sai, igatahes aga viie aasta jooksul, arvates abielu rikkumise ajast. Abikaasal ei ole õigust lahutamist nõuda, kui see abielu rikkumine sündis tema nõusolekul ehk kui ta rikkujale andeks andis.

Samadel põhjustel ja tähtaegadel võib lahutamist nõuda, ka abikaas, kes pärast abiellu astumist teada saab, et teine abikaas on enne abiellu astumist, kui pärast nende kihlust, olnud kellegi teisega sugulises ühenduses.

§ 22

Kui üks abikaasadest on teise kuritahtlikult maha jätnud, ehk teadmata kuhu ära läinud, ja ei ilmu oma perekonna juure tagasi, ilma et tal äraolemiseks mõjuvaid põhjusi oleks, siis võib mahajäetu, kui äraolemine on kestnud vähemalt üks aasta, nõuda lahutamist. Enne nõudmise tõestamist, igatahes aga mitte varem kui peale üheksakuulist äraolekut, peab mahajäetud abikaas seda kohut, kellele nõudmisasi allub, paluma äraolijat abikaasat väljakutsuda, tarbekorral kuulutuse läbi, ette pannes temale kolme kuu jooksul perekonna alalise leukohta tagasi tulla.

Abielu lahutamise nõudmine võib tõestatud saada ainult peale selle tähtaja möödaminekut.

Kui äraolija kohtu kutsel küll ilmus oma perekonna juure, kuid uuesti oma abikaasa kuritahtlikult maha jättis ehk teadmata kuhu ära läks ja see teistkordne äraolemine kestis juba vähemalt üks kuu, siis võib mahajäetu esineda lahutamisega ilma uue kutsetoimetusega.

§ 23

On abikaasad kokkuleppimatuse tõttu vahetpidamata vähemalt kaks aastat lahus elanud, siis võib kumbki abikaas lahutamist nõuda.

§ 24

Kui abikaasad põhjusil, mis neist ära ei ripu, sunnitud on lahus elama vähemalt kolme aasta kestel, siis võib kumbki abikaas lahutamist nõuda.

§ 25

Abikaas võib lahutamist nõuda:

- 1) kui teine abikaas tahtlikult, vastu nõudja tahtmist takistab sigitamist;
- 2) kui teine abikaas, mitte rauganõtruse tõttu, vaid muil põhjustel, on täiesti suguvõimetu või sigitusvõimetu.

§ 26

Abikaas võib nõuda lahutamist:

1) kui teine abikaas on abielu ajal jäänud vaimuhaigeks, mis kestis juba üle aasta ja mida parandamatuks tunnistatakse, või kui ta põeb langetõbe;

2) kui teine abikaas põeb külgenakkavat suguhaigust, pidalitõbe või mõnda äärmiselt vastikut tõbe.

§ 27

Abikaas võib nõuda lahutamist, kui teine abikaas on andunud liigjoomisele, pillamisele, kiimalusele või elab üleüldse kõlvatumat elu, või kui tema juures on ilmsiks tulnud loomuvastased pahed.

§ 28

Abikaas või nõuda lahutamist, kui teine abikaas:

1) kavatseb temalt elu võtta ehk tema tervist rikkuda;

2) käib temaga julmilt ümber;

3) tahtlikult oma kohust perekonna ülespidamises või tema eest hoolitsemises ei täida või väga hooletusse jätab;

4) teotab tema au;

5) katsub temalt vabadust võtta.

Nõudmise õigus selle paragrahvi järele kustub kuue kuu pärast, arvates päevast, mil lahutamise põhjus nõudjale teatavaks sai, igal juhtumisel aga viie aasta pärast peale lahutamise põhjuse tekkimist.

Andeksandmine võtab õiguse lahutamist nõuda.

§ 29

Abikaas võib nõuda lahutamist, kui teine abikaas on kohtu poolt mõistetud kinnipidamisele vangiroodus või parandusmajas, või muude, veel raskemate karistuste kandmisele, samuti ka kinnipidamisele türmis varguse, kelmuse, võõra vara omastamise ja raiskamise eest.

§ 30

Abikaas lahutatakse, kui abikaasad seda ühiselt ja vankumatult soovivad.

b) Abielu lahutamise tagajärjed

§ 31

Abielu lahutamise tagajärjed korraldatakse maksva tsiviilseaduse järele.

§ 32

Lahutatud naine hoiab mehe perekonnanime alal, kui ta ise oma endist perekonnanime tagasi ei soovi.

Kui aga naine tunnistatakse lahutamises süüdlaseks pooleks, siis võib kohus mehe palve peale, arvesse võttes kõiki asiolusid, naiselt mehe perekonnanime ära võtta; niisugusel juhtumisel saab ta tagasi oma endise perekonnanime.

§ 33

Laste saatus peale abielu lahutamist korraldatakse käesoleva seaduse §19 järele.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Marilyn Mägi (49508211419),

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose "Abielulahutuste põhjused Viljandi-Pärnu Rahukogu lahutustoimikutes 1923-1940“

mille juhendaja on Aigi Rahi-Tamm,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Marilyn Mägi
10.05.2022